

ISSN 2708-5929 (онлайн)  
ISSN 2708-5910

**МИР ЗАКОНА  
№ 9-10 (233-234)**

**THE WORLD  
OF THE LAW  
№ 9-10 (233-234)**



**Актобе, 2021**

**ISSN 2708-5929 (онлайн)**  
**ISSN 2708-5910**

**МИР ЗАКОНА**  
**№ 9-10 (233-234)**

**THE WORLD OF THE LAW**

**№ 9-10 (233-234)**

**Актобе, 2021**

## МИР ЗАКОНА

Юридический научно-практический журнал  
Издается с 01.06.1999 г.  
Периодичность: 1 раз в 2 месяца  
Свидетельство об учетной регистрации СМИ  
№ 544-Ж от 13.01.1999г.  
ISSN 2708-5929 (онлайн)  
ISSN 2708-5910  
РИНЦ № 203-06/2021 от 22.06.2021

**Главный и научный редактор:**  
кандидат юридических наук  
**Сүлейманова Г. Ж.**

### Редакционная коллегия:

**Ахпанов А. Н.** — доктор юридических наук, профессор (г. Нур-Султан, РК)  
**Акимжанов Т. К.** — доктор юридических наук, профессор (г. Алматы, РК)  
**Токубаев З. С.** — доктор юридических наук, профессор (г. Караганда, РК)  
**Таранова Т. С.** — доктор юридических наук, профессор (г. Минск, РБ)  
**Татарян В. Г.** — доктор юридических наук, профессор (г. Москва, РФ)  
**Биекенов Н. А.** — доктор юридических наук, доцент (г. Костанай, РК)  
**Смирнова И. Г.** — доктор юридических наук, доцент (г. Иркутск, РФ)  
**Мищенко Е. В.** — доктор юридических наук, доцент (г. Оренбург, РФ)  
**Бекешева С. Д.** — доктор юридических наук, доцент (г. Нур-Султан, РК)  
**Волков К. А.** — кандидат юридических наук, доцент (г. Хабаровск, РФ)  
**Шебалин А. В.** — кандидат юридических наук, доцент (г. Барнаул, РФ)  
**Серикбаева К. А.** — кандидат экономических наук, доцент (г. Алматы, РК)  
**Кайбжанов М. Ж.** — доктор философии (PhD), кандидат юридических наук (г. Актөбе, РК)  
**Максименко Е. И.** — кандидат педагогических наук (г. Оренбург, РФ)  
**Сагиева Г. К.** — кандидат юридических наук (г. Актөбе, РК)  
**Ответственный и технический секретарь:** Байкунакова Г. А. — магистр юридических наук.

## МИР ЗАКОНА

Заңгерлік ғылыми-тәжірибелік журнал  
1999ж.01.06 бастап шығарылуда  
Шығу мерзімділігі: 2 айда 1 рет  
БАҚ-тың есептік тіркеу туралы куәлігі  
1999ж.13.01. № 544-Ж  
ISSN 2708-5929 (онлайн)  
ISSN 2708-5910  
РИНЦ 2021ж.22.06 № 203-06/2021

**Бас және ғылыми редактор:**  
заң ғылымдарының кандидаты  
**Г. Ж. Сүлейманова**

### Редакциялық алқа:

**А. Н. Ахпанов** — заң ғылымдарының докторы, профессор (ҚР, Нур-Сұлтан қ.)  
**Т. К. Акимжанов** — заң ғылымдарының докторы, профессор (ҚР, Алматы қ.)  
**З. С. Токубаев** — заң ғылымдарының докторы, профессор (ҚР, Қарағанды қ.)  
**Т. С. Таранова** — заң ғылымдарының докторы, профессор (БР, Минск қ.)  
**В. Г. Татарян** — заң ғылымдарының докторы, профессор (РФ, Мәскеу қ.)  
**Н. А. Биекенов** — заң ғылымдарының докторы, доцент (ҚР, Қостанай қ.)  
**И. Г. Смирнова** — заң ғылымдарының докторы, доцент (РФ, Иркутск қ.)  
**Е. В. Мищенко** — заң ғылымдарының докторы, доцент (РФ, Орынбор қ.)  
**С. Д. Бекешева** — заң ғылымдарының докторы, доцент (ҚР, Нур-Сұлтан қ.)  
**К. А. Волков** — заң ғылымдарының кандидаты, доцент (РФ, Хабаровск қ.)  
**А. В. Шебалин** — заң ғылымдарының кандидаты, доцент (РФ, Барнауыл қ.)  
**К. А. Серикбаева** — экономика ғылымдарының кандидаты, доцент (ҚР, Алматы қ.)  
**М. Ж. Кайбжанов** — философия докторы (PhD), заң ғылымдарының кандидаты (ҚР, Ақтөбе қ.)  
**Е. И. Максименко** — педагогика ғылымдарының кандидаты (РФ, Орынбор қ.)  
**Г. К. Сагиева** — заң ғылымдарының кандидаты (ҚР, Ақтөбе қ.)  
**Жауапты және техникалық хатшы:**  
**Г. А. Байкунакова** — заң ғылымдарының магистрі.

## THE WORLD OF THE LAW

The juridical scientific-practical journal  
Published since 01.06.1999.  
Periodicity: 1 time in 2 months  
Certificate of accounting registration of the media  
№ 544-Ж of 13.01.1999  
ISSN 2708-5929 (online)  
ISSN 2708-5910  
RSCI № 203-06/2021 of 22.06.2021

**Chief and scientific Editor:**  
Candidate of Legal Science  
**Suleimanova G. Zh.**

### Editorial board:

**Ahpanov A. N.** — Doctor of Law, Professor (Nur-Sultan, Kazakhstan)  
**Akimzhanov T.K.** — Doctor of Law, Professor (Almaty, Kazakhstan)  
**Tokubaev Z. S.** — Doctor of Law, Professor (Karaganda, Kazakhstan)  
**Taranova T. S.** — Doctor of Law, Professor (Minsk, Belarus)  
**Tataryan V. G.** — Doctor of Law, Professor (Moscow, Russia)  
**Biekenov N. A.** — Doctor of Law, Associate Professor (Kostanay, Kazakhstan)  
**Smirnova I. G.** — Doctor of Law, Associate Professor (Irkutsk, Russia)  
**Mishchenko E. V.** — Doctor of Law, Associate Professor (Orenburg, Russia)  
**Bekisheva S. D.** — Doctor of Law, Associate Professor (Nur-Sultan, Kazakhstan)  
**Volkov K.A.** Candidate of Legal Sciences, Associate Professor (Khabarovsk, Russia)  
**Shebalin A. V.** — Candidate of Legal Sciences, Associate Professor (Barnaul, Russia)  
**Serikbayeva K. A.** — Candidate of Economic Sciences, Associate Professor (Almaty, Kazakhstan)  
**Kaibzhanov M. Zh.** — Doctor of Philosophy (PhD), Candidate of Legal Sciences (Aktobe, Kazakhstan)  
**Maksimenco E. I.** — Candidate of Pedagogical Sciences (Orenburg, Russia)  
**Sagieva G. K.** — Candidate of Legal Science (Aktobe, Kazakhstan)  
**Executive and technical Secretary:**  
**Baykunakova G. A.** — master of juridical sciences.

*А. А. Әбділі — ҚР ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясының ІІО әкімшілік қызмет кафедрасының оқытушысы, полиция капитаны;*

*М. А. Жұмашев — ҚР ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясының ІІО әкімшілік қызмет кафедрасының оқытушысы, полиция майоры*

*Әбділі А. А. — преподаватель кафедры административной службы ОВД Костанайской академии МВД РК имени Ш. Кабылбаева, капитан полиции;*

*Жұмашев М. А. — преподаватель кафедры административной службы ОВД Костанайской академии МВД РК имени Ш. Кабылбаева, майор полиции*

*Abdali A. A. — lecturer of the department of administrative activities of the internal affairs bodies of Kostanay Academy of the MIA of RK named after Sh. Kabylbayev, police captain;*

*Zhumashev M. A. — lecturer of the department of administrative activities of the internal affairs bodies of Kostanay Academy of the MIA of RK named after Sh. Kabylbayev, police major*

**ӘОЖ 351.745**

## **ОТБАСЫЛЫҚ-ТҰРМЫСТЫҚ ҚАТЫНАСТАР АЯСЫНДА ЖАСАЛАТЫН ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАР**

### **ПРАВОНАРУШЕНИЯ, СОВЕРШАЕМЫЕ В РАМКАХ СЕМЕЙНО-БЫТОВЫХ ОТНОШЕНИЙ**

#### **OFFENSES COMMITTED WITHIN THE FRAMEWORK OF FAMILY AND DOMESTIC RELATIONS**

*Түйінді сөздер: құқық бұзу, моралдық, профилактикалық, учаскелік полиция инспекторы, зорлық, тәрбие, отбасы, әйел, жүгіну, балалар, зорлықтың түрлері, қатыгездік, агрессияшылдық, әсер.*

*Ключевые слова: правонарушение, моральное, профилактическое, участковый инспектор полиции, насилие, воспитание, семья, женщина, обращение, дети, виды насилия, жестокость, агрессивность, воздействие.*

*Keywords: offense, moral, preventive, district police inspector, violence, upbringing, family, woman, treatment, children, types of violence, cruelty, aggressiveness, impact.*

Отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы қоғамдық қатынастарды зерттеу қажеттілігі тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы субъектілерінің қоғамдық қатынастардың зерттелетін саласындағы қызметі отбасы-тұрмыстық қатынастар мүшелерінің денсаулығына төнетін қатердің алдын алумен немесе оны

жоюмен және олардың материалдық игілігін қорғаумен тығыз байланысты болуымен де туындады. Отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы қылмыстық және әкімшілік заңнамада зерттелетін қоғамдық қатынастар саласындағы құқықтық тәртіптің қолайлы жағдайын реттейтін құқықтық нормалар бар.

Экономикадағы отбасылық қиындықтар, мемлекеттегі тұрақты инфляциялық процестер, коронавирус пандемиясы, отбасы мүшелерінің бірінде тұрақты жұмыстың болмауы, моральдық, жалпы адамзаттық құндылықтардың төмендеуі, әдетте, қоғамдағы тұрмыстық азаптың айтарлықтай өсуінің негізгі себебі болып табылады. Қоғамның моральдық негіздерінің, қалыптасқан құндылықтар жүйесінің, рухани және өмірлік бағдарлардың құлдырауы, алкоголь мен темекіні ашық жарнамалау, «әдемі өмір салтын», қатыгездікті, күшті, есірткі мен зорлық-зомбылықты дамыту, интернеттің теріс ақпаратының әсері өмірдің, соның ішінде, тұрмыстық салада дұрыс емес позициясын қалыптастыруға әкеледі.

Сондай-ақ, Covid-19 пандемиясының таралуына байланысты бүкіл әлемде отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқық бұзушылықтардың өсуімен ахуалдың нашарлауы тіркеледі. Өкінішке орай, осындай жағдай біздің мемлекетімізге де тән. Covid-19 пандемиясы кезеңінде (2020 жылғы сәуірден қыркүйекке дейін) қылмыстық әділет саласына жататын отбасылық-тұрмыстық құқық бұзушылықтар 21% - ға өсті. Оқшаулау және локдаун кезеңінде 18 мыңнан астам әкімшілік құқық бұзушы тартылды, олардың 4 мыңнан астамы әкімшілік қамауға алынды<sup>1</sup>.

Зорлық-зомбылық құрбандары мен тұрмыстық агрессорларды зерттеу Covid-19 пандемиясы кезеңінде отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқық бұзушылықтардың өсуіне ықпал ететін бірқатар себептерді анықтауға мүмкіндік берді:

- 1) жұмысты жоғалту;
- 2) тұлғааралық отбасылық емес байланыстардың шектелуі;
- 3) көмек көрсету жөніндегі ұйымдарға (ҮЕҰ, баспаналар) жүгіну мүмкіндігінің болмауы;
- 4) үй жағдайында жұмыспен қамту мүмкіндігінің болмауы;
- 5) алкогольді, есірткілерді және өзге де психобелсенді заттарды тұтынуды ұлғайту;
- 6) отбасының экономикалық әл-ауқатының төмендеуі;
- 7) психикалық, психосоматикалық және соматикалық бұзылулар мен аурулардың өсуі;
- 8) арнайы әлеуметтік қызметтерге қолжетімділіктің болмауы.

Жоғарыда айтылған себептерді ескере отырып, Covid-19 пандемиясы жағдайында тұрмыстық зорлық-зомбылықты азайту жөніндегі мынадай шаралар негізделген:

- 1) отбасы мүшелеріне жөндеумен, спортпен, бақшамен, саяжаймен айналысуды ұсыну;
- 2) әрбір отбасына ақшалай жәрдемақы төлеу;

3) жәбірленушілерге және тұрмыстық зорлаушыларға, оның ішінде мәжбүрлеу тәртібімен психокоррекциялық бағдарламалар жүргізуді жандандыру;

4) электрондық және қашықтықтан байланыс құралдарын және БАҚ пайдалана отырып, профилактика субъектілерінің сөйлеген сөздерін ұлғайту;

5) адвокаттардың, прокурорлар мен судьялардың тәулік бойы кезекшілігін қамтамасыз ете отырып, тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарының сот төрелігіне қол жеткізуін қамтамасыз етуге міндетті;

6) көмек көрсету жөніндегі ұйымдардың, баспаналардың, оңалту ұйымдарының, ҮЕҰ және т. б. қызметін жандандыру;

7) тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арнаулы әлеуметтік қызметтердің уақтылы көрсетілуін қамтамасыз етуге міндетті.

«Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» ҚР Заңына сәйкес тұрмыстық зорлық-зомбылық бұл «бір адамның отбасы-тұрмыстық қатынастар саласында басқасына (басқаларына) қатысты дене және (немесе) психикалық азап келтіру қатерін келтіретін немесе тудыратын қасақана құқыққа қарсы әрекет (әрекет немесе әрекетсіздік)»<sup>2</sup>.

Отбасы-тұрмыстық қатынастар саласында жасалатын құқық бұзушылықтар бұл бір отбасы мүшелері, туыстары, достары, көршілері арасындағы ұзақ мерзімді дұшпандық қатынастар негізінде жасалған, өзінің жеке қажеттіліктерін екінші тарапқа зиян келтірумен қанағаттандыруға ұмтылуымен сипатталатын, әдетте, пайдакүнемдік емес әрекеттер<sup>3</sup>.

Отбасы-тұрмыстық қарым-қатынастар жақын туыстар мен жекжаттар, бұрынғы ерлі-зайыптылар, отбасының ересек және үлкен мүшелері, биологиялық ата-аналардың бірінің балалары мен жаңа серіктестері арасында және бір жынысты ерлі-зайыптылар арасында, асырап алушы ата-аналар мен балалар арасында бір сөзбен айтқанда, кез келген отбасында орын алуы мүмкін. Сондықтан құқық бұзушы мен жәбірленуші арасындағы қарым-қатынастың сипатына байланысты тұрмыстық құқық бұзушылықтарды жіктеу қажет. Бұл критерий күнделікті өмірдегі зорлық-зомбылық әрекеттерін келесі заңсыз әрекеттерге бөлуге мүмкіндік береді:

1) балаларға қатысты зорлық-зомбылық;

2) бір жұбайдың (бірге тұратын адамның, серіктестің) екіншісіне қатысты зорлық-зомбылығы;

3) балалары мен немерелері тарапынан қарт туыстарына қатысты зорлық-зомбылық;

4) отбасының үлкен мүшелерінің кішілерге қатысты зорлық-зомбылығы;

5) бірге тұратын немесе тұрған адамдар арасындағы, оның ішінде жынысына қарамастан зорлық-зомбылық.

С. И. Ожегов зорлық-зомбылық ұғымын келесідей анықтайды: біреуге физикалық күш қолдану; біреуге мәжбүрлеп әсер ету, жеке басының тұтастығын бұзу; қысым көрсету, заңсыздық. Бұдан әрі С. И. Ожегов физикалық зорлық-зомбылыққа анықтама береді: бұл ұрып-соғу, денеге зиян келтіру; психологиялық зорлық-зомбылық, қорқыту, ерік-жігерді басу<sup>4</sup>.

Профессор В. Н. Гулов өндеген әлеуметтік-педагогикалық жұмыстың негізгі ұғымдарының сөздік-анықтамалығында зорлық-зомбылықтың анықтамасы келесідей: зорлық-зомбылық – бұл мақсатқа жету үшін субъект, топ жүзеге асыратын мәжбүрлеу. Зорлық-зомбылықтың келесі түрлері: физикалық, эмоционалды, психологиялық, жыныстық<sup>5</sup>.

Кеңестік Үлкен Энциклопедияда зорлық-зомбылық: «физикалық ауырсынуды тудыратын қасақана әрекеттер» (соққылар, ұрып-соғу және т.б.) деп түсіндірілген. Айта кету керек, бұл жерде жыныстық, моральдық, психологиялық зорлық-зомбылық және адамға қарсы басқа да әрекеттер тіпті айтылмаған. 1980 жылғы кеңестік энциклопедиялық сөздікте зорлық-зомбылық туралы мақалада адамға қарсы іс-әрекеттер туралы мүлдем айтылмаған, тек таптық және мемлекетаралық қатынастардағы зорлық-зомбылық туралы айтылады. Бұл түсінік, әрине, өте идеологиялық, өйткені кеңес адамдарының бірнеше ұрпағы зорлық-зомбылыққа ұқсас көзқараспен тәрбиеленген және оны адамның жеке басының құқықтарын бұзу ретінде қабылдамаған. Тек қазіргі заманғы түсіндірме сөздіктер осы тұжырымдаманың шын мәнін көрсете бастады, «зорлау», яғни мәжбүрлеу, тұтқындау және күшпен, яғни ерік-жігерге қарсы, күш қолдану сияқты туынды сөздермен айқындалады<sup>6</sup>.

Тиісті мысалдарды таңдау және зерттеуде салыстыру үшін қолданыстағы анықтамалар мүмкіндігінше нақты және спецификалық болуы керек. Барлық мақсаттарға сәйкес келетін бірыңғай анықтама жоқ. Барлық мамандар, сот-тергеу органдары, полиция қызметкерлері, психологтар, медицина қызметкерлері қолданытын ортақ ұғымдар жоқ.

Тар мағынада зорлық-зомбылық адамға физикалық және моральдық жарақат алумен байланысты болады. Кең мағынада зорлық-зомбылық дегеніміз – адамға келтірілген кез келген зиян (физикалық, моральдық, психологиялық, идеологиялық және т.б.) немесе басқа адамдар мен әлеуметтік топтарға қатысты мәжбүрлеудің кез келген түрі.

Зорлық-зомбылық адамдардың басқа адамдарға үстемдік пен басымдық етуге деген ұмтылысына, сондай-ақ өмірлік ресурстар үшін, соның ішінде билік үшін күреске негізделген. Зорлық-зомбылықтың салдары физикалық және психикалық жарақаттар болуы мүмкін (ұрып-соғу, жарақат алу, өлім, ауырсыну, қорқыныш, қайғы, қадір-қасиетті қорлау, стресс және т.б.).

Бұрын криминофамилистикада Д. А. Шестаков жүргізген ұқсас жіктеу болған. Ол осы критерийге негізделді — жанжал туындаған қатынастардың отбасылық түрі. Осылайша: ерлі-зайыптылар арасындағы жанжал, аға және кіші буын өкілдері арасындағы қақтығыс, туыстық пен меншіктің басқа жолдары бойынша қақтығыс ерекшеленді<sup>7</sup>.

Балаларға қатысты зорлық-зомбылық ата-аналар, ата-әжелер, өгей әке немесе өгей шеше, сондай-ақ ата-аналардың бірінің серіктесі болуы мүмкін. Бұған физикалық зорлық-зомбылық, жыныстық қатынас және жыныстық зорлық-зомбылық, психологиялық жағымсыз емдеу кіреді. Ғылыми әдебиеттерде және бірқатар халықаралық құқықтық актілерде балаларға қатысты отбасылық зорлық-

зомбылық «қатыгездік» деп аталады, ал бұл ұғымдар синоним ретінде қолданылады.

1989 жылғы баланың құқықтарын қорғау туралы Акт балаға қатыгездік таныту немесе оған қатысты міндеттерді елемей баланың физикалық немесе психологиялық денсаулығына немесе әл-ауқатына лайықсыз әрекеттер немесе оның әл-ауқатына жеткіліксіз қамқорлық жасау арқылы зиян тигізетінін немесе бала мұндай көзқарасқа қауіп төндіретінін білдіреді<sup>8</sup>.

Соңғы жылдары «отбасылық-тұрмыстық құқық бұзушылық» ұғымы құқық қорғау органдарының тәжірибесінде кеңінен қолданыла бастады. Бірақ ол қамтылған құбылыстардың ауқымы, ең алдымен, белгілі бір құқық бұзушылықтарды тұрмыстық санатқа жатқызуға мүмкіндік беретін ресми немесе теориялық негізделген критерийдің болмауына байланысты нақты көрсетілмеген.

Сонымен қатар, әртүрлі дереккөздерде оларды басқаша атайды: тұрмыстық құқық бұзушылықтар, тұрмыстық салада жасалған құқық бұзушылықтар, отбасылық-тұрмыстық салада жасалған құқық бұзушылықтар, тұрмыстық негіздегі құқық бұзушылықтар, тұрмыстық себептермен жасалған құқық бұзушылықтар және т. б.

Сондықтан сөзсіз сұрақ туындайды: терминологиядағы мұндай келіспеушіліктің себебі неде?

Біз бір құбылысты белгілеу үшін әртүрлі терминдерді қолданумен айналысамыз ба немесе осы ұғымдардың әрқайсысы қарастырылып отырған түрдегі құқық бұзушылықтардың белгілі бір шеңберіне сәйкес келеді ме?

Қоғам мен ның жеке мүшелерінің өмірі белгілі бір кеңістік-уақыт жүйесінде жүреді. Д. Корецкий адамдардың өндірістік қызметінен тыс дамып, олардың күнделікті қарым-қатынасы зауыттардан, кеңселерден тыс және бос жұмыс уақытында дамиды деп санайды. Демек, таза физикалық мағынада өмір сүру саласы-бұл өндірістік кәсіпорындардан, мекемелерден, ұйымдардан тыс орналасқан аумақтың және жұмыс істемейтін уақыттың жиынтығы. Дәл осы кеңістік-уақыт ұзындығында адамның материалдық және рухани қажеттіліктерін қанағаттандыру жүзеге асырылады: демалу және күш-жігерді қалпына келтіру, денсаулықты сақтау, бос уақыт, отбасылық қарым-қатынас дамиды — бұл ішкі саланың әлеуметтік компонентін құрайтын барлық нәрсе<sup>9</sup>.

Тұрмыстық құқық бұзушылықты талдау қылмыстың едәуір бөлігі алкогольдік ішімдіктерді бірге ішкеннен кейін, жанжалдардың нәтижесінде, дұшпандық қарым-қатынасқа байланысты жасалатынын көрсетеді. Бүгінгі таңда әйелдер, балалар мен қарттар зорлық-зомбылық объектілері болып табылатын отбасын криминализациялау процесі туралы айтуға болады.

Отбасындағы жағдай тұрмыстық зорлық-зомбылықтың таралуына әсер етеді, екінші жағынан тұрмыстық зорлық-зомбылық отбасындағы жағдайға әсер ете алмайды. Сонымен бірге, респонденттердің 62,7 % отбасындағы зорлық-зомбылық басқа қылмыстарды жасаудың детерминанттарының бірі деп санайды<sup>10</sup>.

Ер мен әйел тағдырлары мен өмірлерін әртүрлі себептермен байланыстырады, олардың қарым-қатынасы ерекше сенімді. Отбасылық байланыстар ең берік және отбасылық өмірге сырттан, соның ішінде қоғамдық институттар тарапынан



шабуыл көп жағдайда жағымсыз деп қабылданады. Дегенмен, мұндай жақындықтың оң және теріс жағы бар. Алайда, әдетте, отбасындағы зорлық-зомбылық қоғам үшін ең жасырын құбылыс болып қала береді.

Соңғы жылдары тұрмыстық ауыр қылмыстар жасаған адамдардың ішінде бұрын сотталған, қоғамдық пайдалы еңбекпен қамтылмаған ауылдық жерлер тұрғындарының үлесі ұлғайды. Қылмыс жасаған кезде адамдардың көпшілігі, әдетте, масаң күйде болған. В. О. Руппс Қазақстан Республикасының бірқатар облыстарында тұрмыс саласында құқық бұзушылыққа жүйелі түрде жол беретін адамдарға қатысты әкімшілік және қылмыстық сипаттағы шаралар уақтылы қабылданбайтынын атап өтті<sup>11</sup>.

Жоғарыда айтылғандарды негізге ала отырып, отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқық бұзушылықтар деп бір отбасы мүшелері, туыстары, достары, көршілері мен жақсы таныстары арасындағы ұзақ мерзімді дұшпандық қатынастар негізінде жасалған, өздерінің жеке қажеттіліктерін екінші тарапқа зиян келтіргісі келетіндігімен сипатталатын және көбінесе жәбірленушінің арандатушылық мінез-құлқымен бірге жүретін әлеуметтік қауіпті әрекеттер түсініледі деп қорытынды жасауға болады.

<sup>1</sup> **Оспанов А.** Коронавирус қаупі кезеңіндегі отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайы туралы // <https://www.zakon.kz/5029737-kak-budut-borotsya-s-semeyno-bytovym.html>.

<sup>2</sup> Қазақстан Республикасының 2009 жылғы 9 желтоқсандағы №214 Заңы «Зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» // [https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z090000214\\_](https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z090000214_).

<sup>3</sup> **Занина Т. М., Леженин А. В., Бразников С. А., Рыдченко К. Д.** Проблемы профилактической работы сотрудников полиции с лицами, совершающими правонарушения в сфере семейно-бытовых отношений: региональный опыт применения административного законодательства к лицам, допускающим правонарушения в сфере семейно-бытовых отношений: Учеб. пос. — Воронеж, 2016. Б. 24.

<sup>4</sup> **Ожегов С. И., Шведова Н. Ю.** Толковый словарь русского языка: 3 изд. — М., 1996. — 348 б.

<sup>5</sup> **Гуров В. Н., Поштарёва Т. В., Шабалдас Л. Е., Вишнякова В. Ф.** Дошкольное образование в системе работы по социализации личности: Пособие для студентов, социальных педагогов и воспитателей. — Ставрополь: СК ИПКРО, 2002. — 63 б.

<sup>6</sup> **Прохоров А. М.** Большая советская энциклопедия: 3 изд. — М., 1978. Т. 26. — 125 б.

<sup>7</sup> **Шестаков Д. А.** Конфликтная семейная ситуация как криминогенный фактор: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — М.: Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. Юрид. фак., 1977. — 24 б.

<sup>8</sup> «Бала құқықтары туралы Конвенцияны ратификациялау туралы» Қазақстан Республикасының Жоғарғы Кеңесінің 1994 жылғы 8 маусымдағы қаулысы // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/B940001400>.

<sup>9</sup> **Корецкий Д.** Предупреждение тяжких бытовых преступлений // Социалистическая законность. — 1978. — № 2. — Б. 66-67.

<sup>10</sup> **Сапарғалиева С.М., Калигожина М.С., Даурбаева К.Д., Жунисова Г.А.** Отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы зорлық-зомбылық // Социологиялық зерттеу нәтижелері. — Астана: әкімшілік полиция комитеті, 2017. — 7 б.

---

<sup>11</sup> Отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқық бұзушылықтардың алдын алу: Оқу-тәжірибелік құрал. — Қостанай, 1999. Б. 21.

### **ТҮЙІН**

Отбасылық тұрмыстық қатынас шегінде құқық бұзушылықты, ескерту тек қана әдістемелік дәлелмен, сондай-ақ әкімшілік құқықтық сипаттағы ескертудің мәжбүрлеу әдісімен ғана негізделмеген. Осы бөлімнің мазмұнында қоғамдық қатынастардың зерттелетін саласын құқықтық реттеудің кейбір проблемаларын анықтау және Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне өзгерістер мен толықтырулар енгізу арқылы оларды шешу жөніндегі авторлық ұсыныстарды негіздеу мақсаты тұрды. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы процесін құқықтық реттеу мәселелерін қараудың өзектілігі тиімділігі ПО-ның отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқық бұзушылықтардың алдын алу және профилактикасы жөніндегі қызметіне айтарлықтай әсер ететін құқықтық актілердің көп санының болуымен (халықаралық актілерден заңға тәуелді актілерге дейін) байланысты.

### **АННОТАЦИЯ**

Предупреждение правонарушений в пределах семейно-бытовых отношений обосновано не только методическими доказательствами, но и принудительным методом предупреждения административного правового характера. В содержании поставлена цель выявить некоторые проблемы правового регулирования исследуемой сферы общественных отношений и обосновать авторские предложения по их решению путем внесения изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан. Актуальность рассмотрения вопросов правового регулирования процесса профилактики бытового насилия обусловлена наличием большого количества правовых актов (от международных актов до подзаконных актов), эффективность которых существенно влияет на деятельность ОВД по предупреждению и профилактике правонарушений в сфере семейно-бытовых отношений.

### **ANNOTATION**

Within the framework of family and domestic relations, an offense, a warning, is justified not only by methodological evidence, but also by a coercive method of warning of an administrative and legal nature. The content of this section aims to identify some problems of legal regulation of the studied sphere of public relations and justify author's proposals for their solution by making changes and additions to some legislative acts of the Republic of Kazakhstan. The relevance of consideration of issues of legal regulation of the process of prevention of domestic violence is due to the presence of a large number of legal acts (from international acts to bylaws), the effectiveness of which significantly affects the activities of the internal affairs bodies for the prevention of offenses in the sphere of family and domestic relations.

*Бекишева С. Д.* — главный научный сотрудник Центра исследования проблем в сфере защиты общественных интересов Межведомственного научно-исследовательского института Академии правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан, доктор юридических наук, доцент, старший советник юстиции

*С. Ж. Бекішева* — Ведомствоаралық ғылыми-зерттеу институты Қоғамдық мүдделерді қорғау саласындағы проблемаларды зерттеу орталығының бас ғылыми қызметкері Қазақстан Республикасы Бас Прокуратурасы жанындағы Құқық қорғау органдары академиясы, заң ғылымдарының докторы, доцент

*Bekisheva S. D.* — chief researcher of the Center for the study of problems in the field of protection of public interests of Interdepartmental research institute of Academy of Law Enforcement Agencies under the Prosecutor General's Office of the Republic of Kazakhstan, doctor of law, associate professor

УДК 340

## РЕТРОСПЕКТИВНЫЙ АНАЛИЗ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ПРОИЗВОДСТВА ПО ДЕЛАМ ОБ АДМИНИСТРАТИВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЯХ В КАЗАХСТАНЕ

### ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚ ТУРАЛЫ ІСТЕР БОЙЫНША ІС ЖҮРГІЗУДІ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУДІ РЕТРОСПЕКТИВТІ ТАЛДАУ

#### RETROSPECTIVE ANALYSIS OF THE LEGAL REGULATION OF PROCEEDINGS ON ADMINISTRATIVE OFFENSES IN KAZAKHSTAN

*Ключевые слова:* административное законодательство, административные правонарушения, производство по делам об административных правонарушениях, административный штраф, уполномоченные органы, должностные лица.

*Түйінді сөздер:* әкімшілік заңнама, әкімшілік құқық бұзушылықтар, әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істер бойынша іс жүргізу, әкімшілік айыппұл, уәкілетті органдар, лауазымды тұлғалар.

*Keywords:* administrative legislation, administrative offenses, proceedings on cases of administrative offenses, administrative fine, authorized bodies, officials,

КоАП 2001 года повторил в качестве одной из задач законодательства об административных нарушениях охрану прав, свобод и законных интересов человека, также были включены новые объекты охраны: санитарно-эпидемиологическое благополучие населения, окружающая среда, общественная нравственность.

В Кодексе Республики Казахстан об административных правонарушениях от 30 января 2001 года впервые были воспроизведены основные конституционные принципы: исключительности компетенции судей, равенства граждан перед судом, презумпции невиновности, справедливости, гуманизма, неприкосновенности

личности, частной жизни, собственности, уважения чести и достоинства граждан. Конечно же, в Кодексе 1984 года были закреплены принципы вины, обеспечения социалистической законности и равенства граждан при осуществлении адмпроизводства, но в КоАП 2001 года перечень принципов пополнился и каждый принцип был выделен отдельной статьей, чего не было в предыдущем.

Особенностью КоАП 2001 года была его направленность на защиту, в первую очередь, личных прав и свобод граждан при осуществлении производства по адмделам. Так, в нем был закреплен принцип презумпции невиновности, как и в УК РК (ст. 12), недопустимости повторного привлечения к административной ответственности (ст. 14), гуманизма, заключающийся в обеспечении безопасности человека, недопустимости причинение физических страданий или унижение человеческого достоинства (ст. 15), неприкосновенности личности, при котором запрещались безосновательные меры пресечения, личный досмотр, арест, иные меры, ограничивающие граждан, пропавших в орбиту адмпроизводства (ст. 16), уважения чести и достоинства личности (ст. 17), неприкосновенности частной жизни (ст. 18), обеспечения прав на квалифицированную юридическую помощь (ст. 23), гласности производства по делам об административных правонарушениях (ст. 24), обеспечения безопасности в ходе производства (ст. 25), свободы обжалования процессуальных действий и решений (ст. 26), судебной защиты прав, свобод и законных интересов лица (ст. 27).

Важным являлось и то, что в статье 8 «Значение принципов законодательства об административных правонарушениях» суть заключалась в том, что их нарушение влекло признание состоявшегося адмпроизводства недействительным, отмену решений либо признание собранных при этом материалов, не имеющих силы доказательств.

Впервые было установлено, что производство ведется на государственном языке, при необходимости наравне с государственным употребляются русский и другие языки. В Кодексе 1984 года говорилось только о возможности лица, привлекаемого к административной ответственности, выступать на родном языке и пользоваться услугами переводчика, если не владеет языком, на котором ведется производство.

Количество субъектов, правомочных рассматривать адмдела и применять меры адмвызысканий, увеличилось до 36. Вплоть до принятия КоАП 2014 года их количество варьировалось из-за внесения регулярных изменений и дополнений в Главу 32 КоАП. Кроме большого количества государственных органов в список были включены и судьи специализированных межрайонных судов по делам несовершеннолетних. Также в результате изменений вместо судей районных и приравненных к ним судов субъектами стали судьи специализированных административных судов, видимо, вследствие того, что количество составов административных правонарушений было увеличено до 400.

Уникальным являлось включение в КоАП 2001 года новых субъектов правонарушений — юридических лиц.

Перечень обстоятельств, исключających производство по делу об административном правонарушении, увеличился: сюда были включены случаи, когда правовые акты, применяемые в рассматриваемом деле, признаны Конституционным Советом Республики Казахстан неконституционными; в случае возникновения технических ошибок в программном обеспечении при представлении форм налоговой отчетности в электронном виде в иных случаях, предусмотренных налоговым законодательством РК; при наличии документа, подтверждающего уплату административного штрафа, и т.д. (ст. 580).

Более обстоятельно были расписаны статьи о потерпевшем (ст. 585), о лицах, защищающих права нарушителей и потерпевших: так кроме статей об адвокатах появились статьи о законных представителях физического лица (ст. 586), представителях юридического лица (ст. 587); появились статьи, устанавливающие правовой статус и полномочия специалиста (ст. 596), эксперта (ст. 597), обстоятельства, исключające возможность участия в производстве по делу об административном правонарушении (ст. 601), отводы лиц, участие которых в производстве по делу не допускается (ст. 602), возмещение расходов потерпевшему, свидетелю, эксперту, специалисту, переводчику или понятому (ст. 603).

Более широкое содержание получили статьи о доказательствах, увеличилось количество мер обеспечения производства по делу об административном правонарушении: список был дополнен приводом, превентивным ограничением свободы передвижения, задержанием, доставлением и запрещением эксплуатации транспортного средства или маломерного судна, осмотром, медицинским освидетельствованием физического лица на состояние наркотического или токсикоманического опьянения, а также мерами в отношении юридического лица (ст. 618). Появились новые акты производства — определение по делу об административном правонарушении (ст. 653), представление об устранении причин и условий, способствовавших совершению административного правонарушения (ст. 654).

Также уникальным было включение в КоАП 2001 года, как отметил известный ученый В. Г. Татарян, таких глав, как 39 «Пересмотр не вступивших в законную силу постановлений по делам об административных правонарушениях», 40 «Пересмотр вступивших в законную силу постановлений по делам об административных правонарушениях и определений по результатам рассмотрения жалоб, протестов на них», 41 «Реабилитация, возмещение вреда, причиненного незаконными действиями органа (должностного лица), уполномоченного рассматривать дела об административных правонарушениях», 42 «Особенности производства по делам лиц, обладающих привилегиями и иммунитетом от административной ответственности», которые «практически не имеют аналогов в новых кодифицированных актах СНГ<sup>1</sup>.

Вместе с тем увеличился порог репрессивности административных взысканий. Если в момент принятия КоАП 2001 года максимальная сумма штрафа на граждан составляла 200 МРП (155 000), а на должностных лиц — 400 (310 000) (при МЗП в 3484 тенге), то в 2015 году штраф стал составлять: не более 500 МРП на граждан (991 000 тенге), не более 1000 МРП — на должностных лиц,

индивидуальных предпринимателей, частных нотариусов, частных судебных исполнителей, адвокатов (1 982 000 тенге) (при МЗП — 21 364 тенге).

Таким образом, наблюдается рост суммы штрафов в 6,39 раз для рядовых граждан при повышении МЗП в 6,13 раз. Кажущееся равномерное увеличение суммы штрафов при сравнении с увеличением МЗП сводится на «нет» при сравнении с суммами штрафов в КоАП 1984 года в первой редакции. Если максимальная сумма штрафа для граждан составляла 12,5 % от МЗП (меньше в 8 раз), то по КоАП 2001 года (последняя редакция) — такая сумма составляет 4 638,6 % от МЗП (больше в 46 раз)!

Следующим этапом развития производства по административным правонарушениям является принятие КоАП от 5 июля 2014 года.

КоАП 2014 года во многом повторил структуру и содержание КоАП 2001 года. Было включено много новых статей и по настоящее время в него вносятся изменения и дополнения.

Из перечня принципов были выведены, но остались в тексте закона принципы исключительности компетенции суда и языка производства.

Опять увеличился перечень уполномоченных органов и их должностных лиц с 56 до 68 за счет включения новых уполномоченных органов в области мобилизационной подготовки, твердых полезных ископаемых, добычи урана, использования атомной энергии, информации, в сфере обеспечения информационной безопасности, регулирования производства драгоценных металлов и оборота драгоценных металлов, космической деятельности, технического регулирования, защиты прав потребителей, по регулированию, контролю и надзору финансового рынка и финансовых организаций, в сфере архивного дела и документационного обеспечения управления, в сфере развития языков и т.д. В Кодексе 1984 года в начальной редакции было всего 27 уполномоченных органов, но в результате внесения дополнений в КоАП их количество увеличилось до 41.

В отношении производства по делам об административных правонарушениях изменилось следующее (с учетом внесенных на сегодняшний день изменений и дополнений):

1) в число задач было включено обеспечение реализации прав и обязанностей участников производства, обеспечение предписания о необходимости уплаты штрафа и исключена задача обеспечения исполнения вынесенного постановления (ст. 737);

2) включена новая форма производства по делам об административных правонарушениях — электронная, определен ее порядок оформления (ст. 737-1, ст. 737-2);

3) нормы о языке производства были переведены из принципов в данную главу (ст. 738);

4) в статье о ходатайствах появилась норма об их подаче в форме электронного документа, удостоверенного электронной цифровой подписью. Также была включена норма о принятии решения в трехдневный срок с момента заявления в том случае, когда немедленное рассмотрение ходатайства невозможно (ст. 740);

5) появились новые обстоятельства, исключаящие производство по делу об административном правонарушении: в случае возникновения технических ошибок в программном обеспечении, подтвержденных уполномоченным органом в области оборота нефтепродуктов, в области производства и оборота этилового спирта и алкогольной продукции, в области производства и оборота табачных изделий, в области оборота биотоплива, которые привели к нарушению; в случае возникновения ошибок в работе информационной системы по декларированию в электронной форме, подтвержденных уполномоченным органом в сфере таможенного дела, которые привели к нарушениям; иные случаи, предусмотренные налоговым, таможенным законодательством РК; в связи с примирением сторон (ст. 741);

б) в статье об уведомлениях (извещениях) появилась норма об их направлении посредством текстового сообщения по абонентскому номеру сотовой связи или по электронному адресу либо с использованием иных средств связи, обеспечивающих фиксацию извещения или вызова, а также о порядке направления предписания о необходимости уплаты штрафа (ст. 743);

7) в статье о представителях юридических лиц появилась норма о представителях индивидуального предпринимателя (ст. 747);

8) в статье о представителях потерпевшего была усилена защита прав и законных интересов потерпевших, являющихся несовершеннолетними либо по своему физическому или психическому состоянию лишенных возможности самостоятельно защищать свои права и законные интересы, к обязательному участию в процессе привлекаются их законные представители и представители (ст. 753);

9) в статье о процессуальном статусе прокурора была включена норма об осуществлении высшего надзора за соблюдением законности в процессе производства по делам об административных правонарушениях от имени государства Генеральным Прокурором Республики Казахстан как непосредственно, так и через подчиненных ему прокуроров, а также норма, закрепляющая принцип независимости прокурора при осуществлении своих процессуальных полномочий (ст. 759);

10) появилась новая статья, устанавливающая правовой статус секретаря судебного заседания (ст. 759-1);

11) в ст. 760 внесены изменения и дополнения по полномочиям прокурора по обеспечению законности производства по делам об административных правонарушениях;

12) в статью, закрепляющую объяснения лица, в отношении которого ведется производство по делу об административном правонарушении, показания потерпевшего и свидетеля, внесены новые нормы об использовании в ходе производства научно-технических средств в режиме видеоконференцсвязи. Также включено требование об обязательности разъяснения лицам, в отношении которых ведется производство по делу, их прав и обязанностей. Несоблюдение этого правила влечет недоверие показаний свидетеля, они считаются не имеющими силы доказательств и не могут быть признаны в качестве доказательств (ст. 767);

13) в норму о заявлении об обеспечении доказательств включено дополнение об электронной форме документа (ст. 771);

14) включена новая ст. 778 «Научно-технические средства»;

15) выделены в отдельные статьи стадии сбора (ст. 782) и проверки доказательств (ст. 783);

16) статья о мерах обеспечения производства по делу об административном правонарушении была дополнена новой мерой — приостановление либо запрещение деятельности или отдельных ее видов (ст. 785);

17) статья о поводах и основаниях для возбуждения дела об административном правонарушении была дополнена новыми нормами — одним из оснований стали признаваться показаниями контрольно-измерительной аппаратуры и (или) средств радиотехнического контроля, а составление первого протокола о применении мер обеспечения производства по делу об адмправонарушении стало моментом возбуждения адмдела (ст. 802);

18) статья о протоколе об административном правонарушении была дополнена тем, что сведения о физическом лице, в отношении которого возбуждено дело, могут включать абонентский номер телефона, факса, сотовой связи и (или) электронный адрес (если они имеются). Также была включена новая норма о составлении протокола в электронной форме и необходимости его размещении на веб-портале «электронного правительства» и (или) информационном сервисе уполномоченного органа в области правовой статистики и специальных учетов (ст. 803);

19) увеличилось количество статей, по которым прокурор выносит постановление о возбуждении дел об административных правонарушениях (ст. 805);

20) в статье, предусматривающей случаи, когда протокол об административном правонарушении не составляется, появилась новое основание — если административное правонарушение зафиксировано сертифицированными специальными контрольно-измерительными техническими средствами и приборами, работающими в автоматическом режиме. В таком случае штраф оформляется в виде предписания о необходимости уплаты штрафа (ст. 807);

21) появился новый вид производства по делу об административном правонарушении, которому посвящена целая глава — это сокращенное производство (Глава 42, ст. ст. 810-811);

22) были внесены изменения в отношении мест рассмотрения дела об административном правонарушении (ст. 812);

23) в порядке рассмотрения дел об административных правонарушениях были выделены отдельные действия органа (должностного лица) — заслушивание объяснения лиц, участвующих в деле и вынесение определения об отложении рассмотрения дела в связи с заявлением о самоотводе или отводе лиц, участвующих в деле (ст. 818);

24) органам (должностным лицам), рассматривающим административное дело, впервые было предоставлено право сокращать размер административного штрафа, наложенного на лицо, в отношении которого возбуждено дело об административном правонарушении, до тридцати процентов от общей суммы штрафа (ст. 819);



25) появился новый вид решений по результатам рассмотрения дела об административном правонарушении — предписание о необходимости уплаты штрафа и, соответственно, новая статья, предусматривающая содержание предписания и порядок его направления (ст. 821);

26) в главу о производстве по делам об административных правонарушениях включены новые статьи — ст. 825 «Исправление описок, опечаток и арифметических ошибок» и ст. 826 «Частное представление». В последней орган (должностное лицо) должно внести при выявлении случаев нарушения законности, а также установлении причин и условий, способствующих совершению административных правонарушений, представление о принятии мер по их устранению в соответствующую организацию и должностным лицам.

В части нововведений, направленных на повышение защиты прав граждан от противоправных посягательств, по мнению некоторых ученых, наиболее значимыми являются введение сокращенного производства по делу об административном правонарушении и введение нормы, позволяющей судье, органу (должностному лицу) при установлении смягчающих обстоятельств, сократить сумму административного штрафа до 30 % от общей суммы<sup>2</sup>. Последняя мера позволяет «смягчить» политику государства в отношении размеров административных штрафов, носящую фискальный характер.

Так, на момент принятия КоАП 2014 года максимальный размер штрафа, налагаемого на физическое лицо, составлял 500 МРП, что, как указывалось выше, в 46 раз превышал МЗП.

В настоящее время Законом РК от 28 декабря 2017 года<sup>3</sup> максимальный размер штрафа, налагаемого на физическое лицо, снижен до 200 МРП (583 400 тенге). Этим же законом были снижены суммы штрафов по многим составам административных правонарушений.

Для должностных лиц, частных нотариусов, частных судебных исполнителей, адвокатов, субъектов малого предпринимательства максимальный размер штрафа составляет 750 МРП (2 187 750 тенге), среднего — 1000 МРП (2 917 000), крупного — 2000 МРП (5 834 000).

При этом размер минимальной заработной платы (в 2021 году) составляет 42500 тенге.

Таким образом, даже если соотнести максимальный размер штрафа к минимальной зарплате в советское время и сегодня, то произошло увеличение в 13,7 раз против 1,25 раз.

В отношении юридических лиц репрессивность выражается в увеличении сумм штрафа путем установления не фиксированных сумм или выраженных в МРП, а в процентах от: ставок платы за негативное воздействие на окружающую среду, а также суммы экономической выгоды, полученной в результате нарушения экологического законодательства; суммы ущерба, причиненного ресурсам недр в результате нарушения права государственной собственности на недра; суммы неисполненного или исполненного ненадлежащим образом налогового обязательства; суммы сделки (операции), совершенной (проведенной) с нарушением

финансового законодательства; суммы дохода (выручки), полученного в результате осуществления монополистической деятельности или нарушения законодательства об электроэнергетике, естественных монополиях, финансовом рынке и т.д.

Расчитанные таким образом суммы представляют миллионы тенге и по размерам сопоставимы с уголовным наказанием, а иногда и превышают его.

Так, в 2017 году по итогам проверки областной департамент экологии привлек ТШО к административной ответственности по ст. 328 КоАП за превышение нормативов эмиссий в окружающую среду. Материалы дела рассмотрел суд, который наложил на компанию штраф в сумме 278,4 млн тенге<sup>4</sup>.

В 2021 году этот же департамент выявил превышение нормативов эмиссии загрязняющих веществ ТОО «Атырауский нефтеперерабатывающий завод» (сульфата в 2,5 раза, аммонийного азота в 5 раз, общего железа в 1,5 раза, нефтепродуктов в 6 раз и взвешенных веществ в 628 раз). Сумма ущерба окружающей среде составила 14 млн. тенге. При этом сумма штрафа, наложенного на предприятие, — 60 млн. тенге<sup>5</sup>.

В практике Казахстана встречаются случаи и более крупных административных штрафов, которые по размеру далеко «обгоняют» максимальные суммы уголовных штрафов за рубежом.

Например, в США штраф является фиксированной суммой: минимальный размер штрафа составляет 250 долларов, максимальный — 250 тыс. долларов<sup>6</sup>.

В Англии штраф устанавливается в абсолютных единицах от 25 до 1000 фунтов стерлингов<sup>7</sup>.

В Японии применяется два вида штрафа: штраф и малый штраф. Малый — в сумме от 1 до 10 тысяч иен, для штрафа устанавливается лишь нижний предел в 10 тысяч иен<sup>8</sup>.

Максимальный размер штрафа в Швейцарии — 40000 франков, а если в действиях лица имеется корыстное побуждение, то судья может не учитывать данный максимальный предел<sup>9</sup>.

Таким образом, сумма налагаемых в Казахстане административных штрафов на предприятия может превысить даже максимальный размер уголовного штрафа в зарубежных странах. Безусловно, такая ситуация вредит имиджу Казахстана в глазах мировой общественности.

Подводя итоги ретроспективного анализа развития производства по делам об административных правонарушениях, можно отметить следующее.

**Первое.** Хотя нормы о производстве по делам об административных правонарушениях являются составной частью административного законодательства, их развитие началось гораздо позже. Первые нормы административного законодательства появились в начале XIX века в рамках полицейского права (наука о полиции)<sup>10</sup>, а нормы о производстве по делам об административных правонарушениях появились намного позднее, после выделения административной ответственности в самостоятельный институт.

**Второе.** В развитии норм о производстве по делам об административных правонарушениях можно выделить несколько этапов:

**1 этап** — дореволюционный период. Специфика его заключалась в том, что норм о производстве по делам об административных правонарушениях как таковых не было, отсутствовало четкое разделение между уголовными преступлениями и административными проступками, следовательно, не было самостоятельной процедуры рассмотрения административных дел. Также специфичным являлось применение на территории Казахстана как обычного права казахов, так и норм имперского права.

**2 этап** — 1917 г.-май 1922 г. Данный период — первоначальный этап формирования норм о производстве по делам об административных правонарушениях. Он характеризуется принятием ряда Декретов и иных правовых актов об административной ответственности, введением в юридическую терминологию понятия «административные взыскания», выделением некоторых государственных органов в качестве самостоятельных субъектов рассмотрения малозначительных дел, появлением отдельных разрозненных норм, описывающих процедурные моменты. При этом все-таки отсутствовало четкое разграничение между административными и уголовными правонарушениями.

**3 этап** — 1 июня 1922 г.-март 1931 г., когда был принят первый советский Уголовный кодекс<sup>11</sup>. Значение этой вехи заключается в первых попытках законодательного разделения уголовных преступлений и административных проступков. Теперь все составы преступлений были сосредоточены в УК. Однако при этом нормы об административных проступках не были кодифицированы и все детали по административному производству следовало искать в отдельных источниках права. Кроме того, ряд уголовных преступлений из-за малозначительности рассматривался в административном порядке, т. е. происходило замещение уголовных наказаний административными взысканиями.

**4 этап** — 30 марта 1931 г.-октябрь 1980 г. Данный этап выделен в связи с тем, что были образованы новые субъекты производства по делам об административных правонарушениях — административные комиссии — и характеризуется формированием норм о них и их компетенции.

**5 этап** — 23 октября 1980 г.-март 1984 г. В этот период начала действовать первооснова всех кодексов об административных правонарушениях союзных республик — Основы законодательства Союза ССР и союзных республик об административных правонарушениях. Здесь были заложены не только принципы административного производства, но и выделены в самостоятельные главы нормы об органах, уполномоченных рассматривать дела об административных правонарушениях и непосредственно само производство по делам об административных правонарушениях.

**6 этап** — 22 марта 1984 г.-январь 2001 г. — период действия Кодекса Казахской ССР об административных правонарушениях от 30 января 2001 г. Данный этап характеризуется созданием и действием самостоятельного казахстанского нормативного правового акта, закрепляющего понятие и виды административных

правонарушений, виды административных взысканий, особенности субъекта правонарушения, перечень органов, уполномоченных рассматривать дела об административных правонарушениях, порядок производства по делам об административных правонарушениях. Этот кодекс действовал в период Советского Казахстана и на начальном этапе суверенного Казахстана.

**7 этап** — 30 января 2001 г.-июль 2014 г. — период принятия и действия Кодекса Казахской ССР об административных правонарушениях от 30 января 2001 года. Особенностью данного периода являлось то, что принятый нормативный правовой акт был направлен на регулирование административно-процессуальных отношений в период построения рыночной экономики и учитывал административную ответственность новых субъектов — юридических лиц, а также предпринимателей, закрепил принцип ведения производства на государственном языке и все больше был нацелен на защиту граждан, так как здесь впервые была сформирована самостоятельная глава, касающаяся реабилитации, возмещения вреда, причиненного незаконными действиями органа (должностного лица), уполномоченного рассматривать дела об административных правонарушениях.

**8 этап** — 5 июля 2014 года — по настоящее время. Данный период отличается еще большей направленностью норм КоАП РК на защиту прав граждан, в том числе и конституционных. Так, здесь выделена специальная задача — обеспечение реализации прав и обязанностей участников производства, введено сокращенное производство по делу об административном правонарушении, позволяющее гражданам сэкономить свое время и иные ресурсы, и даже в случае стандартного производства в суде избежать части расходов при установлении смягчающих обстоятельств. Кроме того, особенностью является перевод производства по делам об административных правонарушениях в электронный формат.

**Третье.** История развития производства по делам об административных правонарушениях показывает, что с каждым этапом нормы об этом виде производства становятся более детализированными, тщательно прописываются, как нормы уголовного процесса. Рассматриваемые нормы формируются в направлении все большей защиты граждан и иных субъектов как участников административного процесса.

**Четвертое.** Наряду с позитивными процессами развития производства по делам об административных правонарушениях наблюдается негативная тенденция изменения цели такого административного взыскания, как штраф, с воспитательной на фискальную. Штрафы ужесточаются и по уровню репрессивности граничат с уголовными наказаниями, а иногда и превышают суммы последних.

Такая ситуация требует установления соразмерности сумм административных штрафов совершенным деяниям. Если КоАП устанавливает ответственность по проступкам, имеющим небольшую степень опасности, то тогда следует исключить наложение необоснованно «раздутых» сумм штрафа.

В настоящее время КоАП во многих случаях выполняет функцию уголовной репрессии, например, в отношении юридических лиц. Так как в интересах развития национальной экономики руководителей предприятий — крупных субъектов

предпринимательства — не привлекают к уголовной ответственности (хотя суммы причиненного ущерба иногда превышают особо крупный ущерб и особо крупный размер по УК РК), то их наказывают посредством административной ответственности. При этом размывается грань между административным правонарушением и уголовным, ведь в КоАП «сидят», по сути, составы уголовных преступлений.

Одним из способов решения данной проблемы является введение уголовной ответственности юридических лиц, дискуссия о которой ведется до сих пор.

**Пятое.** Изучение развития производства по делам об административных правонарушениях показало вовлечение в процессуальные отношения все большего количества государственных органов. С момента принятия КоАП 1984 года их численность увеличилась в 2,5 раза. Анализ Главы 36 «Подведомственность дел об административных правонарушениях, компетенция должностных лиц по рассмотрению дел и наложению административных взысканий» показывает, что наделение всех контролирующих органов правом налагать адмвзыскания не всегда целесообразно.

Во-первых, предоставление права налагать штрафы акимам нежелательно по четырем причинам: 1) исторически принятие такого решения в регионах допускалось только для коллегиальных органов (местные исполнительные комитеты, городские советы, административные комиссии); 2) наложение административных взысканий акимами противоречит теории государственного управления, согласно которой «меры административного принуждения применяются к третьим лицам, т. е. к тем, кто не находится в непосредственном подчинении у полномочных исполнительных органов (должностных лиц)<sup>12</sup>. Можно предположить, что контроль в отношении субъектов в пределах курируемой территории, осуществляемый акимами, представляет собой не надведомственный, а внутренний (внутриведомственный) контроль. В таком случае акимами должны применяться меры дисциплинарной, а не административной ответственности; 3) штрафы представляют собой умаление имущества субъекта, а согласно ч. 3 ст. 26 Конституции «никто не может быть лишен своего имущества, иначе как по решению суда»<sup>13</sup>; 4) единоначалие в принятии решения по наложению адмвзыскания влечет коррупционные риски.

Во-вторых, законодатель наделил правом налагать штрафы все контролирующие органы, более того, по некоторым статьям такое решение принимают несколько органов, в таком случае наблюдается дробление полномочий. Например, по ст. 353 КоАП (Нарушение порядка ликвидации и консервации объектов пользования недрами) правом налагать штрафы обладают должностные лица Министерства экологии, геологии и природных ресурсов РК (в части операции по использованию пространства недр), Министерства индустрии и инфраструктурного развития РК (в части операций по разведке и добыче твердых полезных ископаемых), Министерства энергетики РК (в части операций по разведке и (или) добыче углеводородов, а также в части операций по добыче урана), акимы (в части операций по добыче общераспространенных полезных ископаемых и старательству). При этом

и уран, и углеводороды, и твердые полезные ископаемые, и общераспространенные полезные ископаемые относятся к недрам.

В-третьих, нецелесообразным является передача функции по наложению адмвзыскания некоторым государственным органам, уполномоченным проводить производство только по одному адмправонарушению. Так, например, Министерству цифрового развития, оборонной и аэрокосмической промышленности РК предоставлено такое право по ст. 643-1 КоАП «Нарушение законодательства Республики Казахстан в области мобилизационной подготовки». Думается, что такое правонарушение вряд ли будет иметь массовый характер (за 2020-2021 гг. не совершено ни одного правонарушения) и даже на перспективу не было необходимости наделять данное министерство такими полномочиями. Само правонарушение заключается в отсутствии мобилизационных планов в государственных органах, акиматах области и т.д., непроведении мероприятий по подготовке специальных формирований и техники, предназначенных при объявлении мобилизации к поставке в Вооруженные Силы РК, непроведению бронирования военно-обязанных и т.п. Проведение разбирательства по такому делу возможно силами суда с привлечением специалистов, экспертов.

Для устранения выявленных проблем необходимо провести ревизию КоАП на предмет установления соразмерности административных взысканий совершенным деяниям, сокращения количества уполномоченных органов, призванных налагать адмвзыскания, и ограничению их компетенции в этой сфере.

---

<sup>1</sup> **Татарян В. Г.** Административно-деликтное законодательство Республики Казахстан: становление, состояние и его дальнейшее развитие после приобретения независимости // Вестник Уральского института экономики, управления и права. — 2009. — № 3. С. 16.

<sup>2</sup> **Тукиев А. С., Парманкулова Б. А.** О перспективах реформирования административного законодательства по итогам обобщения практики применения нового Кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях // Вестник Института законодательства Республики Казахстан. — 2015. — №5 (41). — С. 17-22.

<sup>3</sup> Закон РК «О внесении изменений и дополнений в Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях» от 28 декабря 2017 года // zakon.kz.

<sup>4</sup> **Гузиков Л.** «Тенгизшевройл» оштрафован на 278 миллионов тенге // [https://ratel.kz/scandal/tengizshevrojl\\_oshtrafovan\\_na\\_278\\_millionov\\_tenge](https://ratel.kz/scandal/tengizshevrojl_oshtrafovan_na_278_millionov_tenge).

<sup>5</sup> **Хайруллина Н.** АНПЗ оштрафован на 60 млн. тенге // <https://azh.kz/ru/news/view/77717>.

<sup>6</sup> **Шагидуллина Ж.В.** Штраф как вид уголовного наказания в США // <https://www.tisbi.ru/files/prod/home/nauka/vestnik-tisbi/bf37a1f18fdcffb9d32dbb17ae148f01.pdf>.

<sup>7</sup> **Альтенгоф В.Е.** Уголовное наказание в виде штрафа: Магистерская диссертация. — Томск: НИ ТГУ, 2019. С. 19.

<sup>8</sup> Уголовный кодекс Японии от 24 апреля 1907 года № 45 [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://crimpravo.ru/codecs/japan/2.doc>

<sup>9</sup> **Шмид М., Огрохина Е. А.** Виды наказаний и принудительных мер в уголовном законодательстве Швейцарии // Вестник института: Преступление. Наказание. Исправление. — 2013. — № 1. С. 91.

- 
- <sup>10</sup> *Бахрах Д. Н., Россинский Б. В., Стариков Ю. Н.* Административное право: Учебник. 3-е изд., пересмотр. и доп. — М.: Норма, 2008. С. 90.
- <sup>11</sup> Уголовный кодекс РСФСР от 1 июня 1922 года // [http://www.libussr.ru/doc\\_ussr/ussr\\_1338.htm](http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_1338.htm)
- <sup>12</sup> *Бачило А. Л., Сокол Н. Е.* Сравнительное административное право: Крат. курс лекций. — Минск: БИП-С, 2003. С. 110.
- <sup>13</sup> Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 года // [zakon.kz](http://zakon.kz).

### АННОТАЦИЯ

В данной статье, которая представлена в двух частях (первая часть опубликована в предыдущем № № 7-8, а вторая часть представлена в данном номере журнала), рассмотрена история правового регулирования производства по делам об административных правонарушениях.

Автор продолжает сравнительно-правовой анализ норм о производстве по делам об административных правонарушениях, выделяя основные этапы их формирования и характерные особенности содержания этих норм на каждом этапе Кодекса об административных правонарушениях от 30 января 2001 года и Кодекса об административных правонарушениях от 5 июля 2014 года.

На основе проведенного исследования разработана авторская периодизация правового регулирования производства по делам об административных правонарушениях в Казахстане, а также ряд рекомендаций по совершенствованию административного законодательства Республики Казахстан.

### ТҮЙІН

Екі бөліктен тұратын бұл мақалада (бірінші бөлігі алдыңғы № 7-8 нөмірінде жарияланған, ал екінші бөлігі журналдың осы нөмірінде ұсынылған) әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс жүргізуді құқықтық реттеу тарихы қарастырылған.

Автор 2001 жылғы 30 қаңтардағы Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодекстің және 2014 жылғы 5 шілдедегі Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің әрбір сатысында оларды қалыптастырудың негізгі кезеңдері мен осы нормалардың мазмұнына тән ерекшеліктерді айқындай отырып, Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізу туралы нормаларға салыстырмалы-құқықтық талдауды жалғастырады.

Жүргізілген зерттеу негізінде Қазақстандағы әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізуді құқықтық реттеудің авторлық кезеңділігі, сондай-ақ Қазақстан Республикасының әкімшілік заңнамасын жетілдіру бойынша бірқатар ұсынымдар әзірленді.

### ANNOTATION

This article, which is presented in two parts (the first part was published in the previous issue № 7-8, and the second part is presented in this issue of the journal), examines the history of legal regulation of proceedings in cases of administrative offenses.

The author continues the comparative legal analysis of the norms on proceedings in cases of administrative offenses, highlighting the main stages of their formation and the characteristic features of the content of these norms at each stage of the Code of administrative offenses of January 30, 2001 and the Code of administrative offenses of July 5, 2014.

Based on the conducted research, the author's periodization of the legal regulation of proceedings on administrative offenses in Kazakhstan, as well as a number of recommendations for improving the administrative legislation of the Republic of Kazakhstan, has been developed.

*Ғабитова А. Ғ. — М. Өтемисов атындағы Батыс Қазақстан университетінің оқытушысы, заң ғылымдарының магистрі*

*Габитова А. Г. — преподаватель Западно-Казахстанского университета им. М. Утемисова, магистр юридических наук*

*Gabitova A.G. — lecturer of the West Kazakhstan University named after M. Utemisov, master of law*

**ӘОЖ 343.85**

## **ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУ**

### **ПРОФИЛАКТИКА ПРАВОНАРУШЕНИЙ**

#### **CRIME PREVENTION**

*Түйінді сөздер:* құқық, халық, қоғам, ұйым, бостандық, мемлекет, қастындық

*Ключевые слова:* право, народ, общество, организация, свобода, государство, заговор

*Keywords:* law, people, society, organization, freedom, state, enmity

Барлық мемлекеттер сан жылдар бойы құқық бұзушылықпен күресіп келеді. Бүгінгі күні бұл мәселе заң ғылымында бұрынғы күйде күрделі, әрі қарама-қайшылықта. Сондықтан француз социологы Эмиль Дюркгейммен келіспеуге болмайды, ол қылмыс кез келген салауатты қоғамның элементі болып табылады деп санады<sup>1</sup>. Яғни ешбір қоғам құқық бұзушылықты түп тамырымен жойып жібере алмайды. Құқық бұзушылық әрқашан болады, тек оны бәсеңдетіп, бірқалыпты болуына әрекет ету керек. Сондықтан құқық бұзушылықпен күресудің жаңа теориялық тұжырымдамаларын үнемі тұжырымдау, жаңа әдістер мен рәсімдерді құрастыру қажет.

Құқық бұзушылықтың алдын алу үшін бұл ұғымның мағынасы мен түрлерін білу қажет.



Сонымен, құқық бұзушылық деген не? Құқық бұзушылық – бұл әрекетке қабілетті тұлғаның құқық нормаларының ұйғарымдарына қайшы келетін, басқа тұлғаларға залал келтіретін және заң жүзінде жауапкершілікке тартылуыға әкеліп соғатын қылмысты әрекеті. Ал қылмыс – бұзушылық оны құқықтық емес мінез-құлық қағидаларын бұзудан өзгешелейтін қатаң белгіленген белгілермен сипатталады.

Құқық бұзушылық – бұл адамның әрекет етуінен немесе әрекетсіздігінен байқалатын қылық. Құқық бұзушылыққа ой, сезім, ниет жатпайды, себебі олар адамның қылығының белгілі бір актісінде байқалмайынша, құқықпен реттелмейді. Егер адам құқық нормаларында қарастырылған белгілі бір әрекетті жасау керек болып, бірақ жасамаса (мысалы, өміріне қауіп төніп тұрған адамға көмек көрсетпегенде), онда бұл әрекетсіздік болып табылады.

Барлық құқық бұзушылықты екі топқа бөлу қабылданған – қылмыс және теріс қылық. Оларды бөлудің басты критерийлері, біріншіден, қоғамдық зияндылықтың сипаты мен дәрежесі, екіншіден, субъективті фактор, бұл шешуші шамада құқыққа қайшылық ретінде сол немесе басқа іс-әрекетті мойындауға әсер етеді. Қоғамдық зияндылықтың сипаты мен дәрежесі нысан құндылығымен, құқыққа қайшы қастандықпен, жағдаймен, уақытпен, (зорлық немесе зорлық емес) тәсілдермен, өлшеммен және келтірілетін зиян сипатымен және т.б. анықталады<sup>2</sup>.

Теріс қылықтар – бұл, қылмыстармен салыстырғанда қоғамдық қауіптің аз дәрежесімен сипатталатын құқық бұзушылық, ол қоғамдағы құқықтық тәртіптің жеке жақтарына қастандық жасайды. Теріс қылықты құқық салаларында қолданарлық түрде, сондай-ақ олар теріс қылық енгізетін қарым-қатынас түрлері бойынша және солар үшін қолданылатын жаза түрлеріне қарай топтауға болады.

Тәртіптік теріс қылық – қызметтік қарым-қатынастар аумағында жасалатын құқық бұзушылық және ол ең алдымен қызмет бойынша бағынушылық қатынастың тәртібін бұзады. Тәртіптік теріс қылық адамдардың белгілі ұжымдарының қызмет тәртібіне қастандық жасайды, ол еңбек, қызмет немесе оқу тәртібін әлсіретеді де, тәртіптік теріс қылықты тудырады. Тәртіптік жазаның мерзімі – бір жыл.

Әкімшілік құқық бұзушылық (теріс қылық) — заң бойынша бекітілген қоғамдық тәртіпке, мемлекет органдарының атқару және орналастыру қызметі саласындағы қарым-қатынасқа қастандық жасайтын, қызметтік міндеттерді жүзеге асырумен байланысты емес құқық бұзушылық. Әкімшілік теріс қылықтар, мысалы, өртке қарсы қауіпсіздік ережелерін, мемлекеттік немесе жекеше кәсіпорындарда санитарлық гигиенаны бұзу болып табылады. Әкімшілік делиттер, қоғамдық зияндылық немесе қауіп белгілеріне ие бола отырып, зияндылығының аз дәрежелілігімен қылмыстан айтарлықтай айырмасы болады.

Азаматтық теріс қылықтар (деликттер) – мүліктік және сондай-ақ мүліктік емес аймақта жасалатын құқық бұзушылық, ол адам үшін рухани құндылық болып табылады. Азаматтық құқық бұзушылық — ұйымдарға және жеке азаматтарға келісім бойынша міндеттерін орындамаудан, азаматтың ар-намысы мен қадір-қасиетіне нұқсан келтіретін мәліметтер таратудан тұратын мүліктік зиян келтіру-

мен бейнеленеді. Азаматтық құқық бұзушылық, зиянның орнын толтыру, бұзылған құқықты мәжбүрлеп қалпына келтіру немесе орындалмаған міндетін атқару сияқты санкцияларды қолдануға алып келеді.

Еңбек құқығын бұзу (еңбек туралы заңды бұзу) – еңбек міндеттерін бұзудан, орындамаудан тұратын және еңбек туралы заңның нормаларында болатын санкциялармен тыйым салынған еңбек құқығы субъектісінің құқыққа қайшы айыпты іс-әрекеті.

Халықаралық құқық бұзушылық – халықаралық құқық нормаларына немесе жеке басының міндеттемелеріне қайшы келетін әрекет немесе басқа субъектіге, халықаралық құқық субъектілерінің тобына немесе барлық халықаралық қауымдастыққа залал келтіретін халықаралық құқық субъектісінің әрекетсіздігі. Халықаралық деликтіге – дипломатиялық өкілдерге қатысты құқыққа қайшы әрекеттердің жолын кесу жөнінде шаралар қолданбау, сауда міндеттемелерін бұзу және т.б. жатады.

Құқық бұзушылықты сөз еткенде қылмыс ұғымын да ұмытпау қажет. Себебі жалпы барлық елдегі болып жатқан құқық бұзушылықтың көпшілік бөлігі қылмыстық құқық бұзушылық. Қылмыстар дегеніміз — қоғамдық қауіпті, қылмыстық заңдармен тыйым салынған, адамгершілік тұрғыдан сотталатын, айыпты деп табылған, жазаланатын, мемлекеттік конституциялық құрылысына, оның саяси және экономикалық жүйесіне, азаматтардың құқықтары мен бостандық меншігінің бекітілген түрлеріне қастандық келтіретін немесе құқықтық тәртіпті бұзатын, сондай-ақ, мемлекеттің, қоғамдық ұйымдар мен жеке тұлғалардың заңмен қорғалатын мүдделеріне зиян келтіретін іс-әрекеттер. Жеке адамға, қоғамға немесе мемлекетке зиян келтірмеген және зиян келтіру қаупін туғызбаған іс-әрекет немесе әрекетсіздік қылмыс болып табылмайды<sup>3</sup>.

Әрбір құқық бұзушылық қоғамдық, мемлекеттік немесе жеке бастың мүдделеріне залал келтіреді, қоғамға зиянды нәтижелерге алып келеді. Зиян – материалдық және моральдық, өлшеулі және өлшеусіз, физикалық және рухани, маңызды және маңызды емес, қалпына келтірілетін және қалпына келтірілмейтін болады. Осылайша, қоғамдық қауіпсіздік құқық бұзушылық белгісі ретінде құқық бұзушылық жасау нәтижесінде жеке тұлғаның, қоғамның немесе мемлекеттің мүддесіне зиян елтіреді. Құқық бұзушылықтың ең жалпы түрі қоғамға зиян келтіретін және заңға сәйкес жазаланатын қоғамға қарсы әрекет ретінде сипатталуы мүмкін. Сол себепті де құқық бұзушылықтың алдын алу қажет.

Құқық бұзушылықтың алдын алу үшін азаматтардың құқықтарын, бостандықтарын және заңды мүдделерін құқыққа қарсы қол сұғушылықтан қорғауды қамтамасыз ету, елдегі құқық бұзушылықтың деңгейін азайту, құқық бұзушылықтың алдын алу жүйесін жетілдіру, сондай-ақ оған ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтау, жою, бас бостандығынан айыру орындарынан оралған, осыған орай туыстық байланыстарын жоғалтқан, сондай-ақ тұрақты тұратын жері және құжаттары жоқ адамдарды әлеуметтік бейімдеу және оңалту, құқық бұзушылықтың алдын алу жүйесі субъектілерінің және оған қатысушылардың қызметін үйлестіру, салауатты өмір салтын қалыптастыру, азаматтық құқықтық сана мен

құқықтық мәдениетті тәрбиелеу, құқық бұзушылық жасағаны үшін жазаның бұлтартпастығын қамтамасыз ету қажет.

Құқық бұзушылықтардың алдын алу үшін осы міндеттерді негізге ала отырып, белгілі бір жазаларды немесе шараларды қолдану қажет. Құқық бұзушылықтың алдын алу қызметін жүзеге асыру барысында құзыретті органдар құқық бұзушылық жөнінде істерді қарастырып, шешім қабылдайды. Құқық бұзушылықтың алдын алуды жүзеге асыратын органдар – мемлекеттік органдар, жергілікті өзін-өзі басқару органдары, мемлекеттік ұйымдар. Құқық бұзушылық жөніндегі істі қозғау негізі жасалған істе құқық бұзушылық құрамының болуы болып табылады. Сондықтан құқық қолдану қызметін жүзеге асыру құқық бұзушылық ұғымын терең білмейінше мүмкін емес. Қажетті білім құқық бұзушылықты дұрыс біліктілеуге, іс бойынша заңды шешімдер қабылдауға, заңдылықты сақтауды қамтамасыз етуге, азаматтардың құқықтары мен мүдделерін қорғауға көмектеседі.

Құқық бұзушылықтың алдын алудың бірден бір тәсілі алдын алу шараларын жүзеге асыру болып табылады: халықтың неғұрлым қауқарсыз тобын әлеуметтік қорғау және экономиканы жалпы сауықтыру жөніндегі әлеуметтік-экономикалық шараларды; экономиканы, әлеуметтік саланы, құқық қорғау қызметін басқарудағы қателіктер мен кемшіліктерді жоюға бағытталған ұйымдастырушылық-басқару шараларын, сондай-ақ құқық бұзушылықтың алдын алуды нормативтік, ақпараттық, әдістемелік және ресурстық қамтамасыз етуді жетілдіруге бағытталған шараларды; қоғамдық санада құқыққа қарсы мінез-құқыққа және қоғамға қарсы іс-әрекеттерге төзбеушілікті қалыптастыратын азаматтардың бойында жалпы адамзат құндылықтарына бағытталған адамгершілік ұстанымдарын қалыптастыру, құқық бұзушылықты жасауға кедергі болатын ғылым мен техниканы; құқық бұзушылықтың алдын алу саласындағы заңнаманы жетілдіруді; құқық бұзушылық субъектілерінің қызметін құқықтық реттеуді; нормативтік құқықтық актілердің жобалары бойынша криминологиялық сараптама жүргізу кіретін құқықтық шараларды қолдану арқылы іске асырылады<sup>4</sup>.

**Құқық бұзушылықты зерттейтін әртүрлі анықтаулар бар.** Жалпы қорытындылық түрде олар, өздеріне заңдық жауапкершілік алатын қоғамға зиянды әрекет еткен тұлғалар немесе тұлғаның құқыққа қарсы, өзін кінәлі еткен құқық бұзушылыққа ұласады.

Қорытындылай келе, құқық бұзушылықтың алдын алу – еліміздің басты міндеті. Халыққа құқық бұзушылық үшін жауапкершіліктің барын түсіндіру және оның алдын алу үшін шаралар қолдану қажеттілігін насихаттау қажет. Заң жүзіндегі жауапкершіліктің басты мақсаттары құқық тәртіптерін қорғау және азаматтарды құқықты құрметтеу рухында тәрбиелеу деп санауға болады.

<sup>1</sup> Теория государства и права: Учебник для вузов / Под ред. проф. В.М. Корельского и проф. В.Д. Перевалова. 2-е издание, измен. и доп. — М.: «НОРМА», 2000. — 616 б.

<sup>2</sup> *Аздарбеков Т.* Мемлекет және құқық теориясы. Оқулық. — Алматы: «НАС» баспа компаниясы, 2003. — 320 б.

<sup>3</sup> *Лазарев В. В., Лунинев С. В.* Общая теория государства и права: Учебник для вузов. — М.: «Спарк», 2000.

---

<sup>4</sup> Общая теория государства права: Учебник / Под ред. М. Н. Марченко и др. — М., 1998. Б. 580.

## ТҮЙІН

Бүгінгі таңда қоғам алдында тұрған басты міндеттердің бірі құқықтың кез келген саласында құқық бұзушылықтың алдын алу және қылмыстың өсуіне жол бермеу болып табылады. Қазіргі уақытта бұл мәселе өзекті мәселелердің біріне айналуға, өйткені қиын өмірлік жағдайға тап болған құқық бұзушылардың саны азаймайды. Мақалада құқық бұзушылықтардың түрлері және олардың алдын алу шаралары баяндалған. Қазіргі уақытта құқық бұзушылықтың алдын алу, бұл — құқық бұзушылықтарды жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтау, жою арқылы құқық тәртібін сақтауға және күшейтуге бағытталған мемлекеттік органдар жүзеге асыратын шаралар кешені. Сондай-ақ, мақалада құқық бұзушылықтың кейбір түрлерінің ерекшеліктеріне баса назар аударылған. Қылмыспен заңсыздықтың арасындағы айырмашылық талданады.

## АННОТАЦИЯ

Одной из главных задач, стоящих сегодня перед обществом, является профилактика правонарушений среди любых отраслей права и недопущение роста преступности. Этот вопрос в настоящее время становится одним из актуальных, так как количество правонарушителей, оказавшихся в трудной жизненной ситуации, не уменьшается. В статье изложены виды правонарушений и меры их предупреждения. В настоящее время профилактика правонарушений — это комплекс мер, осуществляемых государственными органами, направленных на сохранение и усиление правопорядка путем выявления, устранения причин и условий, способствующих совершению правонарушений. Также в статье основное внимание уделено особенностям некоторых видов правонарушений. Проанализирована разница между преступлением и проступком.

## ANNOTATION

One of the main tasks facing society today is the prevention of offenses among any branches of law and the prevention of crime growth. This issue is currently becoming one of the most urgent, since the number of offenders who find themselves in a difficult life situation is not decreasing. The article outlines the types of offenses and measures to prevent them. Currently, crime prevention is a set of measures implemented by State bodies aimed at preserving and strengthening the rule of law by identifying, eliminating the causes and conditions that contribute to the commission of offenses. The article also focuses on the peculiarities of some types of offenses. The difference between a crime and a misdemeanor is analyzed.

*Ищанов Г. С. — старший преподаватель правовых дисциплин Западно-Казахстанского Университета имени М. Утемисова, адвокат;*

*Рамазанова Г. А. — преподаватель кафедры правовых дисциплин Западно-Казахстанского Университета имени М. Утемисова*

*Ищанов Г. С. — М. Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университетінің Құқықтық пәндер аға оқытушысы, адвокат;*

*Рамазанова Г. А. — М. Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университетінің Құқықтық пәндер кафедрасының оқытушысы*

*Ishchanov G.S. — senior lecturer of legal disciplines at West Kazakhstan University named after M. Utemisov, lawyer;*

*Ramazanova G.A. — lecturer of the department of legal disciplines of the West Kazakhstan University named after M. Utemisov*

**УДК 347.91**

## **ПРОБЛЕМЫ ИСПОЛНИТЕЛЬНОЙ НАДПИСИ КАК ОДИН ИЗ СПОСОБОВ ВЗЫСКАНИЯ С ДОЛЖНИКОВ**

### **АТҚАРУШЫЛЫҚ ЖАЗБА МӘСЕЛЕЛЕРІ – БОРЫШКЕРЛЕРДЕН ӨНДІРІП АЛУ ТӘСІЛДЕРІНІҢ БІРІ РЕТІНДЕ**

### **PROBLEMS OF EXECUTIVE INSCRIPTION AS ONE OF THE WAYS TO RECOVER FROM DEBTORS**

**Ключевые слова:** исполнительная надпись, экстерриториальность, взыскатель, должник, неисполнимость, нарушение прав.

**Түйінді сөздер:** атқарушылық жазба, экстерриториалдық, өндіріп алушы, борышкер, орындалмаушылық, құқықтардың бұзылуы.

**Keywords:** enforcement inscription, extraterritoriality, recoverer, debtor, unenforceability, violation of rights.

Привыкнув в повседневной практике взыскивать долги в судебном порядке, следует вспомнить о том, что судебный порядок на сегодняшний день уже не единственный способ взыскания долга, так как с 1 января 2016 года взыскивать деньги или истребовать иное движимое имущество можно путем совершения исполнительной нотариальной надписи.

Таким образом, исполнительная надпись действует сегодня в качестве правового инструмента для быстрого внесудебного разрешения требований бесспорного характера. Иные словами, исполнительная надпись выступает в качестве распоряжения нотариуса о взыскании с должника в пользу взыскателя денег или истребовании имущества. Исполнительная надпись совершается нотариусом на самом долговом документе, а при его отсутствии нотариусом может быть вынесено и отдельное постановление об истребовании долга.

Следует отметить важный момент введения такой редакции в современное законодательство — исполнительная надпись — это не просто внесудебный способ взыскания долга, но и обязательная процедура досудебного порядка урегулирования спора перед обращением в суд. То есть взыскатель не вправе сразу обращаться в суд, не пройдя процедуру исполнительной надписи. Исполнительная надпись была введена законодателем в качестве нововведения, позволяющего разгрузить суды от многочисленных дел по взысканию долга. Внесение соответствующих изменений и дополнений в ст. 246 ГПК РК<sup>1</sup> продиктованы тем, что в первых, после вступления в силу Закона Республики Казахстан от 21 января 2019 года № 217-VI ЗРК «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам усиления защиты права собственности, арбитража, оптимизации судебной нагрузки и дальнейшей гуманизации уголовного законодательства» на основании исполнительной надписи или соответствующего постановления производится взыскание задолженности по девяти бесспорным требованиям.

Однако, в настоящий момент на практике возникли серьезные проблемы при исполнении выданных исполнительных надписей, что существенно нарушает права и законные интересы граждан и злоупотребления взыскателей, особенно со стороны Бюро работы с должниками, пользующихся несовершенствами Закона РК «О нотариате», такими как отмена экстерриториальности нотариусов при выписке исполнительных надписей. Служащие данного Бюро получают возможность злоупотребить своими полномочиями при обращении к нотариусу, заведомо зная, что в нотариальной палате региона, где проживает должник, не согласный с взыскиваемой суммой и обратившийся заблаговременно в территориальную Нотариальную Плату, не будет выписана нотариальная надпись — обращаются к нотариусам другого региона и получают желанную нотариальную надпись, о которой «должник» ничего не ведает и не знает из-за неполучения или не доставления (несвоевременного доставления) уведомления.

Вот наглядный пример. Так, гражданин Ш., пенсионер, проживающий в г. Уральск, получает взыскание на сумму более 100000 тысяч тенге в пользу ТОО «XXX» из займа, якобы полученного им по договору займа в 2007 году, *в ныне ликвидированном банке*. Нотариальная надпись в отношении него о взыскании при этом была подписана нотариусом в г. Актобе, на основании заявления ТОО «Бюро по работе с должниками», работающем в городе, где проживает пенсионер<sup>2</sup>.

По сути, с него требовали взыскать и уплатить никогда несуществующий «заям» и задолженность спустя 14 лет. При этом предлагалось уплатить этот долг какому-то неизвестному ТОО и преднамеренно направлено заявление о выписке нотариальной надписи к нотариусу Актюбинской области, а к нотариусам Западно-Казахстанской области по месту проживания ответчика направлено не было. По факту, пенсионер никакого договора займа с банка не брал и в глаза не видел, и никакой договор займа не подписывал, не знает даже где этот банк располагался. Как мы видим, выставленные требования являются незаконными и необоснованными, нарушающие права и законные интересы честных и добросовестных

людей, и этими незаконными требованиями и угрозами причиняется материальный и моральный вред ни в чем неповинным гражданам.

Такое нормативно-правовое регулирование данного вопроса дает возможность воспользоваться персональными данными неизвестным лицам или мошенникам (не исключено, что и бывшим сотрудникам ныне ликвидированного банка). Как мы видим, в свое время было совершено преступление, путем хищения из банка личных данных граждан. И таким образом, мошенники попытались возложить на ни в чем не повинного гражданина материальную ответственность. Так и работники Бюро по работе с должниками, недобросовестно исполняя свои обязанности, незаконно пользуясь несовершенством и пробелом в нормах права, через нотариуса другого региона возложили на ни в чем неповинного пенсионера материальное взыскание.

На этом примере наглядно видно, что законодательство о нотариате в части установления экстерриториальности нотариусов в части совершения исполнительных надписей требует срочной корректировки для исключения злоупотреблений со стороны недобросовестных сотрудников Бюро работы с должниками иных взыскателей, это однозначно позволит исключить нарушения прав невиновных граждан путем привлечения их к ответственности.

Касаясь вопросов отсрочки и рассрочки исполнения решения суда с помощью исполнительной надписи, затруднительности или невозможности оплаты долга, мы так же наблюдаем и недобросовестность самих должников. То есть, если суд в индивидуальном порядке должен сам определить, есть ли необходимость в предоставлении отсрочки, рассрочки или изменения способа и порядка исполнения решения суда. В обязательном порядке суду необходимо учесть интересы, как должника, так и взыскателя, их имущественное положение и другие заслуживающие внимание обстоятельства дела, о чем обязательно необходимо указывать в мотивировочной части определения. В качестве обстоятельств, затрудняющих исполнение судебного акта, могут быть отсутствие денег, отсутствие имущества у ответчика, невозможность передачи вещи, например, в силу ее уничтожения, а также взыскатель может, к примеру, отказаться получить присужденное имущество, ссылаясь на то, что оно испортилось и т.п. В выносимых судом определениях по вопросу отсрочки и рассрочки необходимо указывать, до какого времени устанавливается отсрочка, рассрочка.

При принятии решения о предоставлении отсрочки исполнения решения суда, суд исходит из основных критериев, как разумность и справедливость, чтобы отсрочкой не были нарушены законные права взыскателя, а должник не уклонялся от исполнения судебного акта.

В частности, при обращении судебных исполнителей или сторон в суд в порядке ст. 246 ГПК РК при отсутствии у должника денежных средств на счетах с ходатайствами об изменении способа или порядка исполнения исполнительной надписи, из-за отсутствия соответствующих дополнений в указанную норму, суды либо отказывают в удовлетворении ходатайства, либо предлагают судопроис-

нителем, сторонам забрать его, мотивируя это тем, что ст. 246 ГПК РК предусмотрено изменение способа и порядка исполнения только решения суда или судебного приказа. Изменение способа и порядка исполнения исполнительной надписи указанной нормой не предусмотрено, что делает его фактически неисполнимым. В случае отказа суда в удовлетворении ходатайства повторно обратиться в суд уже невозможно. Получается, что недобросовестные должники, пользуясь пробелом в законодательстве, беспрепятственно уходят от исполнения своих обязательств и долгов, взысканных путем выдачи исполнительной надписи. Указанные обстоятельства порождают недовольство и обоснованные жалобы со стороны взыскателей, так как существенно нарушаются их права и подрывает доверие к нововведению и толкает граждан на обращение в суд.

<sup>1</sup> Кодекс Республики Казахстан от 31 октября 2015 года № 377-V «Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан» // [https://online.zakon.kz/document/?doc\\_id=34329053](https://online.zakon.kz/document/?doc_id=34329053).

<sup>2</sup> Банк судебных актов // <https://www.sud.gov.kz/rus/court-acts>.

### **АННОТАЦИЯ**

В работе рассмотрены проблемы исполнительной надписи — нововведения, позволяющего оптимизировать судопроизводство и гуманизировать уголовное законодательство. Правоприменительная практика выявила упущения в правовом поле действия нотариальной надписи в виду ее экстерриториальности, что вызывает недобросовестность со стороны взыскателей и ее фактическую неисполнимость, что влечет уже недобросовестность самих должников.

### **ТҮЙІН**

Мақалада заң шығарушы сот өндірісін оңтайландыруға және қылмыстық заңнаманы ізгілендіруге мүмкіндік беретін жаңалық ретінде енгізген атқарушылық жазба мәселелері қарастырылған. Құқық қолдану тәжірибесі нотариаттық жазбаның әрекет етуінің құқықтық саласында оның экстерриториалдылығына байланысты олқылықтарды анықтады, бұл талап қоюшылар тарапынан арамдық туғызады және оның іс жүзінде мүмкін еместігі борышкерлердің өздерінің арам пиғылына әкеп соқтырады.

### **ANNOTATION**

The paper deals with the problems of the executive inscription introduced by the legislator as an innovation that allows to optimize legal proceedings and humanize criminal legislation. Law enforcement practice has revealed omissions in the legal field of action of a notarial inscription in view of its extraterritoriality, which causes dishonesty on the part of claimants and its actual impracticability, which already entails the bad faith of the debtors themselves.



**Отеуова А. К.** — М. Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университетінің құқықтық пәндер кафедрасының аға оқытушысы, заң ғылымдарының магистрі

**Отеуова А. К.** — старший преподаватель кафедры правовых дисциплин Западно-Казахстанского университета им. М. Утемисова, магистр юридических наук

**Oteuova A. K.** — senior lecturer of the Department of legal disciplines of the West Kazakhstan University named after M. Utemisov, master of law

**ӘОЖ 342.7:341.231.14**

## **АДАМ ҚҰҚЫҒЫ БАЛА ҚҰҚЫҒЫН ҚОРҒАУДАН БАСТАЛАДЫ**

## **ПРАВА ЧЕЛОВЕКА НАЧИНАЮТСЯ С ЗАЩИТЫ ПРАВ ДЕТЕЙ**

## **HUMAN RIGHTS BEGIN WITH CHILD RIGHTS**

**Түйінді сөздер:** Бала құқықтары туралы халықаралық Конвенция, бала құқығы, баланың құқықтарын қорғау, баланың конституциялық-құқықтық мәртебесі, кәмелетке толмағандардың конституциялық құқық қабілеттілігі, балалардың құқықтарын қорғаудың халықаралық стандарттары.

**Ключевые слова:** Международная конвенция о правах ребенка, права ребенка, защита прав ребенка, конституционно-правовой статус ребенка, конституционная правоспособность несовершеннолетних, международные стандарты защиты прав детей.

**Keywords:** International Convention on the rights of the child, the rights of the child, protection of the rights of the child, the constitutional and legal status of the child, the constitutional legal capacity of minors, international standards for the protection of the rights of children.

Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкес, адам құқықтары мен бостандықтары әркімге тумысынан жазылған, олар абсолютті деп танылады және олардан ешкім айыра алмайды. Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 8 тамыздағы Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы заңына сәйкес, бала деп, он сегіз жасқа (кәмелетке) толмаған адам танылады. Адам шыр етіп жерге түскен минутынан бастап, оның өмірін, денсаулығын, тыныштығын қорғап отырған заң бар. Бұл заң – 1948 жылы 10 желтоқсанда қабылданған. «Адам құқығының жалпыға бірдей декларациясы», сонымен қатар, 1959 жылы қабылданған «Бала құқығы Декларациясы», міне осы декларациядан кейін 1989 жылғы 20 қарашада 61 ел қол қойған «Балалар құқығы туралы Конвенция» қабылданды. Бүгінде бұған 191 мемлекет кірген. Конвенция деген – арнаулы мәселелер жөніндегі келісімшарт. Осы Конвенция негізінде 2002 жылғы тамызда Қазақстанда «Балалар құқығы туралы» заң қабылданды. Бұл заң 9 тараудан, 53 баптан тұрады. Осы ережелерді бұлжытпай орындау – біздің Отан, ел, халық алдындағы парызымыз.

Біздің өмірдегі кейбір келеңсіз жағдайлардың көбі біздің осы заң талаптарын, тәртіп талаптарын білмейтіндігімізден туындап жататыны анық<sup>1</sup>.

Баланың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау үшін баланың құқығы заңмен бекітіледі. Құқықты қорғауды ата-аналар, бағып-қағу және қамқорлыққа алу органдары, сот, прокурор жүзеге асырады. Заң баланы озбырлықтың түрлерінен оның абройын төмендетуден, ата-аналар тарапынан болатын қиянаттан қорғайды. Қазақстан Республикасында балалардың мүддесі қорғала отырып, ондай ата-аналарды ата-аналық құқықтан және баланы бағып-қағуға беруден айыруға байланысты шараларды қолдану заңдық тұрғыда қарастырылған. Бала мүліктік құқыққа ие. Ол көбінесе өз ата-аналарының және отбасының өзге де мүшелерінің күтіп бағуы құқықтарына байланысты болмақ. Алименттер, зейнетақы мен жәрдемақылар ата-ананың атына келіп түседі, алайда, ол қаржы баланы күтіп-бағуға, білім беруге және тәрбиелеуге жұмсалады. Заң балаға сыйға немесе мұраға алған мүлікті меншігіне алу құқығын береді, сондай-ақ еңбекпен айналыса отырып, өзінің жеке еңбегінің кірістерін алуға, жекеленген пәтердің иесі болуға, т.б. мүмкіндік беріп отыр. Балаларға қамқорлық жасай отырып, мемлекет бала туған кезде жәрдемақы төлейді. Көп балалы отбасыларды түрлі жағынан қорғауға алады. Бала құқықтары туралы Конвенцияға сәйкес, балалардың әрқайсысы өзінің даралығын сақтауға құқылы. Даралықтың белгісіне баланың есімі, тегі, әкесінің аты жатады. Балаға есім ата-анасының келісімі бойынша беріледі. Әдетте, ата-аналар өз балаларына кез келген атты ойлап қоя алады. Дегенмен, ондай таңдаудың шегі бар. Баланың мүддесін ескере отырып, ата-аналар өз құқықтарын пайдаланып, баланың мүддесіне қарама-қайшы келетін, айналасына күлкі, не жағымсыз жағдай туындататын есімді таңдамауға тиіс. Баланың әкесінің аты ұлттық дәстүр ескеріле отырып, әкесінің есімімен жазылады. Мәселен, ата-аналарының қалауына қарай әкесінің атына «ұлы», «қызы» сөздері қосылып жазылуы мүмкін. Егер баланың әкесінің аты қос аттан тұратын болса (мәселен Әділмұрат) ата-аналарының қалауына қарай екі аттың бірі баланың әкесінің аты болып жазылады. Егер әкесінің аты белгісіз болса, шешесінің нұсқауы бойынша баланың әкесі ретіндегі адамның есімі жазылып, тегі шешесінің тегімен көрсетіледі. Бала құқықтары туралы халықаралық Конвенциядан

- әрбір бала өз отбасында, ата-анасымен бірге өмір сүруге құқылы;
- бала өмірге келе салысымен тіркеуге алынады және өзіне есім мен азаматтық алуға құқылы;
- мемлекет әрбір баланың аман-сау өсіп, жан-жақты дамуын қамтамасыз етеді;
- отбасында әкесі мен анасы өз алдына дербес өмір сүрумен, баланы ата-анасымен ажыратуға ешкім құқықты емес;
- бала мектепте кінәлі болғанда да, оны ешкімнің ұрып жазалауға, кемсітіп қорлауға құқығы жоқ;
- бала тынығуға және мәдени демалуға құқылы;
- әрбір баланың ой-пікір, ар-ождан және дін еркіндігіне құқығы бар;
- бала өзі қалаған спорт түрімен шұғылдануға құқылы;

- бала денсаулығын сақтауға, емделуге құқылы;
- бала өз ойын еркін айтуға құқылы.

Конвенция баланың өмірі мен денсаулығын қорғап, балалардың отбасында өмір сүруін қамтамасыз ету құқығын сақтауды мемлекеттік міндет деп қарастырған. Декларацияның 26-бабында және Қазақстан Республикасы Конституциясының 30-бабында көрсетілгендей: Бастауыш білім – баршаға міндетті, ал техникалық және кәсіптік білім көпшіліктің қолы жетерліктей болуы керек. Білім беру адамның жеке басының кемелденуіне, сондай-ақ халықтар арасындағы өзара түсіністікке достыққа ықпал етуі тиіс. Ата-аналар балалары үшін білім беру түрін таңдауға құқықты. Қазақстан Республикасының азаматтары тегін орта білім алуға міндетті. Әрбір баланың жақсы оқып, сабақта өмірге қажетті жаңа және пайдалы білімдерді беріп отыруға құқығы бар. Құқық адамның міндетіне де жатады. Құқық адамға тек жақсы, игі істерді жасау үшін берілген. Адамға зиян келтіретін істердің барлығына тыйым салынады<sup>2</sup>.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық Кодексіне сәйкес кәмелетке толмаған баланы ата-анасының немесе осы міндет жүктелген басқа адам, сонымен қатар, педагог немесе оқыту, тәрбиелеу, емдеу не кәмелетке толмаған баланы қадағалау міндеттелген басқа да мекеменің қызметкері тәрбиелеу жөніндегі міндеттерін атқармағаны немесе жөнді атқармағандығы үшін шара қолдануды қамтиды<sup>3</sup>. Еліміз бойынша соңғы жылдары сот шешімімен балаларын бағып-қағу міндеттерін орындамаған үшін, саны мыңнан асқан ата-ана ата-аналар құқығынан айрылды, сонымен қатар, ата-аналар әкімшілік және қылмыстық жауаптылыққа да тартылып жатыр. Балаларға, әсіресе кішкентай балаларға зорлық-зомбылықтың үй, отбасы ішінде көрсетілуі көзге түсе қоймағандықтан, көп жағдайда мойындалмайды. Соңғы жылдары БАҚ-та балаларға қауіп-қатер сыртта жүргенде бөгде адамдар тарапынан төнеді деген жалған пікір қалыптастыруда. Адам құқықтары жөніндегі қазіргі бар құқықтық құжаттар негізгі мәні балалық проблемасы болып табылатын, осы проблемаларға қатысты талқылануы мүмкін өзінің жиынтығында үлкендер қалай қорғалса, балаларды да солай қорғауды қамтамасыз етуге бағытталған. Мектеп арасындағы балалар объектісі болатын дене жарақаттары мен басқа да адамгершілікке жат және қадір-қасиетін қорлайтын қарым-қатынас ұзақ уақыт сақталып келеді және белгілі бір шыдамды қоғамда осы күнге дейін сақталып келеді. БҰҰ Баланың құқықтары жөніндегі комитеті, атап айтқанда, «балалар мектеп табалдырығын аттай отырып, өздерінің адамдық құқықтарын жоғалтпайды» деп атап көрсетті.

Қазақстан Республикасының ұлттық саясатының басты бағыттарының бірі – балалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау. Қоғам өмірінің сапасын арттыру, әлбетте, бірінші кезекте – балалардың өмір сүру сапасын жақсартуға бағытталған. Кез келген мемлекетте және қандай да бір қоғамда балалар ерекше қамқорлықта және қорғауда болуы тиіс. Қолымыздағы барымыздың ең қымбаттысы – балалар. Сол себепті олардың өмірі қалай, қаншалықты қалыптасқандығына, мемлекет олар үшін қандай жағдайлар жасағандығына қарай еліміздің ке-

лешегі де айқындалады. Сондықтан балаларды қорғау, олардың негізгі құқықтарын қорғау сұрақтары кез-келген мемлекеттің басты көкейтесті мәселесі болуы тиіс деп есептеймін. Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаевтың «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Жолдауында «Тұрмыстық зорлық-зомбылық бойынша, әсіресе, балаларға қатысты қылмыстарға қолданылатын жазаны шұғыл түрде қатайту қажет» делінген.

Елімізде баланың құқықтары туралы заңдар Қазақстан Республикасының Конституциясына негізделеді және Заң мен Қазақстан Республикасының бала құқықтарын қорғау саласындағы өзге де нормативтік құқықтық актілерінен тұрады. Егер Қазақстан Республикасы бекіткен халықаралық шартта осы Заңдағыдан өзгеше ережелер белгіленсе, халықаралық шарттағы оны қолдану үшін Қазақстан Республикасының заңын шығару талап етілетін жағдайларды қоспағанда, халықаралық шарттың ережелері тиісті түрде қолданылады.

Балалар тегіне, нәсіліне және қай ұлтқа жататындығына, әлеуметтік және мүліктік жағдайына, жынысына, тіліне, біліміне, дінге көзқарасына, тұрғылықты жеріне, денсаулық жағдайына, балаға және ата-анасына немесе басқа заңды өкілдеріне қатысты өзге де мән-жайларға қарамастан тең құқыққа ие. Некеден де және некесіз де туған балалар тең әрі жан-жақты қорғауды пайдалануға құқылы. Қазақстан Республикасының балалар мүддесін көздейтін мемлекеттік саясатының мақсаттары: балалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қамтамасыз ету, оларды кемсітушілікке жол бермеу; балалардың құқықтары мен заңды мүдделерінің негізгі кепілдіктерін нығайту, сондай-ақ құқықтары бұзылған жағдайларда оларды қалпына келтіру; бала құқықтары кепілдіктерінің құқықтық негіздерін қалыптастыру, баланың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау жөніндегі тиісті органдар мен ұйымдар құру; балалардың дене бітімі, интеллектуалдық, рухани және имандылық тұрғысынан дамуына, олардың бойында елжандылық, азаматтық және бейбітшіл сезімдерді тәрбиелеуге, сондай-ақ баланың жеке адами тұлғасының қоғам мүддесі, мемлекет халықтарының дәстүрлері, ұлттық және әлемдік мәдениет жетістіктеріне қол жеткізуі үшін мүмкіндіктерін ашуға жәрдемдесу; кәмелетке толмағандардың құқықтық санасы мен құқықтық мәдениетін қалыптастыру жөніндегі нысаналы жұмысты қамтамасыз ету; балаларды денсаулығы мен дамуына зардабын тигізетін ақпараттан қорғауды қамтамасыз ету болып табылады. Және балалар мүддесін көздейтін мемлекеттік саясат мемлекеттік органдар қызметінің басым саласы болып табылады және баланың құқықтарын заң тұрғысынан қамтамасыз етуге; балаларға толымды тәрбие беруді, олардың құқықтарын қорғауды оларды қоғамда толымды өмір сүруге дайындауды қамтамасыз ету мақсатында отбасын мемлекеттік қолдауға; аймақтық ерекшеліктерді ескере отырып, балалардың өмірін жақсартуға бағытталған мемлекеттік ең төменгі әлеуметтік стандарттарды белгілеуге және сақтауға; баланың құқықтары мен заңды мүдделерін бұзғаны, оған зиян келтіргені үшін лауазымды тұлғалардың, азаматтардың жауапты-

лығына; баланың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын қоғамдық бірлестіктер мен өзге де ұйымдарды мемлекеттік қолдауға негізделген болатын<sup>4</sup>.

Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы заңына сәйкес, әрбір баланың өмір сүруге, жеке басының бостандығына, қадір-қасиетіне және жеке өміріне қол сұғылмауға құқығы бар. Мемлекет баланың жеке басына ешкімнің тиіспеуін қамтамасыз етеді. Оның тәнін немесе жанын жәбірлеуден, адамдық қадір-қасиетін қатыгездікпен, дөрекілікпен қорлаудан, кемсідуден, жыныстық қатынас сипатындағы әрекеттерден, баланы қылмыстық іс-әрекетке және қоғамға жат әрекеттер жасауға тартудан, және оны адам мен азаматтың Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілген құқықтары мен бостандығына қысым жасаудың өзге де түрлерінен қорғауды жүзеге асырады. Сондай ақ әрбір баланың заңмен белгіленген тәртіппен және мөлшерде өз ата-анасынан және отбасының басқа да мүшелерінен қаражат алуға құқығы бар. Балаға алименттер, жәрдемақылар және басқа да әлеуметтік төлемдер ретіндегі тиесілі сомалар ата-анасының (олардың орнындағы адамдардың) билік етуіне келіп түседі және олар баланы күтіп-бағуға, оған білім беруге және оны тәрбиелеуге жұмсалуға тиіс. Әрбір баланың заңдарда белгіленген тәртіппен өз бетінше немесе өзінің заңды өкілдері арқылы мәмілелер жасауға, банктерде салымы болуға және жалақысына, стипендиясына немесе өзге де кірістеріне және интеллектуалдық меншік құқығы объектілеріне билік етуге, өзге де мүліктік құқықтарды иемденіп алуға және оларды жүзеге асыруға құқығы бар. Ата-аналар немесе заңды өкілдер баланың жәрдемақысын немесе материалдық көмек ретінде мемлекет бөлген ақшалай қаражатты баланың атына банкке салуға құқылы болып табылады. Әрбір баланың өзі тапқан табысқа, өзі сыйға немесе мұра ретінде алған мүлікке, сондай-ақ баланың қаражатына сатып алынған басқа да кез келген мүлікке меншік құқығы бар. Баланың өзіне меншік құқығымен тиесілі мүлікке билік ету құқығы Қазақстан Республикасының азаматтық заңдарымен айқындалады. Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы заңының Баланың мемлекеттік көмекке құқығы жөніндегі 17-бабына сәйкес, Мемлекеттік көмек оны алуға құқығы бар әрбір балаға тағайындалады. Мемлекеттік көмектің мөлшері және оны көрсетудің шарты мен тәртібі Қазақстан Республикасының заңдарымен белгіленеді. Ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар, сондай-ақ оның ішінде жетім балалар Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес толық мемлекеттік қамсыздандырылуда болады. Мемлекеттік органдар ата-анасының қамқорлығынсыз қалған әрбір балаға, қорғаншылық немесе қамқоршылық нысанына қарамастан, бірдей материалдық және өзге де жағдайларды қамтамасыз етеді<sup>5</sup>.

Балалардың құқықтық мәртебесін мойындап, оны жүзеге асыруға адамзат ғасырлар бойы ұмтылып келеді. Қазіргі уақытта кез келген кәмелетке толған, әрекетке қабілетті адамдарға қатысты баланың абсолютті, басым мәртебесінің декларативті мойындалғаны мен белгіленгенін адамзат жетістіктерінің бірі ретінде қабылдауға болады. Ата-ана құқығының бала құқығынан үстем болуы ұзақ уақыт қоғамда қалыпты жағдай саналды. Ата-ананың баласын өлтіруге және сатуға деген

құқығын осындай қатынастардың шегі ретінде санауға болады. Кейбір елдерде бұл XIX ғасырға дейін сақталды. Мысалы, Римде әке билігі бәрінен жоғары тұрған болатын. Жеке қарым-қатынаста, жаңадан дүниеге келген баласының өмірін сақтап қалатыны немесе сақтап қалмайтыны әкенің еркінде болды: ол оны тіпті лақтырып тастай да алатын еді. Әкесінің өз балаларын бүтіндей құлдыққа немесе мемлекеттің ішінде құлдыққа сатуына құқығы болған. Іс жүзінде жағдай басқаша болуы да мүмкін, бірақ заң жүзінде әке баланың жеке басының шексіз билеушісі болды. Ежелгі Қытай құқығы отбасы отағасын билеуші ретінде айқындады. Көне заманда басқа балалардың алдында бірқатар басымдықтары болған үлкен баласынан басқа балаларын сата алды. Ұлын немесе немересін әкесінің, анасының, әкесі жағынан атасы мен апасының ұрып-соғып өлтіргені үшін жазаланбауы XIX ғасырға дейін сақталып келді. Рұқсатсыз үлкен отбасынан бөлініп шығуға немесе отбасылық мүліктің бір бөлігін иемденуге тырысқан ұлдары мен немерелері тіптен жазаға тартылды. Русьте ата-ананың өз балаларының құқықтары мен өліміне қатысты қандай да бір құқықтары формальды түрде болмағанымен, ата-ана билігі едәуір күшті болды. Алайда балаларын өлтіру ауыр қылмыс ретінде қаралмаған болатын. 1846 жылғы Жинақ бойынша баласын өлтіргені үшін әкесі бір жылға түрмеге қамалған және шіркеу тарапынан тәубеге келтірілген. Ал ата-аналарын өлтірген балалар өлім жазасына кесілген. Бұл қоғамдағы ата-ананың беделі мен рөлінің жоғары болуынан деп сипатталады. Бірақ әлемнің барлық елдерінде түрлі тарихи кезеңдерде ата-аналарының өз балаларына иелік ету құқығының болғанына қарамастан, олар балаларын тәрбиелеуге және тиісті қамқорлық көрсетуге міндетті болғанын әділеттілік үшін атап өткен жөн. Хаммурапи патшаның заңдарында (б.з.д 1793-1750 жылдары) денсаулық, ұзақ ғұмыр және балалар мүлік пен байлықтан жоғары қойылды. Баланы ұрлау немесе ауыстырып алу қатаң жазаланды. Ежелгі Месопотамияда, бірнеше баласы жоқ адам өмірі толық болып есептелмеген. XII ғасырдағы Англияда II Генрихтің Заңында некеден тыс бала көтерген кез келген қыз бұл жөнінде билік орындарына хабарлауы тиіс екені көзделді. Егер қыз бұлай жасамаса, бала өліп қалатын болса, тіптен қандай себеппен өлгеніне қарамастан, өлім жазасына кесілген<sup>6</sup>.

Балалардың құқықтық мәртебесін дамытудың Қазақстандық өз тарихы бар. Тарихқа үңілетін болсақ, жесірлер мен жетімдердің мүліктік және жеке құқықтарын, сондай-ақ оларға қатысты қауымның және қайтыс болғандардың туыстарының міндеттемелерін регламенттейтін дала заңдарының жинағы Жеті Жарғының өзінде (XVII ғасыр) Жесірлер туралы заң болғанын атап көрсетуге болады. Отбасы неке қатынастары саласында ата-ананың бала өміріне құқықтары бекітілді. Бірақ әйелдің некесіз дүниеге келген баланы өлтіруіне өлім жазасы берілді. Бала құқықтарының қазіргі тарихы 1994 жылы Қазақстанда Балалар құқықтары туралы конвенцияны ратификациялаудан басталған болатын. Еліміз бұрынғы кеңестік елдер кеңістігінде алғашқылардың бірі болып Конвенцияға қосылды және оны дереу ратификациялады, сондай-ақ оның екі факультативтік хаттамасын ратификациялады. Қазіргі уақытқа дейін адам құқығына қатысты 60-қа жуық халықаралық құжат, оның ішінде бала құқықтарын қорғауға қатысты 15 құжат ратификацияланды.

Мәселен, Нәсілдік кемсітушіліктің барлық формаларын жою жөніндегі конвенция; Балалардың қарулы жанжалдарға қатысуына байланысты факультативтік хаттама; Балаларды саудалауға, балалар зинақорлығына және балалар порнографиясына қатысты факультативтік хаттама; ХЕҰ Балалар еңбегінің ең жаман түрлеріне тыйым салу және жою жөніндегі шұғыл шаралар туралы конвенциясы; Адамдарды сатуға және үшінші тұлғалардың жезөкшелікті пайдалануына қарсы күрес туралы конвенция; Балаларды қорғау және баланы шетелдік асырап алуға қатысты ынтымақтастық туралы конвенция; ХЕҰ Ананы қорғау туралы конвенциясы; Адамдарды, әсіресе әйелдер мен балаларды сатудың алдын алу мен жолын кесу және ол үшін жазалау туралы хаттама; Мүгедектердің құқықтары туралы конвенция; Білім беру саласындағы кемсітушілікке қарсы күрес туралы конвенция; Балаларға алименттерді және отбасын күтіп бағудың басқа да нысандарын өндіріп алудың халықаралық тәртібі туралы конвенция және Алименттік міндеттемелерге қолданылатын құқық туралы хаттама. Бүгінде Қазақстанда 45-тен астам ұлттық заңнамалық құжат бар, олар еліміздегі баланың құқықтарын қорғауды қамтамасыз етуге кепілдік беруде. Негізгі құжаттарға Қазақстан Республикасының Конституциясы, Еңбек, Азаматтық, «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Кодекстері, «Баланың құқықтары туралы», «Білім туралы», «Мүгедектігі бар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеуді қолдау туралы», «Балалар отбасылық типті ауылдар мен жасөспірімдер үйлері туралы», «Кәмелетке толмағандардың арасындағы құқық бұзушылықтың алдын алу және балалар қараусыз қалған және панасыз қалудың алдын алу туралы», «Балалары бар отбасыларға мемлекеттік жәрдемақылар туралы», «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу туралы», «Әлеуметтік қызметтер туралы», «Дене шынықтыру және спорт туралы», «Ең төменгі әлеуметтік стандарттар және олардың кепілдіктері туралы» «Мемлекеттік жастар саясаты туралы», заңдары және т.б. жатады<sup>7</sup>.

Бала – отбасының ғана емес тұтастай елдің, ғаламның байлығы. Бала – болашақтың бағдары, тіршіліктің жалғасы мен өмірдің мәні. Балалар құқықтарының қорғалуы ұзақ ғасырлар бойы сұрыпталудан өтіп, әр кезеңнің жақсысы мен жаманын бойға сіңіріп, қиындықтар мен келеңсіздіктерді артқа тастай, қазіргі деңгейге жеткен болатын. Тарихқа көз жүгірте отырып, біз балалар құқығының ата-ана құқығымен салыстырғанда едәуір төмен болғандығын, тіпті балалардың өз жақындарынан қысым шеккендігін көреміз. Бұл жағдай бертін келе халықаралық сипатта қолға алынып, заңи түрде қорғалуға алынды. Алайда, қазіргі күннің өзінде адамның сан алуандығынан әр отбасыда бала тәрбиесі түрліше сипат алады. Әр бала әртүрлі жағдайда өмір сүруде. Еліміздің дамуы, заңның бала өміріне аса үлкен алаңдаушылық туғызуы барша қоғамға жақсы өмір сүруге, білімін жетілдіріп, зорлық-зомбылықтан қорғалуға, өз құқықтары мен бостандықтарын танып, әділеттілікті заңды түрде талап етуге барлық мүмкіндіктерді жасап отыр. Қоғамның алдыңғы буыны тарапынан бала құқықтарының қорғалуына қатысты талап етілетіні бір ғана нәрсе, ол – кез келген баланы төніп тұрған қауіптен заңи, адами қорғау. Ал балалардың қоғамның алдыңғы буыны, отаны алдындағы басты міндеті – өз өмірін сақтау, өзіне төнген қауіпшен бөлісу, өз құқықтары мен бостандықтарын

талап ету. Себебі, бала ол біріншіден, ата-анаға берілген аманат, мемлекетке, оның болашағы мен қалыпты дамуына серпін беретін күш. Бала – ертеңгі жеткіншік, ертеңгі жарық күн.

- <sup>1</sup> Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995 жылғы 30 тамыз (2019.23.03. берілген өзгерістер мен толықтыруларымен) // [https://online.zakon.kz/Document/?doc\\_id=51005029#activate\\_doc=2](https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=51005029#activate_doc=2).
- <sup>2</sup> «Бала құқықтары туралы Конвенцияны ратификациялау туралы» Қазақстан Республикасының Жоғарғы Кеңесінің 1994 жылғы 8 маусымдағы қаулысы // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/B940001400>.
- <sup>3</sup> Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V Қылмыстық кодексі // [https://online.zakon.kz/Document/?doc\\_id=31575294](https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575294).
- <sup>4</sup> «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 26 желтоқсандағы № 518-IV Кодексі // [https://online.zakon.kz/Document/?doc\\_id=31102277](https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31102277).
- <sup>5</sup> «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 8 тамыздағы № 345-II Заңы // [https://online.zakon.kz/m/document?doc\\_id=53032460](https://online.zakon.kz/m/document?doc_id=53032460).
- <sup>6</sup> *Маленкова Л. И.* Теория и методика воспитания: Учеб. пос. — М.: педагогическое общество России, 2002. — 480 б.
- <sup>7</sup> Бала құқықтары туралы Конвенцияны ратификациялау туралы Қазақстан Республикасының Жоғарғы Кеңесінің 1994 жылғы 8 маусымдағы қаулысы [https://adilet.zan.kz/kaz/docs/B940001400\\_](https://adilet.zan.kz/kaz/docs/B940001400_).

## АННОТАЦИЯ

Одним из основных направлений национальной политики Республики Казахстан является защита прав и законных интересов детей. Повышение качества жизни в обществе, безусловно, в первую очередь направлено на улучшение качества жизни детей. В любом государстве и в любом обществе детям нужно уделять особую заботу и защиту. Самое дорогое, что у нас есть, — это дети. Поэтому будущее нашей страны определяется тем, как и в какой степени сформирована их жизнь, какие условия для них создало государство. Поэтому защита детей, защита их основных прав должна быть актуальной проблемой в любом государстве. В послании Президента Казахстана Касым-Жомарта Кемеловича Токаева «Критический общественный диалог — основа стабильности и процветания Казахстана» говорится, что «существует острая необходимость в ужесточении наказания за домашнее насилие, особенно преступления против детей».

## ТҮЙІН

Қазақстан Республикасының ұлттық саясатының басты бағыттарының бірі – балалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау. Қоғам өмірінің сапасын арттыру, әлбетте, бірінші кезекте – балалардың өмір сүру сапасын жақсартуға бағытталған. Кез келген мемлекетте және қандай да бір қоғамда балалар ерекше қамқорлықта және қорғауда болуы тиіс. Қолымыздағы барымыздың ең қымбаттысы – балалар. Сол себепті олардың өмірі қалай, қаншалықты қалыптасқандығына,



мемлекет олар үшін қандай жағдайлар жасағандығына қарай еліміздің келешегі де айқындалады. Сондықтан балаларды қорғау, олардың негізгі құқықтарын қорғау сұрақтары кез-келген мемлекеттің басты көкейтесті мәселесі болуы тиіс. Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаевтың «Сындарлы қоғамдық диалог — Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты жолдауында «Тұрмыстық зорлық-зомбылық бойынша, әсіресе, балаларға қатысты қылмыстарға қолданылатын жазаны шұғыл түрде қатайту қажет» делінген.

#### ANNOTATION

One of the main directions of the national policy of the Republic of Kazakhstan is the protection of the rights and legitimate interests of children. Improving the quality of life in society, unconditionally, in the first place is aimed at improving the quality of life of children. In any state and in any society, children need to be given special care and protection. The most expensive thing we have is children. Therefore, the future of our country is determined by how and to what degree their lives were formed, what conditions for them created the state. Therefore, the protection of children, the protection of their fundamental rights must be a topical issue in any state. In the message of the President of Kazakhstan Kasym-Zhomart Kemelovich Tokaev "Critical public dialogue - the basis of stability and prosperity of Kazakhstan" says, that "there is a sharp lack of urgency in the punishment of domestic violence".

*Сулейманова Г. Ж. — главный научный сотрудник Центра научных и специальных исследований (г. Актобе), руководитель научного проекта, кандидат юридических наук, полковник полиции в отставке*

*Сулейманова Г. Ж. — Ғылыми және арнайы зерттеулер орталығының бас ғылыми қызметкері (Ақтөбе қ.), ғылыми жобаның жетекшісі, заң ғылымдарының кандидаты, отставкадағы полиция полковнигі*

*Suleimanova G. Zh. — chief researcher of the Center for scientific and special research (Aktobe), head of the scientific project, candidate of law, retired police colonel*

УДК 343.9:711

#### КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ УГОЛОВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ ПРОТИВ СОБСТВЕННОСТИ В ХРОМТАУСКОМ РАЙОНЕ

**ХРОМТАУ АУДАНЫНДАҒЫ МЕНШІККЕ ҚАРСЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫ КРИМИНОЛОГИЯЛЫҚ ТАЛДАУ**

**CRIMINOLOGICAL ANALYSIS OF CRIMINAL OFFENSES AGAINST PROPERTY IN KHROMTAU DISTRICT**

*Ключевые слова: криминологический анализ, исследование, приграничные районы, уголовные правонарушения против собственности, кражи, динамика.*

*Түйін сөздер:* криминологиялық талдау, зерттеу, шекара маңындағы аудандар, меншікке қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар, ұрлық, динамика.

*Keywords:* criminological analysis, research, border areas, criminal offenses against property, theft, dynamics.

По заявке Акимата Актюбинской области Центром научных и специальных исследований в 2020 г. было проведено научное исследование по криминологическому анализу состояния преступности в Мартукском районе, затем в 2021 г. — в Каргалинском районе и с 1 октября 2021 г. начато в Хромтауском районе. Хотелось бы отметить, что о некоторых наработках по вышеперечисленным исследованиям нами были показаны результаты работы в некоторых номерах журнала «Мир Закона»<sup>1</sup>, по которым в районные акиматы представлены предложения и рекомендации по реализации некоторых проблем и вопросов, возникающих в ходе проведения профилактики и предупреждения правонарушений.

На сегодняшний день все представленные предложения реализованы Акиматом Мартукского района и довольно успешно, учитывая снижение преступности по итогам 2021 года, а в Каргалинском районе включены в межведомственный план мероприятий по предупреждению правонарушений на 2022 год. В связи с проведением плодотворной работы в обоих приграничных районах, по заинтересованности Общественного совета Хромтауского района, с 1 октября 2021 года Центром начат криминологический анализ в данном районе, который проводится на основе методики криминологического сканирования «Crime Scan».

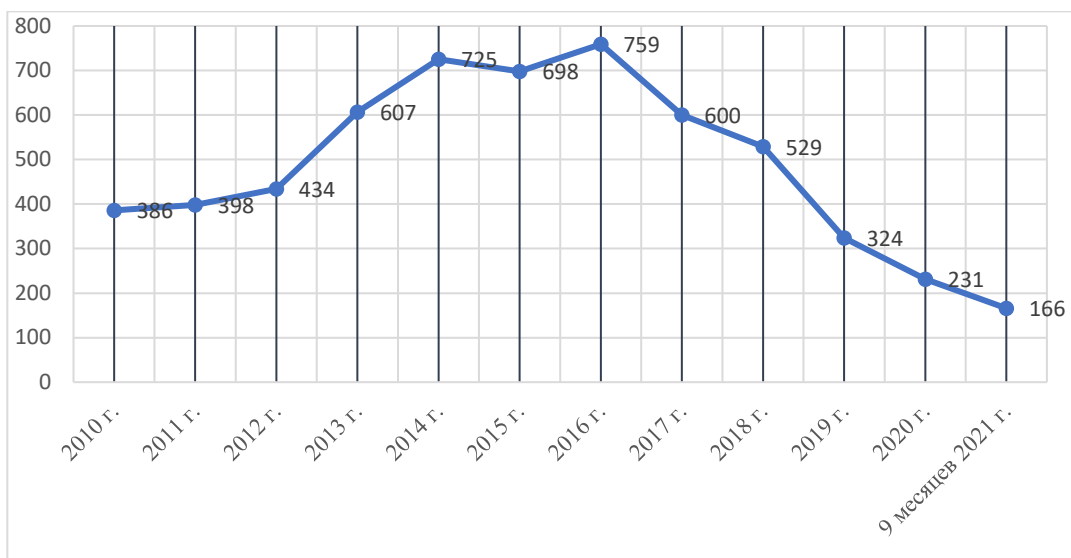
Так, проведенный анализ по данным КПСиСУ Генеральной прокуратуры Республики Казахстан показал, что за последние 11 лет (2010-2020 гг.) и 9 месяцев 2021 г. по Хромтаускому району отмечена в целом нестабильная динамика уголовных правонарушений.

Более наглядно динамику преступлений можно увидеть на представленном рисунке 1.

В общей сложности по Хромтаускому району за период с 2010 г. по 2020 г. было зарегистрировано **5691** правонарушение (почти в 2 раза больше, чем в Каргалинском — 2386 и Мартукском районе — 2546).

При этом пик преступности в Хромтауском районе приходится на 2016 г. (759), в Мартукском (379) и Каргалинском районах (351) на 2013 г.<sup>2</sup>

Тем более, если в период с 2010 по 2014 год наблюдался рост уголовных правонарушений на 87,8 % (с 386 до 725), то в 2015 году отмечено снижение на 3,7% (с 725 до 698), в 2016 году количество преступлений вновь возросло на 8,7% (с 698 до 759), после чего начиная с 2017 до 2020 года наблюдалось стабильное снижение на 20,9% (с 759 до 600) до 28,7% (с 324 в 2019 г. до 231 в 2020 г.) или на 61,5 % (с 600 до 231).



**Рисунок 1 — Количество преступлений, зарегистрированных в отчетном периоде (2010-2020 гг. и за 9 месяцев 2021 г.) в Хромтауском районе**

*Справочно: В 2011 году рост преступности увеличен на 3,1 % (со 386 до 398), в 2012 году увеличено на 9,0 % (с 398 до 434), в 2013 году увеличено на 39,9 % (с 434 до 607), в 2014 году увеличено на 19,4 % (с 607 до 725), в 2015 году снижение на 3,7 % (с 725 до 698), в 2016 году увеличено на 8,7 % (с 698 до 759), в 2017 году снижено на 20,9% (с 759 до 600), в 2018 году снижено на 11,8 % (с 600 до 529), в 2019 году снижено на 38,7% (с 529 до 324), в 2020 году снижено на 28,7 % (с 324 до 231).*

Однако, положительная цифровая динамика сама по себе еще не является показателем благополучной ситуации. На самом деле, чтобы определить реальное состояние и тенденции преступности в районе, необходимо исчислить коэффициент преступности. В этом случае применяется следующая формула:

$$K = \frac{П}{Н} \times 10000,$$

где К — коэффициент преступности,

П — число преступлений,

Н — численность населения

*Коэффициент преступности* — это конкретный обобщающий показатель общего количества учтенных преступлений, соотнесенного с численностью населения. Он расшифровывается как число преступлений на 100 тыс., 10 тыс. или 1 тыс. населения и является объективным измерителем преступности, позволяющим сопоставлять ее уровни в разных регионах и в разные годы. Если считать в отношении республики или конкретного региона, то необходимо брать в расчете на 100 тыс. населения, если по небольшим районам, то в расчете на 10 тыс. или 1 тыс. населения<sup>3</sup>.

Для наглядности, чтобы определить полученный коэффициент в процентном соотношении, мы его умножили на 1 % и поделили еще на 100 %.

Таким образом получаем в Хромтауском районе коэффициент преступности в процентном соотношении будет составлять: в 2010 г. — 0,96 % (386 преступлений по отношению к 40191 жителю района); в 2011 г. — 0,98 % (398 к 40582); в 2012 г. — 1,04 % (434 к 41338); в 2013 г. — 1,45 % (607 к 41664); в 2014 г. — 1,7 % (725 к 41750); в 2015 г. — 1,66 % (698 к 41923); в 2016 г. — 1,8 % (759 к 42258); в 2017 г. — 1,4 % (600 к 42425); в 2018 г. — 1,23 % (529 к 42951); в 2019 г. — 0,7 % (324 к 43375); в 2020 г. — 0,5 % (231 к 43588).

*Справочно: Мартукский район: в 2010 г. — 0,6 % (175 преступлений по отношению к 29400 жителям района), в 2011 г. — 0,65 % (195 к 29600), в 2012 г. — 0,8 % (255 к 29600), в 2013 г. — 1,2 % (379 к 31000), в 2014 г. — 0,9 % (283 к 30800), в 2015 г. — 0,96 % (296 к 30600), в 2016 г. — 0,87 % (266 к 30400), в 2017 г. — 0,76 % (230 к 30100), в 2018 г. — 0,55 % (167 к 29980), в 2019 г. — 0,69 % (208 к 29850), в 2020 г. — 0,6 % (176 к 29838).*

*Каргалинский район: в 2010 г. — 0,7 % (118 преступлений к 16715 жителям района), в 2011 г. — 1,2 % (192 к 16678), в 2012 г. — 1,7 % (279 к 16 562), в 2013 г. — 2 % (351 к 16 743), в 2014 г. — 1,8 % (299 к 16958), в 2015 г. — 1,9 % (330 к 17 064), в 2016 г. — 1,4 % (237 к 17189), в 2017 г. — 1,2 % (202 к 17258), в 2018 г. — 0,9 % (162 к 17 118), в 2019 г. — 0,7 % (127 к 17 107), в 2020 г. — 0,5 % (89 к 16992).*

То есть за 11 лет средняя арифметическая составляющая коэффициента преступности на душу населения в Хромтауском районе составляет 1,2 %, в Мартукском районе — 0,7 %, в Каргалинском районе — 1,3 %.

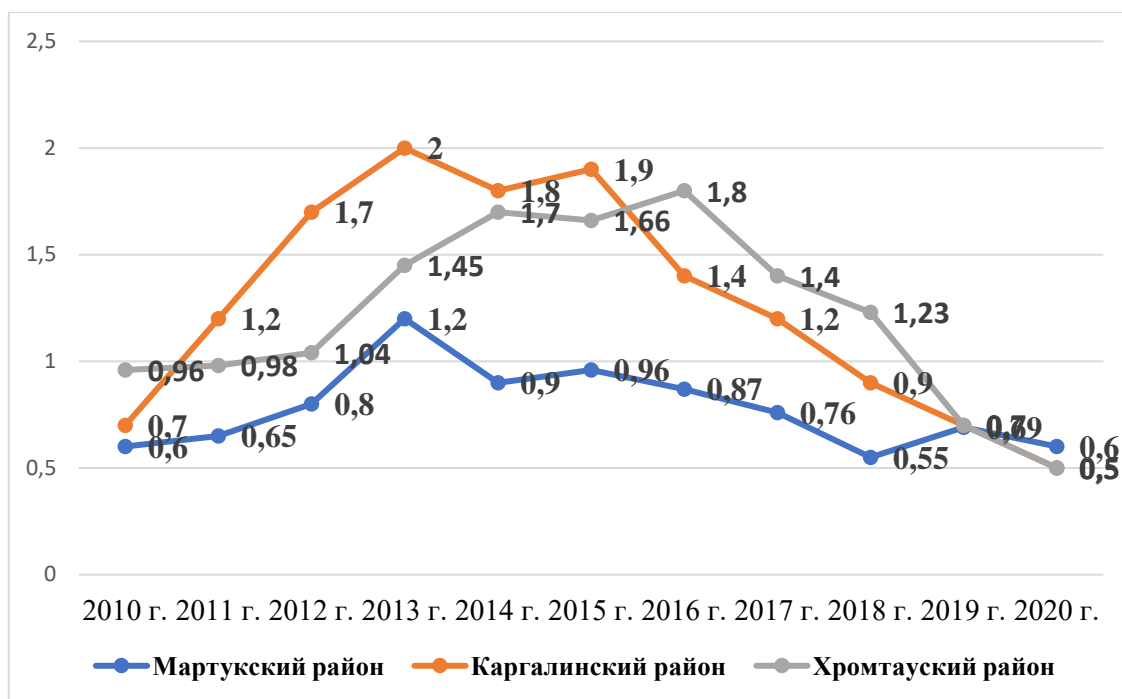


Рисунок 2 — Соотношение доли совершенных преступлений на душу населения в районах

На представленной диаграмме (рисунок 2) наглядно видно, что хотя криминогенная обстановка в указанных районах разная (в зависимости от количества населения и специфики районов), однако за последние 4 года (исключение Мартукский район в 2019 г. рост на 0,14 %) наблюдается постепенное снижение уголовных правонарушений.

Однако из всех совершенных 5691 правонарушений за 11 лет доля преступлений против личности составляет 6,5 % (370), преступлений против семьи и несовершеннолетних — 0,1 % (7), против конституционных и иных прав и свобод человека и гражданина — 1,6 % (91), против собственности — 68,9 % (3919), в сфере экономической деятельности — 0,4 % (21), против интересов службы в коммерческих и иных организациях — 0,06 % (3), против общественной безопасности и общественного порядка — 11,8 % (673), против здоровья населения и нравственности — 1,7 % (94), медицинские уголовные правонарушения — 0,02 % (1 в 2015 г.), экологические уголовные правонарушения — 0,04 (2), транспортные уголовные правонарушения — 4 % (230), коррупционные и иные уголовные правонарушения против интересов государственной службы и государственного управления — 1,2 % (68), против порядка управления — 3,4 % (196), против правосудия и порядка исполнения наказаний — 0,3 % (16).

В ракурсе всех правонарушений особо стоит обратить внимание на уголовные правонарушения против собственности, которые составляют большую часть из всех совершенных деяний (**3919 из 5691 правонарушения или 68,9 %**). Так, из общего количества правонарушений (231) в 2020 г. было зарегистрировано 150 правонарушений против собственности или 64,9 %, в 2019 г. — 227 из 324 или 70,1 %, в 2018 г. — 379 из 529 или 71,6 %, в 2017 г. — 398 из 600 или 66,3 %, в 2016 г. — 514 из 759 или 67,7 %, в 2015 г. — 448 из 698 или 64,2 %, в 2014 г. — 545 из 725 или 75,2 %, в 2013 г. — 417 из 607 (пик) или 68,7 %, в 2012 г. — 294 из 434 или 67,7 %, в 2011 г. — 313 из 398 или 78,6 %, в 2010 г. — 234 из 386 правонарушений или 60,6 %.

За 9 месяцев 2021 г. из 166 правонарушений доля преступлений против собственности составляет 66,9 % или 111 деяний (9 мелких хищений, 61 кража, 5 краж скота, 2 присвоения или растраты вверенного чужого имущества, 32 мошенничества, 1 грабеж и 1 транспортировка, приобретение, реализация, хранение нефти и нефтепродуктов, а также переработка нефти без документов, подтверждающих законность их происхождения).

Более наглядно представлено на рисунке 3.

При этом основным составом преступлений среди уголовных правонарушений против собственности являются кражи. Так, в 2010 г. из 234 преступлений против собственности 77,4 % (181) составляют кражи или 46,9 % от общего количества зарегистрированных правонарушений, в 2011 г. — 87,9 % (275 из 313) или 69,1 %, в 2012 г. — 83,3 % (245 из 294) или 56,5 %, в 2013 г. — 76,3 % (318 из 417) или 52,4 %, в 2014 г. — 75,8 % (413 из 545) или 56,7 %, в 2015 г. — 76,8 % (344 из 448) или 49,3 %, в 2016 г. — 80,4 % (413 из 514) или 54,4 %, в 2017 г. —

69,1 % (275 из 398) или 45,8 %, в 2018 г. — 77,6 % (294 из 379) или 55,6 %, в 2019 г. — 77,1 % (175 из 227) или 54 %, в 2020 г. — 62 % (93 из 150) или 40,3 %, соответственно.

За 9 месяцев 2021 г. доля краж составила 55 % (61 из 111) от преступлений против собственности и 36,7 % от общего количества правонарушений за данный период.

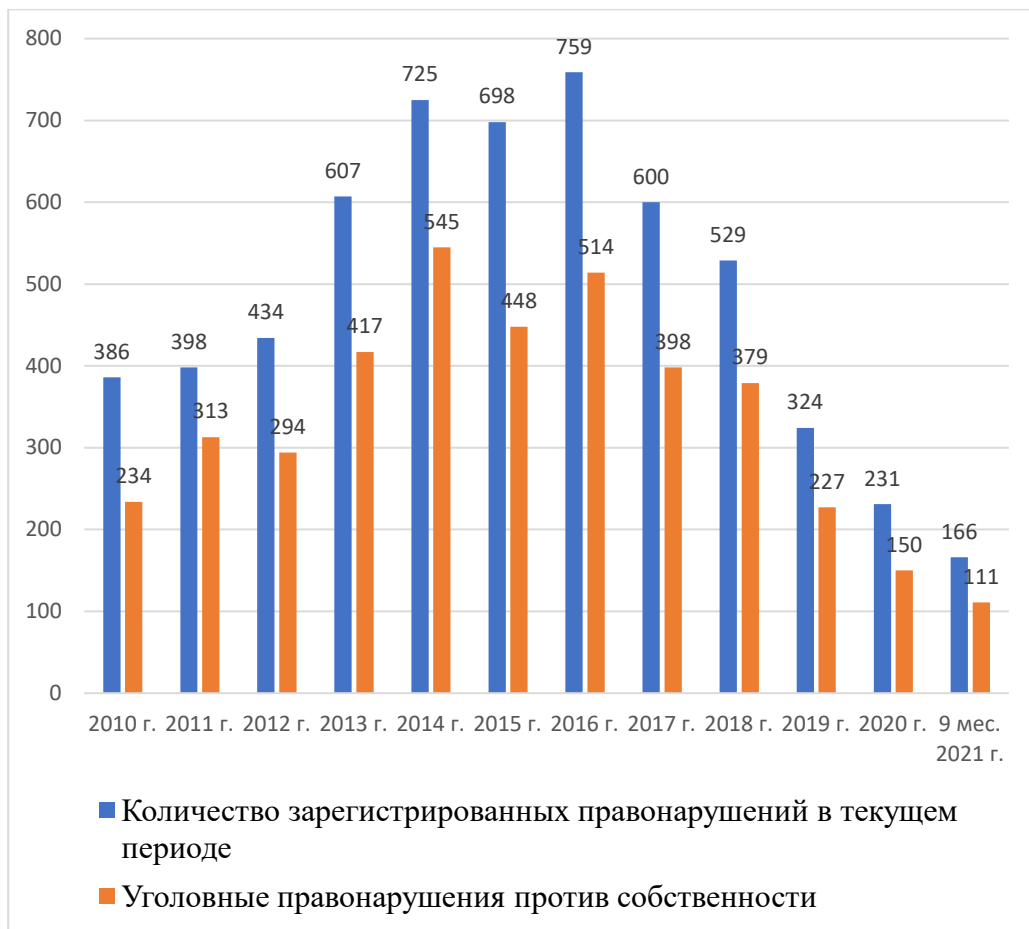
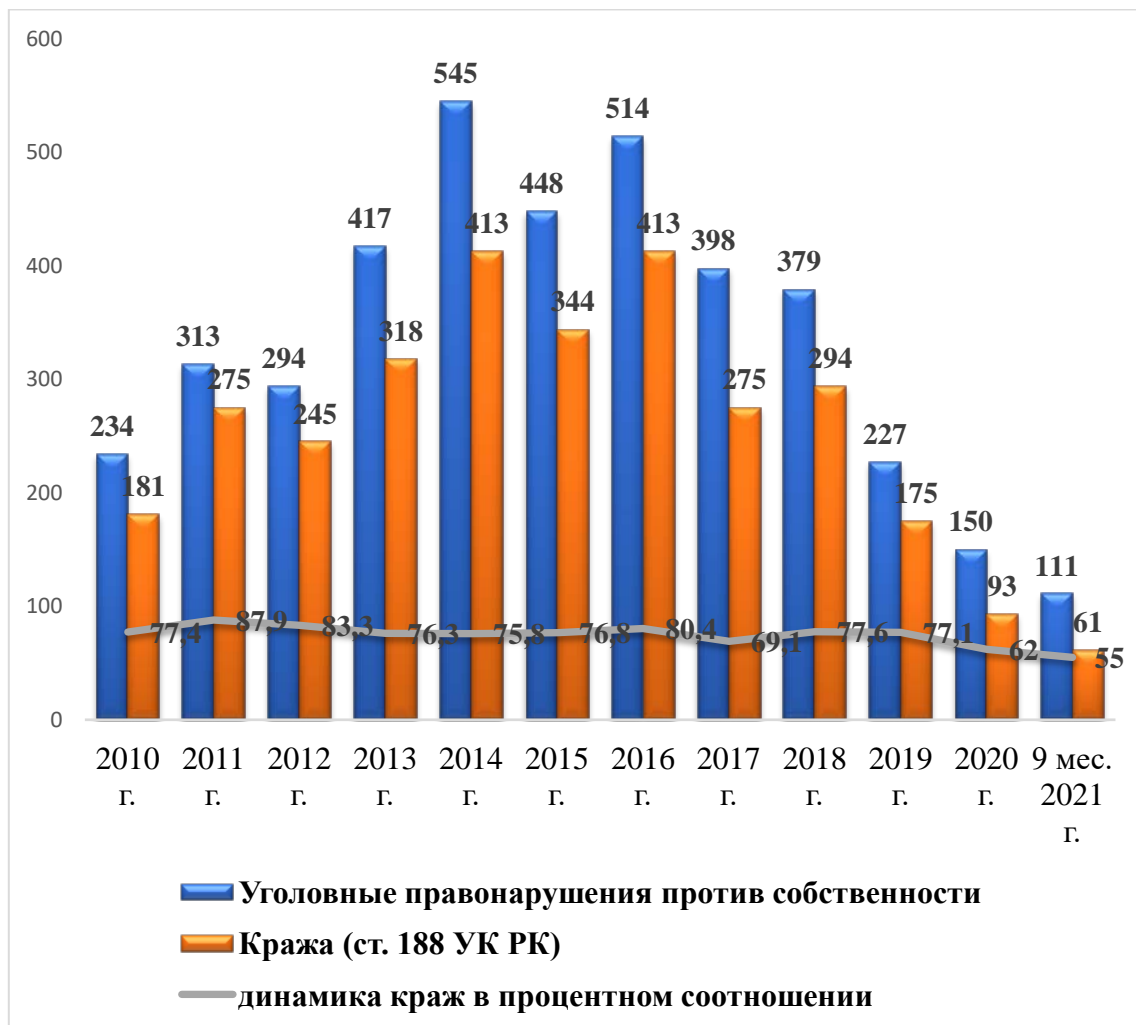


Рисунок 3 — Уголовные правонарушения против собственности в разрезе общего количества совершенных правонарушений в районе

Получается, что за 11 лет в Хромтауском районе было совершено 3026 краж, что составило **77,2 %** от совершенных преступлений против собственности или **53,2 %** в соотношении ко всем составам правонарушений за период с 2010 г. по 2020 г.

*Справочно:* в Мартукском районе было совершено в общей сложности 1323 кражи за 11 лет или это составляет **77,7 %** от общего количества преступлений против собственности (1701), или **48,6 %** в соотношении ко всем составам правонарушений (2722).

В Каргалинском районе в общей сложности за период 2010-2020 годы (11 лет) было совершено 1363 кражи — **83,1 %** от общего количества преступлений против собственности (1639), или **57,1 %** в соотношении ко всем составам правонарушений (2386).



**Рисунок 4 — Динамика совершенных краж по отношению к преступлениям против собственности**

Нужно отметить, что с конца 2016 года в Республике, области, в т.ч. в Хромтауском районе реализуется Проект «Стоп кражи». Принимаемые в рамках проекта межведомственные комплексные меры в районе дают результат. Начиная с 2017 года регистрация краж ежегодно неуклонно снижается, с 2016 по 2020 годы кражи сократились с 413 до 93, т.е. в 4,5 раза (рисунок 4).

Таким образом, кражи, как и в целом преступления против собственности, в Хромтауском районе за последние пять лет имеют устойчивую динамику снижения.

В то же время, кражи в Хромтауском районе также, как и в двух ранее исследованных районах за последние 11 лет и 9 месяцев 2021 года являются, к сожалению, доминирующим составом преступлений и имеют постоянную тенденцию. В общей сложности за период 2010-2020 годы краж было совершено чуть больше половины от общего количества совершенных правонарушений (53,2 % — доля краж от общего количества правонарушений). При этом удельный вес краж выше среднего от общего количества зарегистрированных правонарушений по годам приходится на 2011 г. (69,1 %), на 2012 г. (56,5 %), на 2014 г. (56,7 %), на 2016 г. (54,4 %), на 2018 г. (55,6 %), на 2019 г. (54 %).

Начиная с 2017 г. для наглядности прогнозирования можно отследить динамику краж по таким видам, представленным в таблице 1:

Таблица 1 — Динамика отдельных видов краж с 2017 по 2020 гг. и 9 месяцев 2021 г.

Кражи	2017 г.	2018 г.	2019 г.	2020 г.	9 мес. 2021 г.
<i>находящегося в личной собственности</i>	201	197	97	61	28
<i>Квартирные</i>	41	23	15	4	0
<i>Карманные</i>	7	4	3	2	0
<i>Транспортных средств/ автомобилей</i>	25/4	19/2	13/1	13/0	4/0
<i>Скота</i>	24	24	18	8	5
<i>Цветных металлов</i>	9	12	12	2	5
<i>Сотовых телефонов</i>	48	58	41	22	14

В итоге можно заключить, что наибольшее количество совершается краж имущества, находящегося в личной собственности. Далее количество краж сотовых телефонов, квартирных краж и скота, а также транспортных средств, в том числе автомобилей.

Наименьшее количество зарегистрировано краж цветного металла и карманных краж.

Однако, хотелось бы отметить, что оставшая часть 22,8 % совершаемых правонарушений против собственности приходится на следующие виды деяний —



мелкое хищение 121 или 3,1 % (ст.187), присвоение или растрата вверенного чужого имущества 48 или 1,2 % (ст.189), мошенничество 387 или 9,9 % (ст.190), грабеж 139 или 3,5 % (ст.191), разбой 13 или 0,3 % (ст.192), вымогательство 20 или 0,5 % (ст.194), причинение имущественного ущерба путем обмана или злоупотребления доверием 1 или 0,025 % (ст.195), приобретение или сбыт имущества, заведомо добытого преступным путем 1 или 0,025 % (ст.196), транспортировка, приобретение, реализация, хранение нефти и нефтепродуктов, а также переработка нефти без документов, подтверждающих законность их происхождения 3 или 0,075 % (ст.197), нарушение авторских и (или) смежных прав 3 или 0,075 % (ст.198), неправомерное завладение автомобилем или иным транспортным средством без цели хищения 96 или 2,4 % (ст.200), умышленное уничтожение или повреждение чужого имущества 36 или 0,9 % (ст.202), неосторожное уничтожение или повреждение чужого имущества 10 или 0,3 % (ст.204).

Таким образом, по Хромтаускому району за период с 2010 года по 2020 год кроме краж совершено еще 893 уголовных правонарушения против собственности (15,7 % от общего количества совершенных правонарушений или 22,8 % от количества преступлений против собственности). При этом не зафиксировано ни одного совершенного преступления за все года по следующим деяниям УК РК — хищение предметов, имеющих особую ценность (ст.193), нарушение прав на изобретения, полезные модели, промышленные образцы, селекционные достижения или топологии интегральных микросхем (ст.199), нарушение вещных прав на землю (ст.201) и умышленное уничтожение или повреждение предметов, имеющих особую ценность (ст. 203).

---

<sup>1</sup> *Сулейманова Г. Ж.* Криминологический анализ преступности в Мартукском районе Актюбинской области // Мир Закона. — 2020. — № № 5-6 (217-218). — С. 25-39;  
*Сулейманова Г. Ж.* Сравнительный анализ преступности в двух приграничных районах Актюбинской области // Мир Закона. — 2021. — № № 7-8 (231-232). — С. 37-54.

<sup>2</sup> Делаем сравнение, так как ранее проводились исследования в указанных районах.

<sup>3</sup> *Алауханов Е.* Криминология: Учебник. — Алматы, 2008.

## АННОТАЦИЯ

В данной статье представлен краткий криминологический анализ уровня, динамики и структуры зарегистрированных уголовных правонарушений против собственности в Хромтауском районе, которые составляют большую часть из всех совершенных деяний. Данные также приводятся в сравнении с двумя приграничными районами Актюбинской области (Каргалинским и Мартукским).

Хотелось бы заметить, что более подробнее можно ознакомиться с проведенной работой в представленных нашим Центром заключительных отчетах в Акимках

указанных районов или Актюбинской области, а также в некоторых наших публикациях по данным проведенным исследованиям, опубликованным в различных номерах журнала «Мир Закона».

### **ТҮЙІН**

Бұл мақалада Хромтау ауданында жасалған барлық әрекеттердің басым бөлігін құрайтын меншікке қарсы тіркелген қылмыстық құқық бұзушылықтардың деңгейіне, динамикасына және құрылымына қысқаша криминологиялық талдау ұсынылған. Деректер Ақтөбе облысының екі шекаралас ауданымен (Қарғалы және Мәртөк) салыстыру арқылы көрсетіледі.

Біздің орталықтың ұсынған қорытынды есептерінде көрсетілген аудандардың немесе Ақтөбе облысының әкімдерінде, сондай-ақ «Мир Закона» журналының әртүрлі нөмірлерінде жарияланған жүргізілген зерттеулер бойынша біздің кейбір жарияланымдарымызда жүргізілген жұмыстармен толығырақ танысуға болатынын атап өткім келеді.

### **ANNOTATION**

This article presents a brief criminological analysis of the level, dynamics and structure of registered criminal offenses against property in the Khromtau region, which make up the majority of all committed acts. Data is also provided in comparison with two border districts of Aktobe region (Kargaly and Martuk).

I would like to note that in more detail you can get acquainted with the work done in the final reports submitted by our Center in Akimats of the indicated districts or Aktobe region, as well as in some of our publications on the data of the studies carried out, published in various issues of the World of Law magazine.

---

**НАУЧНЫЕ ИЗДАНИЯ**  
**ҒЫЛЫМИ БАСЫЛЫМДАР**  
**SCIENTIFIC PUBLICATIONS**

---

*Медиев Р. А. — доцент кафедры следственно-оперативной работы 1-го Института Академии правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан, доктор (PhD), ассоциированный профессор (доцент), советник юстиции;*

*Секенова Б. Б. — магистрант 1-го курса Академии правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан*

*Медиев Р. А. — Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасы жанындағы Құқық қорғау органдары академиясының 1-ші Институтының, жедел-тергеу қызметі кафедрасының доценті, (PhD) докторы, қауымдастырылған профессор (доцент), әділет кеңесшісі;*

*Секенова Б. Б. — Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының жанындағы Құқық қорғау органдары академиясының 1-курс магистранты*

*Mediev R. A. — associate professor of the department of investigative and operational work of the 1-st Institute of the Academy of law enforcement agencies under the General Prosecutor's Office of the Republic of Kazakhstan, Doctor (PhD), associate professor (docent), counselor of justice;*

*Sekenova B. B. — 1-st year master's student of the Academy of law enforcement agencies under the General Prosecutor's Office of the Republic of Kazakhstan*

**МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ВОПРОСАМ  
РАССЛЕДОВАНИЯ И ПРОИЗВОДСТВА СЛЕДСТВЕННЫХ ДЕЙСТВИЙ  
ПО УГОЛОВНЫМ ПРАВОНАРУШЕНИЯМ В СЕТИ ИНТЕРНЕТ**

**ҒАЛАМТОР ЖЕЛІСІНДЕ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАР  
БОЙЫНША ТЕРГЕУ ӘРЕКЕТТЕРІН ТЕРГЕУ ЖӘНЕ ІС ЖҮРГІЗУ  
МӘСЕЛЕЛЕРІ БОЙЫНША ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР**

**METHODOLOGICAL RECOMMENDATIONS ON THE INVESTIGATION  
AND PRODUCTION OF INVESTIGATIVE ACTIONS ON CRIMINAL  
OFFENSES ON THE INTERNET**

## ВВЕДЕНИЕ

Уголовные правонарушения в области информатизации и связи являются одними из активно прогрессирующих видов виртуальной преступности в условиях нашего социума и массового распространения электротехнических устройств (гаджетов), облегчающих жизнь человека.

Процесс развития в области телекоммуникационной связи, цифровизации всей сферы жизнедеятельности человека, его безграничный доступ через сети Интернета к любым веб-страницам и сайтам, с возможностью мгновенного обмена информацией, ускорил развитие не только социальной сферы жизнедеятельности человечества, но и совершенно новых видов уголовных правонарушений.

Тем самым на сегодняшний день с помощью любых персональных устройств (компьютеров, гаджетов) и различного рода программ для обработки информационных данных совершаются преступные посягательства на личные данные граждан Республики Казахстан (далее — РК), охраняемых Законом РК «О персональных данных и их защите»<sup>1</sup>, основанные на Конституции РК<sup>2</sup>.

Несмотря на кажущуюся малозначительность деяния, указанные правонарушения несут в себе реально высокую степень социальной опасности, поскольку их несвоевременное пресечение приводит к появлению у правонарушителя чувства безнаказанности в интернет-среде и дает возможность оттачивать свои навыки «хакерства», далее в будущем способствующие совершению более тяжких преступлений.

В данном аспекте нами будут рассматриваться вопросы расследования и производства следственных действий по уголовным правонарушениям в сети Интернет, совершенные путем обмана или злоупотребления доверием пользователя информационной системы (п. 4 ч. 2 ст. 190 УК РК)<sup>3</sup> (далее — интернет-мошенничество).

Необходимо отметить, что настоящее исследование может быть использовано и в иных следственных целях, направленное на ориентирование сотрудников правоохранительных органов к творческому и индивидуальному подходу при работе с аналогичными правонарушениями, например:

- для установления лиц, причастных к незаконному обороту наркотических средств;
- для установления сбытчиков похищенного (при продаже в интернет-сервисах «OLX», «kolesa.kz» и т. д.);
- для установления лиц, причастных к пропаганде терроризма или публичным призывам к совершению акта терроризма;

---

<sup>1</sup> Закон Республики Казахстан «О персональных данных и их защите» от 21 мая 2013 года № 94-V // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1300000094>.

<sup>2</sup> Конституция Республики Казахстан принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000>.

<sup>3</sup> Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V ЗРК // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226>.

- для установления лиц, причастных к разжиганию социальной, национальной, родовой, расовой, сословной или религиозной розни;
- для розыска преступников и без вести пропавших.

## 1. ТИПИЧНЫЕ СЛЕДСТВЕННЫЕ СИТУАЦИИ И СЛЕДСТВЕННЫЕ ДЕЙСТВИЯ ДЛЯ ЗАКРЕПЛЕНИЯ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ В РАССЛЕДОВАНИИ ИНТЕРНЕТ-МОШЕННИЧЕСТВА

### *Ситуация первая. Интернет-мошенничество через сайты объявлений. Интернет-мошенник-продавец*

Интернет-мошенник размещает на сайтах объявлений («OLX», «krisha.kz», «kolesa.kz» и др.) информацию о продаже какого-либо товара, сдаче в аренду жилых помещений или же оказании тех или иных услуг, за которые в последующем получает предоплату, тем самым похищая деньги.

В таблице 1 приведена схема действий следователя для закрепления доказательств интернет-мошенничества через сайты объявлений, совершенных в сети Интернет.

Таблица 1.

Допрос потерпевшего и свидетелей		
Запрос по абонентскому номеру интернет-мошенника	Запрос по объявлению интернет-мошенника	Запрос по банковской карте или электронному кошельку интернет-мошенника
Поручение на допрос владельца абонентского номера и продавца Sim-карты (далее по ситуации)	Запрос по установленной электронной почте	Запрос на дальнейшее движение денежных средств
Запрос по IP-адресу (далее постановление на обыск)	Запрос по установленному IP-адресу (далее постановление на обыск)	Запрос на видео с банкомата (в случае снятия денежных средств)
Запрос по банковской карте или электронному кошельку на передвижение денежных средств	Анализ дополнительных объявлений, установленных при помощи Cookie	Запрос по покупке (в случае покупки в интернет-магазинах)
Анализ детализации звонков и расположения базовых станций		Запрос по установленному IP-адресу (далее постановление на обыск)

Запрос на получение образца голоса при звонке на горячие линии		Запросы по новым установленным ресурсам (абонентские номера, эл. почты и др.)
Поручение на установление ранее судимых, проживающих в данном секторе		

***Ситуация вторая. Интернет-мошенничество через сайты объявлений. Интернет-мошенник-покупатель***

Интернет-мошенник звонит по объявлению потерпевшего, размещенному на сайте («OLX», «krisha.kz», «kolesa.kz» и т.д.), и говорит, что желает приобрести его товар и готов внести задаток, для чего просит продиктовать контрольные данные по банковской карте и поступивший код. Получив данные сведения, осуществляет перевод через онлайн сервисы или совершает покупку. Или же интернет-мошенник просит подойти к банкомату и выполнить ряд комбинаций, подключая мобильный банкинг, и в последующем похищая денежные средства.

В таблице 2 приведена схема действий следователя для закрепления доказательств интернет-мошенничества через сайты объявлений, совершенных в сети Интернет.

Таблица 2.

<b>Допрос потерпевшего и свидетелей</b>		
<b>Запрос по абонентскому номеру интернет-мошенника</b>	<b>Запрос на установление пользователей, просматривавших объявление</b>	<b>Запрос по банковской карте или электронному кошельку интернет-мошенника</b>
Поручение на допрос владельца абонентского номера и продавца Sim-карты (далее по ситуации)	Запрос по установленному IP-адресу (далее постановление на обыск)	Запрос на дальнейшее движение денежных средств
Запрос по банковской карте или электронному кошельку на передвижение денежных средств		Запрос на видео с банкомата (в случае снятия денежных средств)
Запрос по IP-адресу (далее постановление на обыск)		Запрос на покупки (в случае покупки в Интернет-магазинах)

Анализ детализации звонков и расположения базовых станций		Запрос по установленному IP-адресу (далее постановление на обыск)
Запрос на получение образца голоса при звонке на горячие линии		Анализ наиболее частых мест снятия денежных средств, интернет покупок и др. (далее по ситуации)
Поручение на установление ранее судимых, проживающих в данном секторе		

***Ситуация третья. Интернет-мошенничество со взломом страниц социальных сетей***

Интернет-мошенник покупает в сети интернет взлом страницы социальной сети (Vk.com, ok.ru, drugvokrug.ru и др.) или осуществляет его самостоятельно. В последующем пишет всем друзьям из списка сообщения мошеннического характера с просьбой занять денежные средства под различными предложениями (заболел родственник, не хватает на срочную покупку и т.д.).

В таблице 3 приведена схема действий следователя для закрепления доказательств интернет-мошенничества, совершенного с использованием интернет сайтов.

Таблица 3.

<b>Допрос потерпевшего и свидетелей</b>	
<b>Запрос по взломанной странице социальной сети</b>	<b>Запрос по банковской карте или электронному кошельку интернет-мошенника</b>
Запрос по установленному IP-адресу (далее постановление на обыск)	Запрос на дальнейшее движение денежных средств
	Запрос на видео с банкомата (в случае снятия денежных средств)
	Запрос на покупки (в случае покупки в Интернет-магазинах)
	Запрос по установленному IP-адресу (далее постановление на обыск)
	Анализ наиболее частых мест снятия денежных средств, интернет-покупок и др. (далее по ситуации)
	Запросы по новым установленным

	ресурсам (абонентские номера, эл. почты и др.)
--	--

**Ситуация четвертая. Интернет-мошенничество, совершенное с использованием интернет-сайтов (Интернет-магазинов)**

Интернет-мошенник создает (или покупает) интернет-сайт по продаже товара различной тематики. Регистрирует несколько виртуальных номеров (8-800-...) у SIP-провайдера и указывает их на сайте в качестве контактов. В последующем принимает покупателей, получая от них денежные средства за покупку товара с сайта.

В таблице 4 приведена схема действий следователя для закрепления доказательств интернет мошенничества, совершенного с использованием интернет сайтов.

Таблица 4.

<b>Допрос потерпевшего и свидетелей</b>		
<b>Запрос SIP-провайдеру по абонентскому номеру интернет-мошенника</b>	<b>Запрос по регистратору доменного имени сайта</b>	<b>Запрос по арендатору хостинга сайта</b>
Запрос по IP-адресу (далее постановление на обыск)	Допрос регистратора доменного имени	Запрос по IP-адресу (далее постановление на обыск)
Запрос по установленным абонентским номерам и эл. почтам	Запрос по установленным абонентским номерам и эл. почтам	Запрос по установленным абонентским номерам и эл. почтам
Допрос владельца абонентского номера	Запрос по счетам, с которых оплачивались услуги телефонии	Запрос по счетам, с которых оплачивались услуги телефонии
Запрос по счетам, с которых оплачивались услуги телефонии	Запросы по установленным ресурсам (видео с банкоматов, IP-адреса, абонентские номера и др.)	Допрос регистратора доменного имени
	Запрос по установленному IP-адресу (далее постановление на обыск)	Запросы по установленным ресурсам (видео с банкоматов, IP-адреса, абонентские номера и др.)
		Допрос регистратора доменного имени



***Ситуация пятая. Интернет-мошенничество, совершенное под предлогом заказа банкета (или связь с курьером)***

Интернет-мошенник звонит в организацию и говорит, что желает воспользоваться ее услугами по заказу банкета, заказу крупной партии товара или прочих услуг. Далее он сообщает адрес, где бы он хотел встретиться с представителем компании и спрашивает его телефон. В последующем он связывается с представителем и просит последнего по пути пополнить счет абонентского номера (или банковской карты) на неопределенную сумму, которую он отдаст при встрече.

В таблице 5 приведена схема действий следователя для закрепления доказательств интернет-мошенничества, совершенного под предлогом заказа банкета (или связь с курьером).

Таблица 5.

<b>Допрос потерпевшего и свидетелей</b>	
<b>Запрос по абонентским номерам Интернет-мошенника</b>	<b>Запрос по банковской карте или электронному кошельку интернет-мошенника</b>
Допрос владельца абонентского номера и продавца Sim-карты	Запрос на дальнейшее движение денежных средств
Запрос по установленному IP-адресу (далее постановление на обыск)	Запрос на видео с банкомата (в случае снятия денежных средств)
Запрос на дальнейшее движение денежных средств	Запрос на покупки (в случае покупки в Интернет-магазинах)
Анализ детализации звонков и расположения базовой станции	Запрос по установленному IP-адресу (далее постановление на обыск)
Запрос на получение образца голоса при звонке на горячие линии	Запросы по новым установленным ресурсам (абонентские номера, эл. почты и др.)
Поручение на установление ранее судимых, проживающих в данном секторе	

***Ситуация шестая. Интернет-мошенничество, совершенное под предлогом разблокировки банковской карты или предотвращения списания денежных средств***

Интернет-мошенник осуществляет рассылку SMS-сообщений с текстом о списании денежных средств или блокировке банковской карты. В данном сообщении указывает другой абонентский номер (иногда виртуальный 8-800-...), который может проинформировать о произошедшем. Потерпевший звонит по данному номеру, после чего интернет-мошенник просит сообщить контрольные данные банковской карты.

В таблице 6 приведена схема действий следователя для закрепления доказательств интернет-мошенничества, совершенного под предлогом разблокировки банковской карты или предотвращения списания денежных средств.

Таблица 6.

<b>Допрос потерпевшего и свидетелей</b>		
<b>Запрос по абонентским номерам Интернет-мошенника</b>	<b>Запрос по банковской карте или электронному кошельку интернет-мошенника</b>	<b>Запрос SIP-провайдеру (в случае наличия виртуального номера)</b>
Допрос владельца абонентского номера и продавца Sim-карты	Запрос на дальнейшее движение денежных средств	Запрос по IP-адресу (далее постановление на обыск)
Запрос по IP-адресу (далее постановление на обыск)	Запрос на видео с банкомата (в случае снятия денежных средств)	Запрос по установленным абонентским номерам и эл. почтам
Запрос на дальнейшее движение денежных средств	Запрос на покупки (в случае покупки в интернет-магазинах)	Допрос лица, на кого зарегистрирован номер
Запрос по банковской карте или электронному кошельку на передвижение денежных средств	Запрос по установленному IP-адресу (далее постановление на обыск)	Запрос по счетам, с которых оплачивались услуги телефонии
Анализ детализации звонков и расположения базовой станции	Запрос по установленным абонентским номерам и эл. почтам	Запросы по установленным ресурсам (видео с банкоматов, IP-адреса, абонентские номера и др.)
Запрос на получение образца голоса при звонке на горячие линии		
Поручение на установление ранее судимых, проживающих в данном секторе		

***Ситуация седьмая. Интернет-мошенничество, совершенное под предлогом помощи родственнику, попавшему в беду***

На стационарный или абонентский номер потерпевшего звонит интернет-мошенник, который обращается под видом родственника (привет мама, привет бабушка и т.д.). Сообщает, что попал в ДТП или сбил человека, либо с кем-то подрал-

ся и т.д., а после передает трубку сотруднику полиции, который за отдельную плату предлагает решить вопрос об отказе в составлении протокола или регистрации уголовного дела.

В таблице 7 приведена схема действий следователя для закрепления доказательств интернет-мошенничества, совершенного под предлогом помощи родственнику, попавшему в беду.

Таблица 7.

<b>Допрос потерпевшего и свидетелей</b>	
<b>Запрос по абонентским номерам Интернет-мошенника</b>	<b>Запрос по банковской карте или электронному кошельку интернет-мошенника</b>
Допрос владельца абонентского номера и продавца Sim-карты	Запрос на дальнейшее движение денежных средств
Запрос по установленному IP-адресу (далее постановление на обыск)	Запрос на видео с банкомата (в случае снятия денежных средств)
Запрос на дальнейшее движение денежных средств (если деньги переводили на номер)	Запрос на покупки (в случае покупки в Интернет-магазинах)
Запрос по банковской карте или электронному кошельку на передвижение денежных средств	Запрос по установленному IP-адресу (далее постановление на обыск)
Анализ детализации звонков и расположения базовой станции	Запросы по новым установленным ресурсам (абонентские номера, эл. почты и др.)
Запрос на получение образца голоса при звонке на горячие линии	
Поручение на установление ранее судимых, проживающих в данном секторе	

***Ситуация восьмая. Интернет-мошенничество, совершенное под предлогом компенсации за ранее приобретенные БАДы***

На стационарный или абонентский номер потерпевшего звонит интернет-мошенник, который представляется сотрудником правоохранительных органов. И сообщает, что в настоящий момент задержана группа мошенников, продававших некачественные БАДы, и что потерпевшему положена компенсация. Однако для ее получения необходимо оплатить государственную пошлину или налоговый сбор.

В таблице 8 приведена схема действий следователя для закрепления доказательств интернет-мошенничества, совершенного под предлогом компенсации за ранее приобретенные БАДы.

Таблица 8.

Допрос потерпевшего и свидетелей	
Запрос по абонентским номерам интернет-мошенника	Запрос по банковской карте или электронному кошельку интернет-мошенника
Допрос владельца абонентского номера и продавца Sim-карты	Запрос на дальнейшее движение денежных средств
Запрос по установленному IP-адресу (далее постановление на обыск)	Запрос на видео с банкомата (в случае снятия денежных средств)
Запрос на дальнейшее движение денежных средств (если деньги переводили на номер)	Запрос на покупки (в случае покупки в Интернет-магазинах)
Запрос по банковской карте или электронному кошельку на передвижение денежных средств	Запрос по установленному IP-адресу (далее постановление на обыск)
Анализ детализации звонков и расположения базовой станции	Запросы по новым установленным ресурсам (абонентские номера, эл. почты и др.)
Запрос на получение образца голоса при звонке на горячие линии	
Поручение на установление ранее судимых, проживающих в данном секторе	

***Ситуация девятая. Интернет-мошенничество, совершенное с использованием вредоносных программ на ОС «Android»***

Потерпевшему на сотовый телефон с операционной системой «Android» с неизвестного номера приходят SMS-сообщения с текстом: «Здравствуй, я по Вашему объявлению. Не интересует обмен с доплатой? Ссылка: <https://www.olx.kz/FriZksk>», или SMS-сообщение с текстом: «Смотри как мы здорово получились на этой фотографии. Ссылка [www. URL/ZreizE1eaAa](http://www.URL/ZreizE1eaAa)». Потерпевший проходит по данной ссылке, в результате чего загружает на свой телефон вирус (чаще всего используются вирусы под названием «Triada», «Marcher», «Loki», «Faketoken»), предоставляющий злоумышленнику доступ к SMS-командам. В дальнейшем интернет-мошенник похищает деньги, путем направления сообщений на номер «800».

В таблице 9 приведена схема действий следователя для закрепления доказательств интернет-мошенничества, совершенного с использованием вредоносных программ на ОС «Android».

Таблица 9.

<b>Допрос потерпевшего и свидетелей</b>		
<b>Запрос по абонентским номерам Интернет-мошенника</b>	<b>Запрос по банковской карте или электронному кошельку интернет-мошенника</b>	<b>Назначение компьютерно-технической экспертизы по сотовому аппарату потерпевшего</b>
Допрос владельца абонентского номера и продавца Sim-карты	Запрос на дальнейшее движение денежных средств	Запрос по IP-адресу сервера, с которым вирус обменивается пакетами данных
Запрос по IP-адресу (далее постановление на обыск)	Запрос на видео с банкомата (в случае снятия денежных средств)	Запрос по IP-адресу (далее постановление на обыск)
Запрос на дальнейшее движение денежных средств	Запрос на покупки (в случае покупки в интернет-магазинах)	
Запрос по банковской карте или электронному кошельку на передвижение денежных средств	Запрос по установленному IP-адресу (далее постановление на обыск)	
Анализ детализации звонков и расположения базовой станции	Запрос по установленным абонентским номерам и эл. почтам	
Запрос на получение образца голоса при звонке на горячие линии		
Поручение на установление ранее судимых, проживающих в данном секторе		

***Ситуация десятая. Интернет-мошенничество, совершенное с использованием социальных сетей (интернет-магазин «Instagram»)***

Интернет-мошенник создает страницу или группу в социальной сети, позиционирующую себя как интернет-магазин. В последующем принимает покупателей, получая от них денежные средства за покупку товара с сайта.

В таблице 10 приведена схема действий следователя для закрепления доказательств интернет-мошенничества, совершенного с использованием социальных сетей (интернет-магазин «Instagram»).

Таблица 10.

<b>Допрос потерпевшего и свидетелей</b>		
<b>Запрос по странице (группе) социальной сети</b>	<b>Запрос по банковской карте или электронному кошельку интернет-мошенника</b>	<b>Запрос по абонентскому номеру интернет-мошенника (если таковой имеется)</b>
Запрос по IP-адресу (далее постановление на обыск)	Запрос на дальнейшее движение денежных средств	Допрос владельца абонентского номера и продавца Sim-карты
Запрос по установленным абонентским номерам и эл. почтам	Запрос по IP-адресу (далее постановление на обыск)	Запрос по IP-адресу (далее постановление на обыск)
Анализ дополнительных страниц, установленных с использованием Cookie	Запрос на видео с банкомата (в случае снятия денежных средств)	Запрос на дальнейшее движение денежных средств
	Запрос на покупки (в случае покупки в интернет-магазинах)	Анализ детализации звонков и расположения базовой станции
	Запрос по установленному IP-адресу (далее постановление на обыск)	Запрос на получение образца голоса при звонке на горячие линии
	Анализ наиболее частых мест снятия денежных средств, интернет-покупок и др.	Поручение на установление ранее судимых проживающих в данном секторе
	Запрос по установленным абонентским номерам и эл. почтам	

## **2. ОРГАНИЗАЦИЯ ПРОИЗВОДСТВА ОТДЕЛЬНЫХ СЛЕДСТВЕННЫХ ДЕЙСТВИЙ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ ИНТЕРНЕТ-МОШЕННИЧЕСТВА**

Основными следственными действиями, необходимыми при расследовании интернет-мошенничества, совершенные в сети Интернет, являются:

- осмотр (места происшествия, предметов и документов);
- обыск (в жилище, в ином помещении, личный);

- выемка (предметов — электронных носителей информации, электронной почтовой корреспонденции);
- допрос (обвиняемого, подозреваемого, потерпевшего, свидетеля, эксперта, специалиста);
- негласные следственные действия;
- далее по обстоятельствам.

**Организация осмотра (места происшествия, предметов и документов).**

Особое значение осмотра места происшествия как первоначального следственного действия заключается в том, что это самое близкое во времени и в пространстве соприкосновение следователя с событием преступления<sup>4</sup>.

Сущность рассматриваемого следственного действия заключается в непосредственном исследовании следователем (дознавателем) и другими участниками осмотра обстоятельства места происшествия (таблица 11), в условиях, которого выявляются, изучаются, фиксируются и изымаются в установленном законом порядке материальные объекты и следы, с целью получения сведений, имеющие значение для раскрытия и расследования уголовного дела, а также событий, содержащие признаки преступления.

Таблица 11.

<b>Осмотр (места происшествия, предметов и документов) при расследовании интернет-мошенничества позволяет установить ряд важных обстоятельств</b>	<b>Целью осмотра (места происшествия, предметов и документов) при расследовании интернет-мошенничества являются</b>
имеются ли на месте осмотра следы события, подлежащего расследованию	поиск средств мобильной связи
если да, то содержит ли событие признаки хищения	поиск специальных технических средств, для негласного получения информации с технических средств
кто принимал участие и какую функцию выполнял при подготовке, совершении и сокрытии хищения	поиск вредоносных программ на компьютерных носителях информации
какие носители информации, содержащие следы события, подлежащие фиксации и изъятию, имеются на месте происшествия	поиск электронных записей, находящихся в памяти компьютера или иного аппаратного средства, содержащих криминалистически значимые сведения

<sup>4</sup> Тактика осмотра места происшествия по делам о незаконном обороте наркотиков // [https://dspace.susu.ru/xmlui/bitstream/handle/0001.74/13523/2016\\_662\\_smarchkov.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://dspace.susu.ru/xmlui/bitstream/handle/0001.74/13523/2016_662_smarchkov.pdf?sequence=1&isAllowed=y).

какие технические средства, компьютерные программы и документы использовались для доступа к предмету посягательства и совершения незаконных действий с ним	поиск имен, адреса, телефоны, сетевые псевдонимы, сетевые адреса, даты, PIN-коды, реквизиты доступа к электронным счетам, названия вредоносных компьютерных программ и другой идентификационно-справочной информации
кто мог стать очевидцем подготовки, совершения или сокрытия хищения и т.п.	поиск методических рекомендаций и цифровых видеофильмов, раскрывающих способ преступления

Специфика осмотра предметов (документов) при расследовании интернет-мошенничества заключается в том, что осмотру подлежат, как правило, не только файлы, содержащие текстовые или графические документы, подготовленные пользователем, но и служебные журналы системных и прикладных программ, применяемые для осуществления транзакций. Это предполагает использование в ходе осмотра современных экспертных аппаратно-программных комплексов (например, BELKASOFT)<sup>5</sup>, оснащенных необходимым экспертным программным обеспечением, позволяющих быстро находить требуемые файлы и интерпретировать их содержимое.

### **Внимание !!!**

**Использование цифровой криминалистической экспертизы с компьютера, специально не подготовленного для проведения осмотра (например, рабочего компьютера следователя), нецелесообразно**

При осмотре на месте происшествия могут находиться такие носители информации как накопитель на жёстких магнитных дисках (винчестер), флэш-памяти в разнообразном исполнении, целесообразно указывать факт их наличия в протоколе осмотра с указанием следующих данных:

- места нахождения носителя информации;
- его идентифицирующие типы;
- индивидуализирующее название;
- маркировочные обозначения, серийные номера.

Также на месте происшествия кроме персонального компьютера могут находиться мобильные телефоны (таблица 12), на носителях которых могут остаться следы события преступления. Такая техника описывается в протоколе осмотра с указанием сведений, аналогичных сведениям, приводимым при обнаружении носителей информации.

<sup>5</sup> *Belkasoft X*. Надёжное решение для комплексной цифровой криминалистической экспертизы и расследования корпоративных инцидентов // <https://belkasoft.com/ru>.



<b>Рекомендации по осмотру обнаруженного и (или) изъятого средства сотовой связи (мольного устройства)</b>		
<b>первый этап внешний осмотр</b>	<b>второй этап конструктивный осмотр</b>	<b>третий этап осмотр информационной среды</b>
наружное строение и состояние мобильного устройства	идентификационный номер, объем, цвет и родовой материал корпуса флэш-карты Micro-SD	записная книжка
марка, модель, тип, форма аппарата, цвет корпуса, размер	идентификационный номер, объем, цвет и родовой материал корпуса SIM-карты	входящие и исходящие звонки и SMS-сообщения GSM связи
наличие объективов тыльной и (или) лицевой фото/видеокамеры (вспышки)	логотип оператора сотовой связи SIM-карты	входящие и исходящие звонки и SMS-сообщения WhatsApp и Viber связи (чаты)
фирменное наименование, логотип		Email, Gmail, голосовая почта
разъем Mini(Micro)USB, зарядное устройство, стереонаушники		фото-, видеофайлы
повреждения (сколы, царапины, потертости)		текстовый процессор Word, PDF файлы
отсутствие должных элементов		диктофонные записи
наличие дополнительных атрибутов (чехол, брелок, гарнитуры, полимерные наклейки, надписи, инкрустации драгоценными металлами)		органайзер

В случае если в ходе осмотра следователю удалось включить мобильный телефон, и получен доступ к сведениям, которые в нем находятся, в протоколе осмотра в хронологическом порядке фиксируются все производимые в дальнейшем с устройством манипуляции.

Нередко возникают ситуации, в которых в ходе производства первоначальных следственных действий изымается сразу несколько мобильных устройств во включенном состоянии. Выключать их в таких случаях до осмотра нецелесообразно (отключение может произойти при извлечении SIM-карты), т.к. при последующем включении потребуются коды блокировки (PIN-код), которые могут быть известны только его последнему пользователю (подозреваемому, свидетелю или потерпевшему).

Отказ вышеуказанных в предоставлении информации по разблокировке телефона может исключить возможность оперативного полноценного исследования его информационного содержимого (записной книжки, входящих, исходящих звонков, SMS-сообщений GSM, WhatsApp и Viber связи, E-mail, голосовой почты, фото-, видеофайлов, диктофонных записей, органайзера). Поэтому важно подчеркнуть, что если к моменту осмотра мобильное устройство было включено, то конструктивный осмотр следует проводить только после изучения его информационной среды.

Осмотр информационной среды необходимо начать с указания в протоколе осмотра процедуры разблокировки клавиатуры мобильного устройства, перечисления графических и текстовых элементов, которые отобразились на его экране после разблокировки. Затем осуществляется проверка IMEI-номера мобильного устройства нажатием комбинации клавиш \*#06# (пятнадцатизначный номер должен отобразиться на экране телефона).

В случае если мобильное устройство не защищено паролем, то в протоколе осмотра последовательно указывается информационное содержимое (список контактов, сообщений, наличие изображений, фотографий, видеороликов и т.д.) (таблица 13).

Таблица 13

<b>Рекомендации описательной части протокола осмотра информационной среды обнаруженного и (или) изъятого средства сотовой связи (мобильного устройства)</b>
- при описании определенного контакта указывается его вид звонков (входящий, исходящий, непринятый), время, длительность, данные абонента, с которым осуществлен контакт, а также его абонентский номер
- при описании SMS-сообщений исключается указание длительности, но включает текстовое содержание SMS-сообщений (GSM, WhatsApp и Viber связи)
- при описании графических изображений, фотографий, необходимо указывать того, что или кто изображен, тип, размер, время создания файла
- при описании видеофайлов, необходимо указывать того, что или кто изображен, тип, размер, время создания файла и их длительность

Отметим, что в настоящее время правоохранительные органы обеспечиваются специальной высокотехнологичной криминалистической техникой, позволяющей извлекать полную информацию (включая онлайн) из мобильных устройств, а

также электронных накопителей (карт памяти, SIM-карт и др.) в ходе досудебного расследования. Например: универсальное устройство извлечения судебной информации (UFED — Universal Forensic Extraction Device, мобильный криминалист МК Enterprise, XRY, MOBILedit и др.) (таблица 14).

При этом данная криминалистическая техника позволяет работать почти с любой моделью мобильных устройств, планшетов, навигаторами и персональными компьютерами, в том числе с поврежденными устройствами, на основе любой операционной системы, а также позволяет войти в операционную систему в обход распознавания паролей и логинов, работать с мобильными устройствами без аккумулятора, либо отдельно с SIM-картой.

Поэтому в случае, если доступ к информационной среде мобильного телефона затруднен, то для участия к осмотру необходимо привлечь специалиста (ч. 6 ст. 220 УПК РК), имеющего навыки пользования данными устройствами.

Таблица 14

<b>С помощью комплексной цифровой криминалистической экспертизы можно получить информацию</b>
- о телефоне (IMEI/ESN)
- о SIM-карте (ICCID и IMSI)
- об использовании интернет-браузера
- о закладках интернет-сайтов
- о файлах Cookie — фрагмент данных, который интернет-сайт передает в интернет-браузер (Google Chrome, Mozilla Firefox и др.)
- о входящих и исходящих звонках, в том числе удаленных (время, имена, фото и т.д.)
- об SMS и голосовых сообщениях, в том числе удаленных (время, имена, фото и т.д.)
- о SMS и голосовых сообщениях в WhatsApp и Viber и т.д., чатах и электронной почты, в том числе удаленных (время, имена, фото и т.д.)
- об изображениях, видео- и аудиофайлах, в том числе удаленных (время, имена, фото и т.д.)
- о местоположении (сети WiFi, ретрансляторы мобильной связи и навигационные приложения)
- о маршрутах перемещения (можно просматривать в Google Earth и Google Maps)
- о GPS-координатах использования мобильного устройства
- о введенных в GPS устройствах (навигаторы, 2ГИС) местоположения, координатах, избранных расположениях
- о переписке в различных социальных сетях («vk.com», «ok.ru», «Twitter», «Facebook»), в том числе удаленных (время, имена, фото и т.д.)

Выявления, изучения, фиксация и изъятия в установленном законом порядке цифровых объектов, следов и информации из мобильного устройства позволяют:

- напрямую изобличать лицо в совершении преступления (интернет-мошенничества);
- косвенно указывать на линию поведения лица, возможную причастность его к совершенному преступлению (интернет-мошенничества);
- способствовать установлению иных обстоятельств, имеющих значение для уголовного дела.

В заключительном этапе осмотра информационной среды мобильного устройства проводится поэтапная детальная фотосъемка экрана мобильного телефона с информацией, представляющей значение для уголовного дела. Для визуальной фиксации большого объема сведений, содержащихся в информационной среде, следует применять видеосъемку.

При этом следователь в обязательном порядке комментирует с одновременной фиксацией в протокол осмотра все действия, направленные на получение той или иной информации с помощью соответствующих манипуляций.

***Тактика и технология обыска (в жилище, в ином помещении)***

Наличие достаточных следственно-оперативных данных о том, что в каком-либо месте или у какого-либо лица могут находиться орудия преступления, предметы, документы, которые могут иметь значение для уголовного дела, является основанием для проведения обыска (ст. 252 УПК РК). В качестве отыскиваемых в ходе обыска орудий преступления, предметов, относящихся к интернет-мошенничеству, являются средства мобильной связи, электронные носители информации и иные носители информации, содержащие следы события, подлежащего расследованию (таблица 15).

Таблица 15

<b>Рекомендации по обыску при расследовании интернет-мошенничества для установления ряд важных обстоятельств</b>
- черновики с отражением записей о реквизитах доступа к банковским и иным счетам
- выписки финансового характера
- гарантийные письма об оплате товаров и услуг
- записки и письма, в которых затрагиваются вопросы электронных расчетов, договоров
- черновые записи о проведенных операциях
- при обыске могут быть обнаружены и другие документы, значимые не только для расследуемого дела, но и свидетельствующие о совершении иных преступлений

При производстве обыска следует иметь в виду, что современные носители информации могут быть интегрированы в различные предметы (флэшки, наручные часы, кулон, телевизоры OLED и т.п.). Поэтому обыск целесообразно проводить с применением соответствующих технических средств (приборов нелинейной локации), позволяющих обнаружить мобильные устройства и электронные

накопители в помещениях, автотранспорте, в том числе при досмотре людей или личном обыске.

Индивидуальная тактика обыска избирается следователем в зависимости от характера и способа совершенного интернет-мошенничества, условий следственной ситуации. При этом следователю рекомендуется обращать внимание на место нахождения и возможного сокрытия цифровых устройств и в особенности извлекаемых из них накопителей (например, флэш и SIM-карты), а также на поведение участников обысков, пытающихся противодействовать расследованию или уничтожить улики с помощью магнита и т.д. Если в ходе обыска были предприняты попытки уничтожить или утаить мобильные устройства (уничтожить информацию, хранящуюся в их карте памяти), то об этом в протоколе делается соответствующая запись, и указываются принятые меры.

***Выемка (предметов — электронных носителей информации, электронной почтовой корреспонденции)***

Выемка производится в тех случаях, когда следователь располагает точной информацией о том, что нужные ему предметы, документы находятся в определенном месте (ст. 253 УПК РК). Проведение выемки необходимо в целях изъятия цифровых носителей, содержащих файлы с искомым текстовым и графическим содержанием, а также программ, используемых для подготовки и совершения преступлений рассматриваемой категории. Такие носители информации чаще всего находятся в персональных компьютерах, гаджетах лиц, подозреваемых в совершении преступления (таблица 16).

Целенаправленное и полное изъятие «традиционных» документов на бумажном носителе осуществить достаточно сложно, поэтому следователь может лишь определить состав и объем изымаемых документов. На практике достаточно часто бывают случаи, когда в ходе выемки изымается большой объем документов. Однако в дальнейшем следователь понимает, что многие документы не содержат информацию, относящуюся к событию преступления.

Поэтому перед выемкой очень важно получить консультацию специалистов, компетентных в финансовых операциях, осуществляемых с помощью электронных платежных систем, а также в современных компьютерных технологиях, чтобы определить, какие документы необходимо изъять. Такая консультация позволит существенно повысить эффективность данного следственного действия, исключить выемку ненужных документов и, в то же время, изъять документы, действительно содержащие доказательственную информацию по уголовному делу.

Таблица 16

<b>Рекомендации по выемке электронной почтовой корреспонденции Email, Gmail, голосовой почты и т.д.</b>		
<b>во-первых</b>	<b>во-вторых</b>	<b>в-третьих</b>
- необходимо указать, у какой почтовой службы производится выемка	- в ходе выемки изымаются файлы, не содержащие в явном	- выемке электронной корреспонденции всегда сопутствует

	виде тексты писем и вложения к ним	последующий осмотр предметов (документов) с участием специалиста
- данные из каких ящиков электронной почты подлежат выемке	- выемка лишь носителя информации с записанными на нем базами электронной корреспонденции	- применяются программные обеспечения для преобразования баз электронной корреспонденции
- какая именно электронная корреспонденция подлежит выемке (входящие, исходящие, иные электронные письма)		- преобразуются электронные письма и вложения в формат баз почтовой программы, позволяющий осмотреть непосредственно содержимое писем и вложений, задокументировать (распечатать) содержимое на бумаге для предъявления участникам следственного действия

Отметим, что на практике встречаются случаи, когда выемка подменяется истребованием необходимых документов, что может привести к тому, что заинтересованные лица получат возможность скрыть или частично уничтожить искомые документы, либо заменить их другими. Поэтому подмена выемки истребованием документов крайне нежелательна.

Если при производстве выемки в известном следователю месте необходимых документов не оказалось, то действия по их обнаружению в других местах на основании того же постановления будут незаконными, а собранные таким образом доказательства недопустимыми. В этом случае необходимо немедленно вынести постановление о производстве обыска и произвести его для обнаружения скрываемых документов, причем выемка не будет являться частью обыска, а будет представлять собой самостоятельное следственное действие, по результатам которого составляется отдельный протокол, в котором подробно отражаются ее ход и результаты.

При проведении выемки и обысков по делам интернет-мошенничества существенные сложности возникают при изъятии персональных компьютеров в кредитной или иной организации. Поэтому при подготовке к проведению выемки, в ходе которой следователь намерен изъять персональные компьютеры, необходимо предварительно установить помещение, в котором находится нужный персональный компьютер, а также получить сведения о его подключении к локальной сети или сети-Интернет. Если персональный компьютер подключен к сети-

Интернет и в режиме онлайн, то следует учитывать возможность срабатывания аппаратных или программных средств уничтожения информации на его носителях при отключении от сети Интернет (таблица 17). Поэтому все действия по корректному отсоединению от сети и выключению средств компьютерного устройства должны осуществляться специалистами, участвующими в следственном действии.

Таблица 17

<b>Рекомендации по выемке электронных носителей информации</b>	
- недопустима выемка неопределенных предметов, т.е. нельзя выносить постановление о выемке «электронных носителей информации» без их конкретизации	- для изъятия цифровой информации в ходе выемки следователю необходимо вынести постановление о выемке конкретных электронных носителей информации или цифровых устройств
- недопустимо выносить постановление о выемке «файлов»: так как это понятие не является предметом с точки зрения закона	- при изъятии носителей цифровой информации (цифровых следов), необходимо упаковывать и печатывать таким образом, чтобы обеспечить сохранность имеющейся в цифровой памяти информации
- не рекомендуется привлекать специалистов (самоучек) в области IT-технологии	- все порты, слоты, входы и выходы цифровых устройств печатываются

В связи с современными возможностями онлайн доступа к памяти цифровых устройств (мобильных устройств) и находящихся в них электронных накопителей с целью уничтожения собственниками устройств через операторов связи информации, рекомендуется сразу же при обнаружении такого устройства помещать его в специальный чехол (например, «Мешок Фарадея», поставляемый в комплекте с универсальным устройством извлечения судебной информации UFED — Universal Forensic Extraction Device)<sup>6</sup>.

В протоколе выемки следователю необходимо указывать, в каком месте и при каких обстоятельствах были обнаружены цифровые устройства, выданы они добровольно или изъяты принудительно. Все изымаемые цифровые устройства должны быть перечислены с точным указанием их количества, индивидуальных признаков, в том числе модели, серийных номеров, а в необходимых случаях стоимости. Также соответствующая запись делается в случаях, если по ходатайству законного владельца изымаемых электронных носителей информации с разрешения следователя осуществляется копирование цифровой информации.

***Тактика допроса (обвиняемого, подозреваемого, потерпевшего, свидетеля, специалиста, эксперта)***

<sup>6</sup> Выемка электронных носителей информации // <https://si-center.ru/info/vyemka-elektronnyh-nositelej-informacii/>

Допрос — это следственное действие, заключающееся в получении и фиксации в установленном законом порядке показаний свидетелей, потерпевших, подозреваемых, обвиняемых и экспертов об известных им фактах, значимых для расследуемого уголовного дела<sup>7</sup> (ст. 208 УПК РК) (таблица 18).

Прежде чем допрашивать подозреваемого при расследовании интернет-мошенничества следователю необходима консультация специалиста в области IT-технологии (перед началом следственного действия), либо предусмотреть его непосредственное участие.

Таблица 18

<b>Цель привлечения специалиста в области IT-технологий при допросе (обвиняемого, подозреваемого, потерпевшего, свидетеля)</b>	<b>Цель допроса специалиста в области IT-технологий</b>
- подготовка следователя к допросу включает подготовку опросного листа	- разъяснения следователю вопросов, связанных с техническими, организационными, правовыми аспектами IT-технологий, используемых при совершении интернет-мошенничества
- допрос обвиняемого, подозреваемого, потерпевшего, свидетеля сопровождается употреблением этими лицами большого количества терминов в области IT-технологий	- особенности функционирования локальной сети при совершении интернет-мошенничества
- наличие специфичных в техническом аспекте способов интернет-мошенничества, элементы которых с большой вероятностью могут обсуждаться в ходе допроса	- особенности подключения к сети Интернет при совершении интернет-мошенничества

Допрос специалиста дает пояснения лицу, осуществляющему досудебное расследование, по поставленным вопросам, и выполняет транскрипцию сказанного иными участниками уголовного процесса (обвиняемым, подозреваемым, потерпевшим, свидетелем) с технического, насыщенного термином указанных лиц на язык, понятный другим участникам уголовного процесса (следователю, адвокату, прокурору, судье и т.д.).

Допрос эксперта производится, как правило, для разъяснения данного им заключения. В этом случае также функция допроса заключается не только в раскрытии существенных деталей, не отраженных в выводах эксперта или исследовательской части экспертного заключения, но и транскрипция написанного техническим языком на язык, понятный всем участникам уголовного процесса.

<sup>7</sup> *Ищенко Е. П., Филиппов А. Г.* Криминалистика: Учебник. — М., 2007. — 1274 с.



Одним из тактических приемов допроса, используемых при расследовании многоэпизодных интернет-мошенничеств, совершенных организованным преступным сообществом, является процессуальное соглашение.

Как следует из закрепленного законодателем в п. 37 ст. 3 УПК РК определения, «процессуальное соглашение — соглашение, заключаемое между прокурором и подозреваемым, обвиняемым или подсудимым на любой стадии уголовного процесса или осужденным в порядке и по основаниям предусмотренным настоящим Кодексом».

Данное процессуальное действие как тактический прием применяется прокурором, чтобы получить развернутые показания от одного из соучастников организованной преступной группы, который тем самым содействует в досудебном расследовании интернет-мошенничества, в раскрытии и уголовном преследовании других участников преступления, розыске похищенных денежных средств.

### ***Организация негласных следственных действий***

Негласное снятие информации с компьютеров, серверов и других устройств, предназначенных для сбора, обработки, накопления и хранения информации — это негласные следственные действия (далее — НСД), без предварительного информирования лиц, интересов которых оно касается, с последующим документированием уполномоченными подразделениями правоохранительных или специальных государственных органов. Приводится путём перехвата и снятия знаков, сигналов, голосовой информации, письменного текста, изображений, видеоизображений, звуков и другой информации, передающейся по проводной, радио, оптической и другим электромагнитным системам<sup>8</sup>.

Порядок проведения данного следственного действия на сетях электросвязи, используемых для услуг передачи данных электрической (телекоммуникационной) связи, включая сети Интернет, регламентировано совместным приказом Министра внутренних дел Республики Казахстан «Об утверждении Правил проведения негласных следственных действий» от 12 декабря 2014 года № 892 (далее — Правила НСД)<sup>9</sup>.

Данные негласные следственные действия осуществляется только на основании санкции следственного судьи с использованием оперативно-технических сил и средств уполномоченных подразделений правоохранительного или специального государственного органа<sup>10</sup>.

---

<sup>8</sup> Совместный приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан «Об утверждении Правил проведения негласных следственных действий» от 12 декабря 2014 года № 892 // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V14C0010027>.

<sup>9</sup> **Медиев Р. А., Сулейманова Г. Ж.** Негласные следственные действия в теории и практике органов уголовного преследования Республики Казахстан: Монография. — Актобе: Актюбинский юридический институт МВД РК им. М. Букенбаева, 2017. — 200 с.

<sup>10</sup> Там же.

Согласно Правилам НСД, в соответствии со ст. 232 УПК Республики Казахстан, за исключением негласного контроля почтовых и иных отправлений, следователь направляет поручение на проведение НСД оперативным подразделениям для документирования с использованием форм и методов оперативно-розыскной деятельности<sup>11</sup>.

Как правило, продуманное и полное документирование поручения на проведение НСД увеличивает оперативность и шансы на установление и задержания интернет-мошенников. В данном случае нами рекомендуется установление анкетных данных подозреваемого интернет-мошенника, который, как правило, использует легкодоступные средства анонимизации в сети Интернет (например, VPN — виртуальная частная сеть). В данном случае нам необходимо понять, что такое IP-адреса и средства анонимизации в сети (VPN).

Изучение работы IP-адреса является важным для следователя при составлении поручения на проведение НСД в расследовании интернет-мошенничества, так как во многих мошеннических схемах используются сети Интернет.

IP-адрес — это уникальный идентификационный номер, который присваивается каждому компьютеру при подключении в сеть Интернета. Он представляет собой последовательность из 4 цифр в диапазоне от 0 до 255, чередующихся через точку. Например, 192.168.242.225<sup>12</sup>.

Интернет-провайдер выдает каждому персональному устройству IP-адрес в момент начала интернет сессии — открытия первой интернет-страницы, и заканчивается закрытием интернет-сессии — закрытием последней интернет-страницы<sup>13</sup>.

Таким образом, на каждом сайте («OLX», «krisha.kz», «kolesa.kz» и т.д.) хранятся истории соединений с его пользователями, следовательно и их IP-адреса. При каждом выходе в интернет мошенник оставляет свой «цифровой след», по которому его можно вычислить.

Каждому интернет-провайдеру выделено определенное количество IP-адресов в конкретном диапазоне, со своими ресурсами нумерации. При помощи интернет ресурса <https://2ip.ru/whois/#result-anchor>, зная IP-адрес, можно легко определить провайдера.

При установлении IP-адреса и время его нахождения в сети Интернет, следователь может узнать, где находится персональный компьютер или гаджет, с которого работал интернет-мошенник (номер квартиры, дома и т.д.)

Тем, не менее, интернет-мошенники при совершении правонарушения используют средства анонимизации в сети Интернет — VPN (виртуальная частная сеть). VPN виртуальная частная сеть — это сервер третьих лиц, локализующегося

---

<sup>11</sup> Закон Республики Казахстан «Об оперативно-розыскной деятельности» от 15 сентября 1994 года № 154-ХІІІ // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z940004000>.

<sup>12</sup> Словарь терминов интернет-рекламы и SEO // <https://www.russianpromo.ru/wiki/ip-adres>.

<sup>13</sup> Материал из Википедии — свободной энциклопедии // <https://ru.wikipedia.org/wiki/IP-%D0%B0%D0%B4%D1%80%D0%B5%D1%81>.

на территории зарубежного государства, где при использовании VPN, установить IP-адреса интернет-мошенников практически невозможно.

Однако, способы установления лиц, совершающие интернет-мошенничества с помощью виртуальной частной сети VPN, есть, например, Cookie-файлы. Cookie-файлы — это фрагмент данных, отправленный веб-сервером и хранимый на компьютере пользователя<sup>14</sup>.

Например, при поиске в веб-браузерах «Google» или «Яндекс» определенного типа товара (купить запчасти на автомобиль), веб-браузер начинает выдавать рекламу именно о нем. Причина в том, что многие Интернет-сайты сохраняют информацию о своих пользователях (логин, ключи, пороли для быстрого доступа к веб-сайтам).

Сбор и анализ этой информации происходит посредством Cookie-файлов (таблица 19). Cookie-файлы веб-браузеров передают информацию своего нового пользователя, чтобы «сохранить» его, где при повторном посещении данного сайта, сайт будет знать о подключившемся пользователе ряде информации.

Таблица 19.

<b>Cookie работает следующим образом</b>
- сайт запоминает ваши логины и пароли — именно благодаря Cookie-файлам вам не нужно каждый раз заново вводить пароли в социальных сетях и других сайтах;
- сайт запоминает предпочитаемый вами язык;
- сайт запоминает последние просматриваемые вами страницы;
- сайт запоминает историю ваших посещений (данная функция Cookie и имеет для нас ключевое значение).

Особенностью Cookie-файлов является его неизменность, где интернет-мошенник может менять свой IP-адрес через VPN, проходить регистрацию с разных абонентских номеров, но сайт все равно поймет, что все это время к нему подключается один и тот же пользователь, то есть используется веб-браузер одного и того же персонального компьютера.

Имея изначально информацию лишь по одному объявлению интернет-мошенника, с помощью анализа Cookie-файлов возможно получить сведения по всем объявлениям, размещенным интернет-мошенником.

Следовательно целесообразно проанализировать все объявления интернет-мошенника для установления реальных объявлений, выложенных с данного персонального компьютера (гаджета), с указанием личных IP-адресов и личного абонентского номера.

<sup>14</sup> Материал из Википедии — свободной энциклопедии // <https://ru.wikipedia.org/wiki/Cookie>.

Установив анкетные данные владельца персонального компьютера или гаджета подозреваемого в совершении интернет-мошенничества, следователь выносит поручение на проведение одного или нескольких видов НСД:

- 1) о проведении негласного аудио- и (или) видеоконтроля лица или места;
- 2) о проведении негласного контроля, перехвата и снятия информации, передающейся по сетям электрической (телекоммуникационной) связи;
- 3) о негласном получении информации о соединениях между абонентами и (или) абонентскими устройствами;
- 4) о негласном снятии информации с компьютеров, серверов и других устройств, предназначенных для сбора, обработки, накопления и хранения информации;
- 5) о негласном проникновении и (или) обследовании места;
- 6) о негласном наблюдении за лицом или местом;
- 7) о проведении негласного контрольного закупа.

Все вышеуказанное дает возможность оперативному сотруднику в короткие сроки вынести постановление на проведение НСД и обосновать следственному судье о необходимости проведения НСД для санкционирования.

В заключении отметим, что вопросы расследования и производства следственных действий по уголовным правонарушениям в сети Интернет требуют серьезного анализа поступающей первоначальной информации, индивидуального и творческого подхода к каждому факту совершенного правонарушения, а также пусть не академических, но специфических познаний в сфере IT-технологии, прогресс объема которых будет приходиться с опытом.

С точки зрения прикладного характера, считаем, что целесообразно в каждом районных и городских отделах полиции, а именно в отделах криминальной полиции организовать работу по данному направлению путем открытия группы оперуполномоченных по раскрытию преступлений, совершенных в сети Интернет.

## СОДЕРЖАНИЕ— МАЗМҰНЫ — CONTENT

### ***Әбделі А. А., Жұмашев М.А.***

Отбасылық-тұрмыстық қатынастар аясында жасалатын құқық бұзушылықтар  
Правонарушения, совершаемые в рамках семейно-бытовых отношений  
Offenses committed within the framework of family and domestic relations .....3

### ***Бекишева С. Д.***

Ретроспективный анализ правового регулирования производства по делам об  
административных правонарушениях в Казахстане  
Қазақстандағы әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізуді  
құқықтық реттеуді ретроспективті талдау  
Retrospective analysis of the legal regulation of proceedings on administrative offenses in  
Kazakhstan ..... 10

### ***Фабитова А. Ф.***

Құқық бұзушылықтың алдын алу  
Профилактика правонарушений  
Crime prevention.....23

### ***Ищанов Г. С., Рамазанова Г. А.***

Проблемы исполнительной надписи как один из способов взыскания с должников  
Атқарушылық жазба мәселелері – борышкерлерден өндіріп алу тәсілдерінің бірі ретінде  
Problems of executive inscription as one of the ways to recover from debtors .....28

### ***Отеуова А. К.***

Адам құқығы бала құқығын қорғаудан басталады  
Права человека начинаются с защиты прав детей  
Human rights begin with child rights.....32

### ***Сулейманова Г. Ж.***

Криминологический анализ уголовных правонарушений против собственности в  
Хромтауском районе  
Хромтау ауданындағы меншікке қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтарды  
криминологиялық талдау  
Criminological analysis of criminal offenses against property in khromtau district .....40

## **Научные издания/ Ғылыми басылымдар/Scientific publications**

### ***Медиев Р. А., Секенова Б. Б.***

Методические рекомендации по вопросам расследования и производства следственных  
действий по уголовным правонарушениям в сети Интернет  
Ғаламтор желісінде қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша тергеу әрекеттерін  
тергеу және іс жүргізу мәселелері бойынша әдістемелік ұсынымдар

Methodological recommendations on the investigation and production of investigative actions on criminal offenses on the internet.....	50
Введение .....	51
1. Типичные следственные ситуации и следственные действия для закрепления доказательств в расследовании интернет-мошенничества .....	52
2. Организация производства отдельных следственных действий при расследовании интернет-мошенничества .....	61

### **Требования к материалам:**

Текст статьи должен быть набран в редакторе WORD, шрифтом «Times New Roman», размер шрифта – 14, интервал – 1,5. Отступы: верхний, нижний, правый и левый –20 мм.

Материал размещается в следующем порядке: на первой строке – полная информация об авторах (фамилия, имя, отчество, научная степень, звание, должность, учреждение, город, адрес, телефон, факс, E-mail), через строчку – название статьи (заглавными буквами), на следующей – сам текст. Литература в конце основного текста с отступом в одну строку и оформляется в виде концевых сносок.

Сноски оформляются в соответствии с Межгосударственным стандартом ГОСТ 7.5 -98 и ГОСТ Р ИСО 12615-2013.

Статья, написанная на государственном (казахском), русском, английском или на других языках, должна содержать название, аннотацию, ключевые слова на государственном, русском и английском языках. Для зарубежных авторов название, ключевые слова и аннотация предоставляются на двух языках (русском и английском).

Объем материала не менее 5 страниц и не более 10 страниц (включая рисунки, таблицы, диаграммы и т.д.). Право включения статей в журнал и редактирование редакционная коллегия оставляет за собой. Материалы, оформленные не по требованиям, не публикуются и не возвращаются авторам. За достоверность опубликованных материалов редакция ответственности не несет.

### **Мақалаға қойылатын талаптар:**

Мақала мәтіні WORD редакторында терілуі тиіс, «Times New Roman» қарпінде, өлшемі – 14, жол аралығы – 1,5. Жиік сызықтары жоғарғы, төменгі, оң және сол жақтары – 20 мм.

Материалдар келесі тәртіппен орналастырылады: бірінші жолда — автор туралы толық ақпарат (тегі, аты-жөні, ғылыми дәрежесі, атағы, лауазымы, қай оқу орны, қаласы, мекенжайы, телефон, факс, e-mail), екінші жолдың орта тұсында мақала атауы (бас әріптермен), бір жолдан кейін мәтіннің өзі көрсетіледі. Пайдаланылған әдебиеттер тізімі негізгі мәтіннің соңында бір жоларалық шегіністен кейін сілтемелермен ресімделеді.

Сілтемелер мемлекетаралық стандартқа сәйкес ГОСТ 7.5 -98 и ГОСТ РБК 12615-2013 ресімделеді.

Мемлекеттік (қазақ), орыс, ағылшын тілдерінде жазылған мақалада мақаланың атауы, түйіні, түйінді сөздері мемлекеттік, орыс және ағылшын тілдерінде қамтылуы тиіс. Шетел авторлары үшін мақала атауы мен түйінді сөздер екі тілде (орысша және ағылшынша) ұсынылады.

Материалдар (суреттерді, кестелерді, диаграммаларды және т.б алып қосқанда) кем дегенде 5-10 бет көлемінде болуы тиіс. Мақаланы журналға шығару және оны өңдеу құқығы редакциялық алқаға ұсынылады. Ресімделген материалдар талаптарға сәйкес келмеген жағдайда басылымға жіберілмейді және авторларға қайтарылмайды. Жариялымға шыққан материалдардың фактілері үшін редакция жауап бермейді.

### **Requirements for materials:**

The text of the article should be typed in the editor WORD, the font “Times New Roman”, the font size – 14, the interval – 1.5. Indents: upper, lower, right and left -20 mm.

The material is placed in the following order: on the first line – full information about the authors (last name, first name, patronymic, scientific degree, rank, post, institution, city, address, telephone, fax, E-mail), through the line – title of the article (In capital letters), on the next – the text itself. The literature at the end of the main text is indented in one line and is formatted as endnotes.

Footnotes are drawn up in accordance with the Interstate Standard GOST 7.5 -98 and GOST R ISO 12615-2013.

An article written in the state (Kazakh), Russian, English or other languages should contain the title, abstract, key words in the state, Russian and English languages. For foreign authors, the title, keywords and annotation are provided in two languages (Russian and English).

The volume of the material is not less than 5 pages and not more than 10 pages (including figures, tables, diagrams, etc.). The editorial board reserves the right to include articles in the journal and edit it. Materials that are not made according to the requirements are not published and returned to the authors. For the reliability of published materials, the editorial team does not bear responsibility.



**МИР ЗАКОНА**  
Юридический научно-практический журнал  
№ 9-10 (233-234) 2021

**МИР ЗАКОНА**  
Заңгерлік ғылыми-тәжірибелік журнал  
№ 9-10 (233-234) 2021

**THE WORLD OF THE LAW**  
Juridical scientific and practical journal  
№ 9-10 (233-234) 2021

Директор и учредитель	А. П. Скворцов
Ответственный секретарь, компьютерный набор и верстка	Г. А. Байкунакова
Корректоры:	А. А. Аманбаева А. Н. Сулейменова

Журнал зарегистрирован  
Министерством информации и общественного согласия РК  
Регистрационное свидетельство  
№ 544ж от 13 января 1999 года.

Ответственность за достоверность фактов и сведений,  
содержащихся в публикациях, несут авторы.

Сдано в набор 01.09.2021 г. Подписано в печать 30.10.2021 г.  
Формат 60x84 <sup>1</sup>/<sub>8</sub>. Объем 10 усл. п. л.  
Тираж 99 экз.

ТОО «Центр деловой книги «Глобус»  
г. Алматы, ул. Нурмакова, 26/195 оф. 56,  
г. Актобе, п. Заречный-2, 74 «б»